

Sóvidék

SZOVÁTA KULTURÁLIS FOLYÓIRATA

II. ÉVFOLYAM 2. SZÁM 2010. NOVEMBER

Hathavonta megjelenő kulturális folyóirat.

A szerkesztőség a Bernády Közművelődési Egylet tagja.

Főszerkesztő: SZOLLÁTH HUNOR

Főszerkesztő-helyettes: Vágási Enikő

Szerkesztő: Szabó Attila

Ügyintéző: Tolokán Király Katalin

Technikai szakember: Tolokán Király Miklós

Szakmai tanácsadó testület:

Dr. Poráczky Rozália, igazgató, Központi Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár

Bereczki Gyöngyvér, tanár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár

Ferenczi Szilárd, történész, Kolozsvár

Kuti Botond, képzőművész, Kolozsvár

Levelezési cím: Fülemlüle utca 13 szám, Szováta, 545500, Maros megye, Románia.

e-mail: szerkesztoseg@prosovidek.ro, sovidekfolyoirat@yahoo.com

Telefonszám: 0040-745-904-473.

Honlap: www.prosovidek.ro

Grafikai szerkesztés, tördelés: Siklódi Zsolt

Korrektúra: Székely Anna

Fordítások: Ágoston Delinke (angol), Székely Anna (román)

A lapszámot Sánta Csaba szobrászművész kispasztikái díszítik.

Címlapon: Sánta Csaba: *Tündér* - 50cm x 26cm x 26cm, bronz, 2009

© Sóvidék szerkesztőség, Szerzők.

ISSN: 2066-0146

A lapszám megjelenését támogatta:

Tartalomjegyzék

Levél

Levél a Sóvidékhez 5

Forrás

FEKETE ÁRPÁD: Örménymagyarok a Sóvidéken II. 6

LUKÁCS ALBERT: A felsőszakadati iskola a
kommunizmus idejében (Visszaemlékezés) 15

SZOLLÁTH HUNOR: Egy egyházalapító végrendelet (Forrásközlés) 17

Művek, mesék

MÁRTON BÉLA: A Zudor család gazdasági hatása
Szováta-Szakadáton 24

ZEPECZANER JENŐ: Korondi hangversenyek 28

Zöld sarok

HORVÁTH ISTVÁN: A Parajdi-medence földtana I. 31

Szövegek, öröngyök

NÉMETH JÁNOS: Medve-tó (Vers) 39

BERECZKI KÁROLY: Maradunk 40

RÁDULY JÁNOS: Veszítetek, Mérlegre (Haikuk) 42

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Király András anekdotái Sóváradról 43

MOLNOS FERENC: Kand úr (Novella) 50

NAGY MIKLÓS KUND: Sánta Csaba derűs bronznépessége 56

Műhely

Hogy unokáinknak is megmaradjon 60

Horizont

DR. JESZENSZKY GÉZA: Antall József, a nemzetpolitikus 62

ORSZÁGH PÉTER: „Azért tértem vissza, mert el sem akartam menni!”
(Beszélgetés Szöcs Gézával) 67

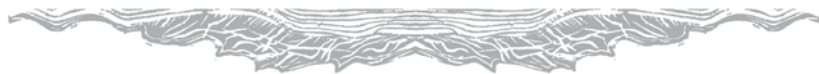
Tartalomjegyzék

Tollhegy

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Ösvények Korondról indulólag (Ambrus Lajos: <i>Ösvények az égben.</i> <i>Összegyűjtött versek.</i> Csíkszereda, 2009.)	72
HEGYI NOÉMI: „Egy család története a huszadik században” (Pál Sándor: „...Maroknyi székely porlik, mint a szikla...”. <i>Egy család története a huszadik században.</i> Graf-X Media Consulting Kft., 2004.)	74
MOLDOVAI PÉTER ATTILA: „Írások a zenéről” (Dr. Orosz Pál József: <i>Írások a zenéről.</i> Székelyudvarhely, 2009.)	76

Kivonatok

REZUMATE	78
ABSTRACTS	79

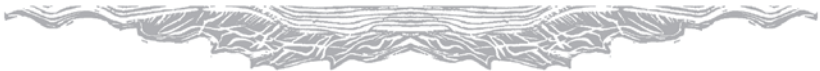

Kedves Szülőhelyem!

Mint látod, immár negyedik alkalommal jelentetjük meg folyóiratunkat, ami azt is jelenti, két esztendősek lettünk. Még gyerekek is kevéske, mondhatnád, de hát a kezdeti fejlődésnek, tanulásnak eme kora megkerülhetetlen. Írásaink Neked, Rólad szólnak, és reméljük – a teljesség igénye nélkül – méltán el tudjuk látni eme szép feladatot a jövőben is. Szerzőinket, támogatóinkat, és jómagunkat is a szülőföld iránti szeretet, hűség, a megismerés vágya vezérel, mert ne feledd, elveszett az a nemzet, aki történelmét, kultúráját feledti. A mi maroknyi szerkesztőségünk ígéri, hogy mindent megtesz hogy Neved feledésbe ne merüljön, sőt egyre több érdeklődő számára váljon hozzáférhetővé.

Kelt az Úr 2010-ik esztendejében, Szent András hava.

SZOLLÁTH HUNOR
főszerkesztő

FEKETE ÁRPÁD

Örménymagyarok a Sóvidéken¹

II.

Kulcsszavak: Örménymagyarok; Sóvidék; betelepült családok

A *Sóvidék Folyóirat* II. évfolyam 1. lapszámában közölt *Örménymagyarok a Sóvidéken I.* című íráshoz a következő kiegészítések tartoznak: Szenkovits József István (1981), Margit fia 2007-ben feleségül vette az 1986-ban Vármezőn született Kovács Katalint. Sára Katalin nevű leányuk (1987) született. Év végére várják a második gyerekáldást.

Szenkovits Márton és Szálasi Erzsébet hetedik gyermeke Szenkovits Antal (1889-1960). Korondon született, foglalkozása, hagyományosan kereskedő. Végigharcolta az első világháborút. Az *Erdélyi ezredek a világháborúban 1914-1918*, (szerkesztette vitéz Deseő Lajos ny. tábornok) című könyv 66. oldalán ezt írja a tizedes rangig jutó, ötször kitüntetett Szenkovits Antalról: *“A világháború kitörésekor vonult be a 82. gy. (gyalog) e. (ezred)-hez Székelyudvarhelyre. Tábori ezredével az orosz frontra ment, 1916-ig küzdött Oroszországban és részt vett ezredének minden ütközetében. Azután az oláh harctérre vezényelték. 1917-ben megsebesült. 1918 februárjától tábori csendőrszolgálatot teljesített Szerbiában. 1919-ben részt vett a székely felkelésben. Őse volt Kiss Ernő tábornok, aradi vértanú.”* Azt már idéztem, hogy *“testvérbátyja Márton a szerbiai fronton hősi halált halt.”* Antal, hazatérte után kereskedőként élt Korondon. 1947. augusztus 15-én zárta be üzletét utójára, Nagyboldogasszony ünnepén. Üzletét 1948-ban államosították. Kulák volta miatt 1952. júliustól 1957-ig, kilakoltatásáig, albérletben élt Korondon. A sok megpróbáltatás és politikai üldözés miatt 1960. június 12-én, 71 éves korában, Szentháromság napján halt meg.

Szenkovits Antal és felesége, Nyegre Juliánna Olga (1901. február 16-1977. június 14.) népes utódtáborot hagyott hátra, négy fiúk és egy lányuk született, mindenikük Korondon. Legnagyobb fiúk, Antal (1921-1947), fiatal korában, Korondon apja mellett volt inas saját üzletükben a háborúba történt bevonulásáig. Végig harcolta a második világháborút, orosz fogságba esett. A szerencse azonban nem pártolt el tőle, mert csak a határszélig, pontosabban Jászvásárig vitték, ahol az Oroszor-

szágba szállított javakat rakták át a kizárólag szovjet mintára épült széles vágányú tehervagonokba. Szerencséjére nem volt alkalma megismerni a szovjetunióbeli foglyok embertelen életét. Aránylag rövid idő múlva, 1946 őszén szabadult. Néhány hónapig kereskedő volt, 1947. január 7-én, fadöntés alkalmával tragikus körülmények között bekövetkezett haláláig. Nőtlen volt.

Második gyermekük, Ferenc, 1922-ben született, csecsemő korában hunyt el.

A család harmadik gyermeke, az egyetlen lány, Mária Magdolna, 1926. július 22-én született. Tisztviselőként dolgozott Parajdon, Erdőszentgyörgyön, Szovátán, majd Székelyudvarhelyen. Nyugdíjasként most is itt él. Születési sorrendben a negyedik gyermek Szenkovits László (1929-2010. november 9.). Székelyudvarhelyen érettségizett, de kulák származása miatt nem tudta folytatni tanulmányait. Tanár szeretett volna lenni. Versenyvizsgával Parajdra került, ahol az 1949-1950-es tanévben matematikát tanított, majd a következő tanévben Siklódra helyezték. Hiába végzett eredményes munkát, 1952. szeptember 1-vel, származása miatt, felbontották munkaszerződését. Szovátára, a fürdővállalathoz került tisztviselőként. 1953 januárjában munkaszolgálatra vitték Szászváros mellé, onnan Bukarestbe került, ahol kaszárnyaépítő munkatelepen dolgozott leszereléséig, 1956-ig. Hazatérte után a szovátai ILEFOR bútorüzemhez került szállítási osztályvezetőnek. 1962-ben a szovátai Közüzemek főkönyvelője lett, 1990. január 1-én bekövetkezett nyugdíjazásáig. Péter Mártával (1928-2010. november 9.) kötött házasságából (1952), egy fiúk és egy lányuk született: Szenkovits Antal László (1956) és Mária Enikő (1957). A sors furcsasága következtében Szenkovits László és Péter Márta ugyanazon napon haltak meg, néhány óra eltéréssel. A Sepsiszentgyörgyön élő mérnök fiúnak két lánya van, Anikó (1984) és Ágnes (1989), mindketten tanuló, míg a Szovátán lakó laboráns foglalkozású lányuknak egy leánya, Vass Ildikó (1983), és egy fia van, Vass László István (1988), mindketten egyetemi hallgatók. Szenkovits Antal és Nyegre Juliánna Olga ötödik gyermeke Zoltán (1933-1991) volt, aki először a család tulajdonában levő föld műveléséből élt Korondon, majd ugyanitt volt MTSZ-tag. 1963-ban Szovátára költözött, a víztelepen munkásként dolgozott 1991-ben bekövetkezett haláláig. Nőtlen volt.

Szenkovits Márton és Szálasi Erzsébet utolsó, nyolcadik gyermeke Anna (1891-1977). Élete három településhez kötődik. A boldog gyermek- és ifjúkor a szülőfalu Korondhoz, a családalapítás, az anyai boldogság, valamint a házaseset öröme Székelyudvarhelyhez köti, majd férje elvesztése után újabb korondi kitérő után leánya elköltözése végleg Marosvásárhelyhez társítja. Férje Darvai Albert kereskedő. Korondra való visszatérése után a piactéren nyitott kocsmát. Három gyermeke volt, Ibolya, Magdolna és Albert. A kocsmá eladása után lányaival Marosvásárhelyre költöztek. Ibolya tisztviselőként dolgozott, férjetlen volt. Magdolna Brassóba ment férjhez, ott van eltemetve. Házasságából egyetlen leány született, Lívia, aki

jelenleg Magyarországon él. Egyetlen fia, Albert édesanyja mellett dolgozott, korai haláláig. Az ő fia, akit szintén Albertnek hívtak, Székelyudvarhelyre nősült, házasságából egy leány született, akinek jelenleg Székelyudvarhelyen kalapszalonya van.

Megállapíthatjuk, hogy a foglalkozás megválasztásában, mai értelmezésben a pályaválasztásban, a tanítónak nem kellett útmutatást, tanácsot adnia a Szenkovits-nemzetségbelieknek. A Szovátára letelepedett örménymagyar közösség névsora nem zárul le a Szenkovits-családdal. Időközben a közösség még gyarapodott a Dicsőszentmártonból, Fogarasról, Szamosújvárról, Gyergyószentmiklósról és a Csikszépvízhez tartozó Borzsováról ideköltözött lakosokkal. Ha táboruk nem is népes, mégis gyarapítják a város lakosságát.

Régi örménymagyar származásának tekinthető a sóvidéki sóbányájáról, majd gyufagyáráról s ma már nagy turisztikai vonzásáról és gyógykezeléséről is híressé vált Parajdon a Szálasi család. A már említett Szenkovits Mártonné, Szálasi Erzsébet pályafutását a fentiekben ismertettük, testvérei Szálasi Péter és Szálasi Milli voltak, mindhárman Szálasi János és Verzár Anna gyermekei. A ma Szovátán élő örménymagyar származású két Angi családot azért származtathatjuk e vidékről eredendően, mert anyai ágon a Szálasi család közvetlen leszármazottai, Szálasi Péter a korondi és szovátai Szenkovitsokkal is rokon volt. A parajdi Kenyeres Gizellát (1884-1972) vette feleségül. A Szálasi család nevével a Korondon 1942. április 27-én kiadott *Kivonat a házasultak anyakönyvéből* című 263/1942 április 27-én, az 1939. IV. 1. bejegyzés alapján kiállított okmányban találkozunk, melyből kitűnik, hogy Szenkovits Mártonné Szálasi Erzsébet Szálasi János és Verzár Anna leánya. Szálasi Péterné Kenyeres Gizella férje elvesztése után özvegyen még hosszabb időt élt Parajdon, ahol a jelenleg Szovátán élő Angi fiúk nagyjanyjuknál sokszor töltötték nyári vakációjukat. Szálasi Péter és Kenyeres Gizella házasságából négy gyermek, három leány, Gabriella (1908-1989), Lenke (1910-1998) és Ilona (1922-2000), és egy fiú, Pál (1926-1944) született. A fiú fiatalon, a második világháborúban hunyt el.

A legidősebb leányuk, Gabriella, Angi Sándorral (1901-1979) kötött házassága után először Radnóton, majd Dicsőszentmártonban lakott. Három fiúk és egy csecsemő korban elhunyt leányuk született. A később érkező gyermekáldás Sándorral (1940-2001) kezdődött, aki Dicsőszentmártonban élt és nem alapított családot, majd az építésztechnikus István Lóránt (1945) következett, aki 1970-ben költözött Szovátára és a gépkocsivezető Pál Árpáddal (1947-2003) fejeződött be. István Lóránt 1972-ben kötött házasságot a balavásári születésű Nagy Emma gyógyszerésztechnikussal. Két fiúk született: István (1973) és László (1978), az előbbi asztalos, utóbbi gépkocsivezető. Angi László házasságot kötött (2008) a Sóváradról származó Lőrinczi Éva Enikővel. 2010-ben született egy gyerekük, László. A dicsőszentmártoni Angi család harmadik gyermeke, Angi Pál Árpád, 1975-ben költözött

Szovátára. 1976-ban kötött házasságot a szovátai postai főtisztviselő Lukács Ibo-lyával. A házasságból két fiú született: az egészségügyi asszisztens Angi Pál Antal (1977) és a könyvelési technikus Angi Csaba Sándor (1979), mindketten Szovátán laknak. Mindkét fiú második keresztnévét az anyai, illetve az apai nagyapjuktól örökölték. Angi Pál Antal házasságot kötött (2006) az 1981-ben született Abodi Angélával. Házasságukból 2009-ben született Anett nevű lányuk. Angi Csaba Sándor 2007-ben házasságot kötött Péter Noémi gyermekpszichológus tanítónővel, 2008-ban született Botond nevű fiúk.

Szálasi Péter és Kenyeres Gizella második leánya, Szálasi Lenke Parajdról Marosvásárhelyre költözött, ahol a Székely Népi Együttesnél dolgozott népviseleti korhű ruhákat készítő varrónőként. Görög Aladárral kötött házasságukból nem született gyermek, de felnevelték az örökbe vett és nevükre iratott, Ilona húgának Anna (1945-2003) nevű leányát (lásd a következőkben). Harmadik leányuk, Ilona szintén Marosvásárhelyen lakott, az örménymagyar származású Dajbukát Katalin fiával, Soós Jenővel kötött házasságot. Három leányuk született: Ilona, akinek férje Mánya Béla, mindketten matematikatanárok (két fiúk van, Csaba (1967) és Béla (1970)), Anna (1945-2003), akinek férje Porkoláb László (három fiúk van, Zsolt (1969), László (1972) és Szabolcs (1976)), valamint Csilla (1949), akinek férje Szente Gyula, mindketten építészek (három gyermekük van, Ildikó (1974), tanítónő, Hajnal (1976), tanár és Bálint (1982), egyetemi hallgató).

Az egykor Nyáradszeredából a Sóvidékre, először Korondra, majd Szovátára telepedett Szenkovits családnak Parajdon is voltak rokonai. Adatközlőnk, Szenkovits László a Szentpéteri családra emlékezik vissza. Tudomása szerint a parajdi örménymagyar közösséghez tartozott a Mánya család is, Mánya Gerő és leszármazottai, valamint az agglagény testvérek, Lázár Antal, kereskedő és még két fiú- és egy lánytestvére. A három fivér kereskedelemmel foglalkozott, közös üzletük, vállalkozásuk révén együtt, minden, a környéken rendezett, heti- és országos vásáron teherautójukkal szállították áruikat, kimondottan rőfös termékeiket, azaz méteráruikat. Vagyonukat a szövetkezet elvette.

A felsorolt nevekkal a régi örménymagyarok Sóvidékre való letelepedésének első hulláma befejeződött. A továbbiakban a Sóvidékre később, a második hullámban letelepedett örménymagyarokat időrendi sorrendben próbáljuk felsorolni. Közülük vidékünkre legelsőnek a Slakovits család érkezett. Képviselőjük, Slakovits Olga nyugalmazott óvónő, aki Szovátán van eltemetve, a következőképpen írta le családjá történetét: *“Édesapámtól örökölt nevem Slakovits, férjem után Moga Olga. Születtem 1932. október 4-én. Férjem Dr. Moga Tiberiu balneológus szakorvos volt, aki 1994-ben hunyt el. Házasságunkból egy leányunk született, Dr. Moga Ileana, pszichiáter szakorvos, Magyarországon, Miskolcon lakik és dolgozik, román-magyar állampolgár, 1990-ben telepedett ki Magyarországra. (Jelenleg Svédországban él –*

F. Á.) 1986-ban végezte az orvostudományi egyetemet Marosvásárhelyen, először Târgoviște-be majd három éves gyakornokság után Máramaros megyébe, Horodnicba helyezték. Az akkori megyei egészségügyi főnök sokszori könyörgésünkre sem volt könyörületes, hogy egyetlen lányunkat közelünkbe tudjuk helyeztetni. Édesapja már akkor halálos kórbán szenvedett, meghallgatás helyett durva elutasításban részesítették. Így a mély elkeseredés választás elé állította. Apám, Slakovits Mihály (1898-1950), Erzsébetvárosban született, édesapja tiszta örmény volt, így apám fél-, én negyed örmény származású vagyok. Ezt az érzelmet büszkén viselem lelkemben. Sajnos, az örmény nyelvet nem ismerem, édesapám is csak imádkozni tudott örményül. Őseim egy olyan örményországi városból jöttek, ami ma már nem létezik a térképen, a háborúk folyamán lerombolták. Állítólag az 1600-as évek végén jöttek Szerbián keresztül, ahol a Slakov név végére felvették az -its végződést. Őseinket az akkori erdélyi fejedelem Erzsébetvárosba telepítette le. Kereskedők és iparosok voltak. Az utódok között sok felsőfokú végzettségű személy volt és van. Apám és szülei megvásárolták Erzsébetvárosban azt a klastromot, szemben a ledőlt tornyú örmény templommal, amelyben valamikor örmény teológia volt. Az épületet 1952-ben államosították, majd 1989 után eladták a szászmedgyesi pékségnek, hiába nyújtottuk be visszajuttatási kérelmünket már az eladás előtt. Ügyünk a mai napig nem intéződött. Én áttelepedtem Magyarországra, román-magyar állampolgár vagyok, nemzeti érzelmem örmény-magyar. Miskolcon lakom lányommal. Saját lakásom van Szovátán is, és az év nagy részében itt tartózkodom. A Slakovits név az Arménia folyóiratban a tiszta örmény eredetű nevek közé van besorolva. Dacára annak, hogy nem volt alkalmunk sem az örmény nyelvet sem a kultúrát megismerni, büszkén viseljük eredetiünket és nevünket. Sajnos a név kihalóban van, nincs aki továbbvigye. 1937-től 1944-ig Seprődön, Székely tompán és Székelysárdon laktunk. 1944-től 1946-ig menekültek voltunk a szilágysági Tasnádon. Szüleim tanítók voltak, erre a vidékre 1946-ban jöttünk a Szováta mellett levő hegyi faluba, llyésmezőbe. Édesapám évekig orosz fogságban volt, így fiatalon meghalt. Négyen voltunk testvérek, két fiú és két lány. Testvéreim neve Mihály (1926-1989), lelkész, Ilona (1927), tanítónő, Hevesen lakik, Magyarországon és József (1929), orvos, szintén Hevesen lakik. Eredetileg családunk minden tagja örménykatolikus volt s Erzsébetvárosban keresztelték őket. Ilona testvérem tagja a budapesti örménymagyar szövetségnek.”

1961-ben költözött Szovátára a Csíkszépvíz melletti Borzsováról Chiorean Gheorghené Erős Borbála, aki anyai ágon a Balogh név után tartja magát örmény leszármazottnak. 1918. április 26-án született, egészségügyi asszisztensként tevékenykedett, előbb Erdőszentgyörgyön, majd a szovátai fürdőpoliklinikán. 2008-ban hunyt el. Férje, Chiorean Gheorghe (1927), nyugalmazott pénzügyi szakember, az Erdőszentgyörgyről Szovátára költöztetett bank egykori igazgatója. Házasságukból egy fiúk született, Chiorean Gheorghe (1954. május 10.), turisztí-

kai szakember, akinek két gyermeke van, Chiorean-Dósa Filip-Eduárd (1993) és Chiorean-Dósa Szonja-Rebeka (2000).

Szovátára 1977. augusztus 1-én letelepedett Lengyel Gábor László (1953. október 31.), faipari mérnök, aki Kézdivásárhelyen született, fél évet töltött az udvartereiről híres céh városban, mert 1954 elején Fogarasra költöztek, ahová édesapját tanári hivatása szólította és családi öröksége vonzotta. Dédnagyanyja az örménykatolikus vallású Lengyel Rozália volt. Nagyanyját Lengyel Lilla Annának hívták, 1889. május 23-án Erzsébetvároson született, és 1908. szeptember 20-án kötött házasságot a fogarasi Lengyel Bélával. A dokumentumból az is kiderül, hogy a hajdani Ebesfalván (Erzsébetvároson) keresztelték meg, 1889. június 11-én az örménykatolikus templomban. 1981-ben hunyt el. Két gyermeke született, Lengyel Mária (1910-2002), aki Budapesten élt, és Lengyel Ödön (1912-2000). Ödön, Gábor édesapja, miután 1930-ban elvégezte Székelyudvarhelyen a római katolikus főgimnáziumot, 1936-ban Kolozsváron a filológia karon román-magyar szakos tanári oklevelet szerzett. Először Csíkszeredában, később Kézdivásárhelyen, majd 1954-től Fogarason tanított. Közel három éves Szovátán tartózkodása után, 2000-ben hunyt el. Lengyel Ödönnek Nagy Margittal (1919-1997) kötött házasságából (1952) két fiú született: a már említett Gábor László faipari mérnök és Béla-Tibor (1956). Lengyel Gábor Lászlónak Csalóka Zsuzsannával (1957) kötött házasságából (1981) két fiú, Szabolcs (1981) és Gábor (1984), valamint egy leány, Zsuzsanna (1990) született. Szabolcs vadászati főiskolát végzett, Ősmerosszék Közbirtokosságának erdőmérnöke, Szovátán. Gábor 2003-ban érettségizett, az esztergomi informatikai egyetemre járt, jelenleg Vármezőn a vendéglátásban dolgozik. Zsuzsanna turisztikai egyetemen tanul, Budapesten. A Magyarországon, Budapesten élő Béla-Tibornak a felesége Katalin, ikreik vannak, a 2002-ben született Ágnes és Péter.

Az utolsó, családjával együtt a Sóvidékre telepedett örménymagyar a Szamosújvárról Szovátára költözött (1978) Sebestyén László. Anyai ágon tartja számon örménymagyar származását, nagyanyja a mindkét ágon tiszta örmény eredetű Pakulár Teréz (1892-1992) volt, aki az Erdély-szerte híres Nits gyógyszerárban dolgozott patikusi beosztásban. 1921-ben ment férjhez Papp Ferenchez, leányuk Papp Éva (1925-1995), László édesanyja, tanítóképzőt végzett, de néhány évi tanügyi munka után tisztviselő lett a szamosújvári Szamos helyiipari vállalatnál. Fiát, Lászlót egy Szovátára szervezett közös kirándulás kapcsán felkeltett érdeklődése vonzotta új lakhelyére. Az idetelepedés egyetlen motivációja, bevallása szerint, a fürdőváros szépségének vonzása, a világon egyedülálló varázsa, a Medve-tó. Állást keresett és talált a kisipari szövetkezetnél, ahol egy ideig a bőripari részleg vezetője, majd a beszerzési osztály beosztottja, később főnöke volt. 1989 óta reklámfestéssel keresi kenyerét. Másodállásban a Petőfi Sándor lakónegyed közügyeinek intéző-

je. 1974-ben a szamosújvári örménykatolikus templomban kötött házasságot, a szovátai eredettel rendelkező Pataki Katalinnal (1955-1998). A mindössze 43 évet élő, három gyermeket szülő édesanya korai halála megnehezítette a család gondjait. Az első két gyermek, Erika (1974-2010) és Béla-László (1975), Szamosújváron, míg a harmadik, Katalin (1985) Szovátán született. Az első két gyermek Szamosújváron faipari szaklíceumot végzett, míg Katalin a szovátai Faipari Iskolaközpont végzettje. Béla-László 1999-ben végezte Marosvásárhelyen a Dimitrie Cantemir egyetem turisztikai technikumát és jelenleg a Mogyorós szállóban dolgozik. Erikának 1997-ben egy fia, Sebestyén Hunor Álmos, született. Férje Lencsés László. Erika ez év szeptemberében hunyt el, és október 2-án temették el Szamosújváron. Fia Hunor Álmos Szovátán lakik. Sebestyén Béla László szintén Szovátán lakik, élettársával Parajdi Naumival, aki 1978-ban született. 2007-ben született fiúk, Sebestyén Benjámín Őrs. Sebestyén László és Pataki Katalin harmadik gyereke Katalin Balavásáron él férjével, Kovács Lászlóval. 2010-ben született László nevű fiúk. A szamosújvári városalapító családból származó Sebestyén László felmenőinek perzsaszőnyegszövő műhelye volt, melyben szőnyegmintakészítőként ő maga is dolgozott fiatal korában. Nagypja Papp Ferenc szövőmester volt, tervezett, mintákat készített és göbözött is. Rokonai, nagynénje Papp Edit és nagybátyja, Papp Ferenc, ma is Szamosújváron élnek.

Az örménymagyarok közül eddig utolsóként Szovátára a Gyergyószentmiklósról származó Buslig Dalma (1978), Buslig Gyula és Barabás Olga leánya 2000. november 11-én, a gyergyói örménykatolikus templomban Désy László távközlési mérnökkel kötött házassága révén érkezett. Óvónő- és tanítóképzőt végzett Székelyudvarhelyen, jelenleg óvodavezetője a 2-es számú napköziotthonos óvodának. Közben közgazdasági egyetemet végzett Bukarestben. Házasságukból született 2005-ben Zalán nevű fiúk.

Amikor a patakmajori Alsóduga dűlő határrészen a Csillag utca 37-es és 41-42-es szám alatt lévő két nyaraló fölött a tavaszi nap sugárküllői megjelennek, akkor a fenti két üdülő lakás benépesül két marosvásárhelyi családdal. Mindkettő egyik ágon örménymagyar leszármazott, s a naptári évnek több mint ötven százalékát töltik fürdővárosunkban. Az építésztechnikus Kertész Gábor anyai, míg Dályai Margit apai ágon tartja magát örménymagyar leszármazottnak. Kertész István Gábor édesanyja Murádin Mária Anna (1911-2005), 1941-ben kötött házasságot Kertész Gábor elektrotechnikussal. Az egyik legnagyobb örményközpontban, Szamosújváron éltek. Egy gyerekük született, az említett István, aki 1966-ban kötött házasságot a marosvásárhelyi Stoia Rodica könyvelőnővel. Házasságukból egy lányuk született, Anna Mária Laura (1967), aki 1991-ben férjhez ment Hochgenug Walter elektromérnökhöz, mindketten Németországban élnek.

Dályai Margit apai ágon tartja magát örménymagyar leszármazottnak, Édesapja

Dajbukát-Dályai Jakab (1897-1979) Gyimesbükkön kereskedőként élt. A csíkszép-vízi Dajbukát örményág leszármazottja. Öry Jolánnal kötött házasságából született 1936-ban lányuk, Dályai Margit. A családot 1949-ben Gyimesbükkből kényszerlakhelyre, Marosvásárhelyre költöztették, megfosztva vagyonuktól. Az építésztechnikus dályai Margit 1959-ben feleségül ment a dicsőszentmártoni szültségű Kollár István (1930) építésztervezőhöz. Házasságukból született Annamária leányuk (1959), aki közgazdászként él Marosvásárhelyen férjével, Horváth Sándor (1953) matematika tanárral, aki a Petru Maior egyetemen tanít. Házasságukból született Ilka nevű leányuk (1996), aki a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceum tanulója.

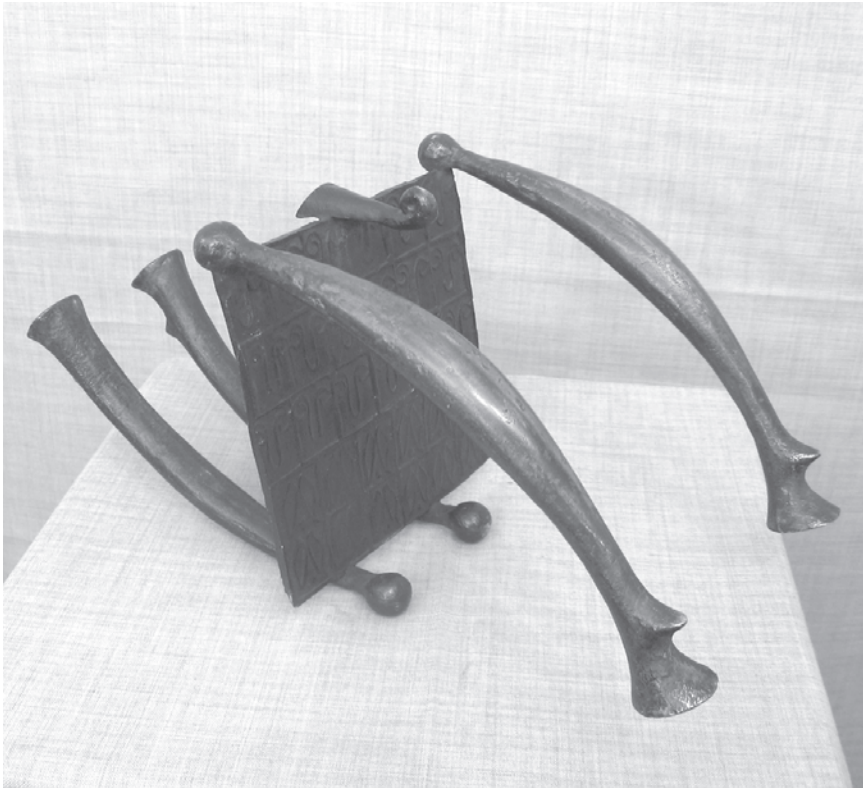
Bizonyára még sokan emlékeznek a városunkban hosszabb-rövidebb időt itt dolgozó örmény családokra: Ajtony, Bazilidész és Lukácsffy. Ajtony Zoltán a Fakitermelő Vállalatnál félkész anyagátvevő tisztségből ment nyugdíjba. Neje Fülöp Lídia ovónő volt. Két leányuk született, a fiatalon elhunyt matematikatanár Lídia (1946), és az egészségügyi asszisztens Emese (1949). Az édesanya és leánya Székelyudvarhelyen élnek nyugdíjasként. Bazilidész Géza pénzügyi szakember, főkönyvelő volt a szovátai bankban. Felesége a szintén örmény származású Mária a szovátai fürdőtelepi egészségügyi központban tisztviselő volt. Két leányuk Mária és Anna Csíkszeredában élnek. Lukácsffy Kristóf a szovátai Fakitermelő Vállalat főkönyvelője volt. Első felesége Emma korán elhunyt, megbecsült, köztisztletnek örvendő tanítónő volt. Leányuk Katalin Sepsiszentgyörgyre, majd Budapestre költözött. Férje az egykori szovátai középiskola rajztanára, Péter János grafikus.

Ha azt írom, hogy adatgyűjtésemben "leltárt" készítettem a sóvidéki örmény származású magyarokról, úgy gondolom, hogy megközelítem a valóságot. Az embereket azonban nem felleltározni, hanem nyilvántartani szokták. Az örmény népközösségre, az e vidékre, a székelyek mellé letelepedett közösségre vonatkozó adatokat, levéltári és könyvtári bűvarkodások hiányában csak az élő szóból közölt adatok, hagyományok alapján tudtam összegezni. Az idő múlásával az emlékek feledésbe mennek, az öregek elhunynak, a leltári tárgyak mind erkölcsileg, mind fizikailag megkopnak, elévülnek és akkor leirattatnak. Egy etnikumot azonban, melyről tudjuk, egykori kútfői alapján, hogy történelmet írt, leírni, eltörölni, identitását elsatnyítani, a nemzetiségek felsorolása közül kihúzni, elhallgattatni, nyelvét teljesen elfeledtetni, modern népirtásnak, tudatos fogásnak, szándékos állampolitikának tekinthetjük. Ezt nem engedhetjük meg.

A Szovátán élő örménymagyarok megbecsült közéleti személyiségek, a város életébe beilleszkedő polgárok, akik nem csak szakmailag, hanem emberileg is igazolták értékeiket. Városunk nélkülük színfoltjában, erkölcsi értékeiben hiányosabb lenne. Természetesnek tartjuk, hogy nem tartják magukat a várostól elkülönülteknek, hanem egyszerűen csak örménymagyaroknak. Ez a szép, ez a jó, ez tetszhet nekünk szovátaiaknak is. Nagy értéknek tartom egy, a többi nemzetiséggel együtt

porladozó népközösség tudatos hovatartozásának megőrzési szándékát.

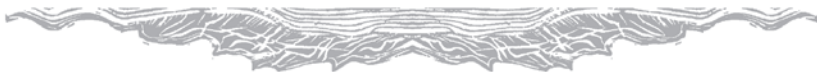
Sok nevet olvashattak a fentiekben. A felsorolás s a tartalom talán gyakorta sablonossá vált. Ám ha kicsinyes dolgoknak tűnő adatokat többször is feljegyeztem és azokat néha ismételtem, akkor sem tartom őket fölöslegesnek, mert sok a évszázada ittlévő, elnyomott vagy éppen megbecsült népközösség sorsa történelméhez mindezek adalékok lehetnek, más népek, közösségek sorsához, történelméhez hasonlíthatók. Államalapító királyunk, Szent István, intelmeiben felhívta a betelepülők szükségességére keresztény alattvalói figyelmét. Intelmeit manapság nem mindenki fogadja el, mert a tolerancia nem minden népnek jellemzője, ismérve.

Nász - 17cm x 16cm x 35cm, bronz, 2005

Jegyzetek

1. A tanulmány megjelent három részben: *Erdélyi Örmény Gyökerek*. VII. évfolyam, 2003. szeptember-október-november. A most olvasható írás ennek a kibővített, naprakész információkkal ellátott változata.

LUKÁCS ALBERT

A felsőszakadati iskola a kommunizmus idejében
(Visszaemlékezés)

Kulcsszavak: *Felsőszakadát; lehallgatások; kommunizmus*

1964-ben nem megfelelő politikai magatartásból eltávolítottak a szovétai városi iskolából. Az amnesztia törvény többek között előírta, az összes politikai felmentetteket el kell helyezni képzettség szerint állásba, vagyis munkahelyet kell biztosítani, és megfigyelés alatt kell tartani. Így kaptam kinevezést a felsőszakadati I-IV. osztályos iskolához, ahol 21 évig mint igazgató-tanító végeztem munkámat. 1964 szeptemberében csak magyar nyelvű osztályok voltak. Egyetlen román nyelvű I. osztályos tanítványom volt Bogdán Mária, akit román nyelven kellett oktatni, mert magyarul egy szót sem tudott. A magyar osztályokban 25 tanuló volt. Ez elég nehézséget okozott, mert az egy tanulóval külön kellett foglalkoznom. Így valahogy átvészeltük az évet. 1965-ben már a román nyelvű tanulók száma felemelkedett 6-ra, de ahhoz, hogy külön osztály induljon 7 tanulóra volt szükség. A román szülőket sikerült meggyőzni, hogy egy rokon gyereket hozzanak el Orosziból, ahonnan ideköltöztek és akkor lesz román nyelvű osztály. Ez sikerült is. Így szeptembertől jóváhagyta a megye a román osztályt 7 tanulóval. Az iskola második termét berendeztük osztálynak, még ma is két tanteremmel működik, magyar és román osztályokkal. Új épület volt, sok javítást igényelt, a tantermek felszerelése is nagyon szegényes volt, de a városi titkár Szász Elemér segítségével – aki anyagiilag is támogatta iskolánkat – a városi költségvetésből, rövid időn belül sikerült modernül felszerelni az iskolát. A tanügy segített új bútorzattal, szemléltető eszközökkel, stb. Csempekályhákkal cseréltük ki a régi elavult kályhákat.

Új illemhelyet és faraktárat építettünk, még lámpával világítottunk, de a villany felhozatala is sikerült Alsószakadatról. Így Felsőszakadátot is villamosították. E téren nagy segítséget kaptunk Duka Árpád polgármester, és Szász Elemér titkártól, akik közbejártak az illetékes szerveknél a villamosítás jóváhagyásért. Az iskolában is a lámpát a villanyvilágítás cserélte fel. Így lehetővé vált mesefilmek vetítése és más elektronikus eszközök használata. Amíg villany nem volt beszerelve, addig az iskola áramfejlesztőit használtuk filmek vetítésénél.

A román tagozat első tanítója Fekete Edit románszakos tanárnő volt. Utána következő években gyakran változtak a tanárnők a román tagozaton, olyan is volt, hogy hét tanárnő volt egy év alatt, egyik jött, a másik ment. A leghuzamosabb ideig P. Katalin tanított a román tagozaton. Iskolánk könyvtára évről évre gyarapodott, legtöbb mesekönyv volt, a tanulók rendszeresen olvasták a könyvtár könyveit. Évente tanulmányi kirándulásokat szerveztem Marosvásárhely, Nagyszében,

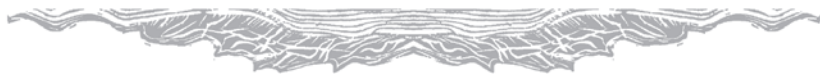
Kolozsvár, Segesvár, Fehéregyháza, Sepsiszentgyörgy, Brassó, Székelykeresztúr, Gyilkos-tó, Nyergestető, Borszék, Maros és Olt völgy útiránnyal. Jól meghatározott célja volt a tanulmányi kirándulásoknak. Minden évben kihasználtuk az O.N.T. által biztosított kedvezményt, az ötven százalékos szállítási lehetőséget. Rövid programokat állítottunk össze. Megfelelő helyeken elszavalták Petőfi, Kányádi verseit. Múzeumokat, állatkerteket látogattunk meg.

Minden évnnyitó előtt a helyi vezetőség és a tanfelügyelőség is végiglátogatták az iskolákat. 1985-1986-os iskolai év volt az utolsó részemről mivel 1986. szeptember 1-vel nyugdíjba vonultam. Megjelentek az első napokban Şuteu városi tanácselnök, Popoviciné városi párttitkár és Cociş Alexandru főtanfelügyelő. A rendszerváltás után nevet változtatott, Kocsis Sándor lett. Mindent rendbe találtak, de belekötöttek, hogy az ajtó és ablakkeretek miért vannak zöldre festve. A fal fehér, a muskátlik pirosat nyílnak. A pionír sarokban piros a díszítés. Tehát minden piros fehér zöld. Ezért jól lehordtak engem és a kolleganőt is, aki az iskola pionírparancsnoka volt. A főtanfelügyelő kiadta az utasítást, hogy a zöld tűnjön el az iskolából. Eddig, 20 évig senkinek sem szúrta a szemét a zöld vagy a piros virágok színe, amit a tanulók gondoztak és jócskán volt belőle. Utasítás alapján szürke színre kellett festeni az ajtó- és ablakkereteket. Erre már volt pénz, szó nélkül kifizette a munkálatokat a tanács a szövetkezetnek.

Így fejeződött be pályafutásom a Felsőszakadátban. Az ott eltöltött évek alatt gyakran érték meglepetések. A 70-es években egy tavaszi napon megjelentek a telefonszerelők, hogy felvezették a telefonvonalat és kötik be az iskolához, mégpedig az én tanterembe. Én tiltakoztam, hogy az zavarni fog. Tegyék az irodába vagy a folyósóra, de a főmester azt mondta ez a terv, ezen nem lehet változtatni. Nekem gyanús lett. Volt köztük egy régi ismerős szerelő, aki intett nekem és odasúgta, ügyeljen a telefonra. Én ebből mindent megérettem.

Időközönként megjelent egy civil, mutatta az igazolást, belügyes. Elővett egy ívpapírt, amelyiken két rövid szöveg volt gépelve. Ezt kellett másoljam, először az első szöveget nyomtatott betűvel. A második szöveget írottal, de mind a két szöveg lényegtelen volt.

Egy alkalommal megkérdeztem ezt minden tanügyinek le kellett másolni? A válasz igen. Mondtam akkor szólok a tanítónőnek, hogy a gyerekeket engedje ki, hogy ő is a másolást végezze el. A válasz, nincs nála nyomtatvány, majd a következő látogatás alkalmával neki is hoz. Ezzel befejezte a látogatást.

SZOLLÁTH HUNOR

Egy egyházalapító végrendelet (Forrásközlés)

Kulcsszavak: Veress József; Szovátai Református Egyház; Alsó-Telep

A szovátai református egyház emlegetésével már önkéntelenül is Veress József neve ugrik elő, hiszen az egyházközség neki köszönheti az anyagi megalapozást, 1889-ben vagyonának jelentős részét hagyja a nevezett intézményre. A most előkerült végrendelet szövege ugyanakkor sok kételyt is eloszlat, Veress nem az egész vagyonát, hanem annak csak egy részét hagyja az egyházra, bőséggel juttat rokonainak, utódainak is, akik végülis megtámadják a végrendeletet, és a hosszú pereskedésből az egyházközség kerül ki győztesen. Pontosán tisztázza ugyanakkor a záradékban, hova temessék el, hol nyugodjék örök békében földi maradványa. A végrendeletet teljes egészében, és szöveghűen közöljük, nem javítva a hibákat. Két másolati példánya a Szovátai Református Egyház Levéltárában található.

„Végrendelet

Mely szerint én alól az együttesen jelen lévő végrendeleti tanuk együttes jelenlétében nevemet saját kezűleg leírt Szovátai Veress József ki testemben ugyan meggyengülve, de lelkiileg, szellemileg épen, átlátva azt, hogy egykor reám is bekövetkezik a vég s hogy halálom után hagyatékom felett sem rokonaim sem mások ne csívakodjanak, sőt hogy egyesek és erkölcsi testületek az én hagyatékomból akaratom szerint részesüljenek, miután minden anyagi és erkölcsi kényszer, és rábeszéléstől halálom után teljesítendő végakaratomat illetőleg végrendeletemet hagyom és rendelem hagyatékomnak halálom utánni felosztását a mint következik:

I. Csendes Lujza (Lidi) hűséges gazdaszonyomnak az arányomban teljesített hűséges gondozása megjutalmazásául az én hagyatékomból hagyom a következőket:

1., A lakásommal szemben az országot déli oldalán lévő 289 házsám alatti telken az ugynevezett (olvashatatlan szó) épületes telkemet, egész kiterjedésével, minden rajta lévő épületekkel együtt.

2., A földvár oldalán és ásvány kozsi alatti határ részben lévő két nagy szántó és kaszáló földemet.

3., A földvár megett lévő azon szántó és kaszálómat melyeknek szomszédjai egyfelől a Bokor fiak, más felől Kiss Miklos földje.

4., Ugyanott azon földemet, melynek szomszédja Birtalan János és Fülep István földjei.

5., Ugyanott azon földemet, melynek szomszédja Berszán Todor és Birtalan János földjei.

6., Ugyanott azon földemet, melynek szomszédjai egyfelől Moldován János, más felől Birtalan János földjei.

7., Meződerék düllőben levő azon szántó földemet mely van a Pál Péter földje szomszédságában.

8., A fehér kő alja nevű helyen lévő azon szántó földemet, mely van a Kelemen Imre utodai szántó földje szomszédságában.

9., Minden nemű házi butoraimat, egy borjas és egy borjadzó tehént, borjaikkal együtt, ezenkívül sertéseim, baromfiam, gabonám, takarmányom, élelmiszereim, s egyszóval mindazon ingóságaimat, a melyekről alább másnak nem rendelkeztem, s melyeket másoknak a más célra nem hagyományoztam.

10., A fentebb megnevezetteket, tulajdoni joggal hagyományozom neveett gazdaszonyom Csendes Lujza (Lidinek) s ezeken kívül az ő életbe hoszáig leendő haszonélvezeti joggal hagyom, hogy gyógyfürdőm jövedelméből, míg él évenként harmincz forint az azt kezelő tulajdonosok által fizetessék ki neki, s a gyógyfürdő telepeimen lévő lakházakból egy lakszoba és minden díj nélkül fürdési jog részére élethoszigan biztosíttassék, illetőleg átengedtesék – úgy szintén az ev. ref. Egyháznak hagyományozott telken lévő pincze és ugyan azon telken a házvégétől a kapu sarkáig nyuló kis virágos kert élethoszigliani használati joga Csendes Lujza gazdaszonyom részére átengedtesék.

II. A szavátai evangélium szerint reformált egyháznak hagyom a következőket:

1-ör A szavátai 361 házszám alatt lévő jelenlegi lakóházamat az ev. reformált híveknek isten dicsőítő imádó templomnak imaháznak az ezen házhoz tartozó belső telek nyugatti részén kiszakítandó egész belső telekbeli terület két harmadrésze udvartér és kerttel, s ugyan ezen telken lévő szék alja melletti sütőházzal, csűr és pajtával és jó vízü kút közös használatával együtt, úgy hogy a kutat Veress József rokonom is használhassa.

2., A szavátai gyógyfürdömet minden fürdőházzal s hozzá tartozó ingó és ingatlan a fürdő telepen lévő épületekkel, vendéglő és fürdő szobákkal, s az ezzel járó jogokkal együtt egy felerészben, - három felerészben pedig értve a jövedelmet az ev. reformált egyház papi, és leendő lévitai kepe fedezésére, úgy hogy a gyógyfürdő összes jövedelmének feléből 100 forint irva egyszáz forint évenként adassék a leendő lévitának. 30 forint irva harmincz forint pedig az ezen végrendelet I. 10-ik pontja szerint gazdaszonyom Csendes Lujzának eleiteig a többi fürdői jövedelem az egy fele részből adassék papi kepe czimén a Szavátára látogató szolgálatot tevő Sóváradi ev. ref. papnak évenkénti kepeje fedezésére, - a fürdőnek másik fele rész jövedelme pedig fordításék az általam az ev. ref. egyháznak hagyományozott belső telek és imaháznak - s épületeinek jó karban tartására s a gyógyfürdő szépítésére és jó karban fentartására.

- a tulajdonjog pedig az egész föld telepre nézve ruháztassék át a szováta ev. ref. egyház megyére.

III. Sóváradi ev. ref. lelkész Toth Márton lányai Toth Sarolta és Toth Irénnek hagyom összes korcsma regalé jogaimat az államkincstártól nyerendő kártalanítási összeg egy fele részét a nevezett két leánynak egyenlőarányban.

IV. A korcsma jogom után kapandó kártalanítási összeg másik fele részéből az az egésznek egy negyedrészre osztassék ki azn egyének között a kiktől a korcsma regale jogot vásároltam azon arányban, a mily arányban tőlük a korcsmajogot én vettem, egynegyedrész pedig osztassék ki legközelebbi rokonaim azaz törvényes 9rökösseim között, egyenlő arányban.

V. Szováta Veress József rokonomnak hagyom 1-ör a 361 házszám alatti házas telkemet, az ezen telekhez tartozó udvartér és kert egyharmadrész területével úgy, hogy ezen telek keleti részén szakíttassék ki részére egyharmadrész a rajta lévő házzal, a másik kétharmad pedig a nyugotti részen lévő házzal és többi épületekkel megyen ezen végrendelet II., 1. pontja alapján az ott megnevezett ev. ref. egyháznak. 2.-or A székalja mellett Szováta 306 házszám alatti házam és belső telkemet egész kiterjedésében.

3.-or A rostáló gépemet, s minden szekerem, ekémet, gazdasági eszközeimet.

VI. Szováta Máté Eleknek hagyom a Szováta 303 házszám alatti azon belső telkemet, melyben Máté Elek lakik a rajta levő ház, udvar tér és kerttel együtt.

VII. Szováta Veress Szusannának hagyom a szováta 304 és 305 házszám alatti két házamat a hozzá tartozó udvartérnek és kertekkel együtt.

VIII. Szováta Kinda András és nejének hagyom Szováta a szék utja melletti 307 házszám alatti házam és telkemet az udvartér és kerttel együtt.

IX. Sóváradi lakó Gálfalvi Domokos úrnak hagyom a (olvashatatlan szó) hátul a Csűrökertemből kiszakított birtok részemét élethossziglani használati joggal, - a tulajdonjogot erre nézve is hagyom a szováta ev. ref. egyháznak.

X. Szováta Kecseti Istvánnak hagyom a szováta sósvíz mellett a malmoknál levő zsellérházamat az udvar tér és házzal együtt.

XI. Szováta Abodi Mihálynak hagyom a Kecseti Istvánnak ajándékozott zsellérházam melletti házamat a hozzá tartozó udvartér és kerttel együtt.

XII. A közhelyekből jutott, s birtokomban levő s még ezután jutandó erdő és mező részletemet hagyom azoknak akiknek belső épületes telket hagyományoztam, s osztasék föl köztük az általam hagyott belső telkeik térnagyságához arányához mérten.

XII. Szováta Ágoston Károlynak, Gub Jánosné Veress Amáliának, Veress József és Veress Szusának hagyom mindazzen összes ingatlanaimat, a melyekről ezen végrendeletben külön említést nem tettem, s az osztassék fel köztük egyenlő arányban.

XIV. Van négy ökröm és két lovam, ez adassék el, s ebből fedeztessék első helyen tisztességes eltemtetésem költségei, s a mi ezután fenmaradt képezzen egy alapot ,

melyből a szovátai szegény iskola köteles ev. ref. vallású gyermekek segélyeztessenek, ezen alap kezelésével az ev. ref. egyház hatóságot bízom meg.

XV. Van kiünnlevő pénzbeli követelésem.

1. Szovátai Kelemen Mihálynál 24. fr. 80 kr.
2. Szovátai Pál András nénál 21 fr. 60 kr.
3. Szovátai Moldován Jánosnál 7 fr. 44 kr.
4. Szovátai Szőcs Andrásnál 6 fr. 20 kr.
5. Szovátai Hajdu Eszternél még az apja kérte volt 9 fr. 42 kr.
6. Szovátai Sántha Istvánnál 7 fr. 44 kr.
7. Szovátai Fábián Gedeonnál 15 frt. tőke és három évi kamatja 3 frt. 60 kr. összesen 18 frt. 60. Kr.
8. Szovátai Birtalan Jánosnál 5 frt. 40 kr.
9. Szovátai Fülöp Ferencznél 5 frt.
10. Szovátai Kövendí Miklosnál 3 frt. 73 kr.
11. Szovátai Jeremiás Jozsefnél 34 frt.
12. Szovátai Lukács Józsefnél 10 frt.
13. Szovátai Kecse Gyurkánénál 10 frt.
14. Nyárádszeredában lakó Kathonai Domokos úrnál 33 frt.
15. Nyárádszeredai Kacsó Károly és atyánál 110 frt.
16. Kibédi Macskási a csonka árunál 71frt.
17. A szovátai romai katolikus egyház megyénél 1000 frt. követeléséből megjött 450 frt. hátra van 50 frt. ebből 200 frtot ezen egyház megyének hagyok, felveendő 350 frt.

Összesen 727 frt. 63 kr.

Ezen 727 frt, 63 kr. vétessék fel s abból építtessék részemre egy sírbolt, hová földi rszeim rendes egyházi szertarás mellett helyeztessék el s ezen sírboltba temettessék jelenlegi ápológazdaszonym Csendes Lujzát is.

XVI. Sóváradi ev. ref. lelkész Toth Márton urat megbízom hogy nem Öndicséretből, hanem mások és főként a jövő nemzedék buzdításául nevem mint egyház alapítóét az ima házra írassák fel, valamint gondoskodjék arról is, ha netalán előbb elhaláloznám, hogy az én sírboltom szakértő által készített terv szerint készíttessék el hová Istent imádó buzgó könyörgés mellett helyeztessenek el földi maradványaim.

XVII. A szovátai rom. kath. Egyháznál levő 550 frt. követeléséből 200 frt. írva két száz forintot a szovátai rom. kath. Egyháznak szent mise alapítvány kép hagyományozok úgy hogy azért évente érettem egy Szent mise áldozat szolgáltatassék.

XIX. A szovátai ev. ref. egyháznak hagyományozott javakért kikötöm, hogy midőn az én házamban a templomozás meg kezdetik attól kezdve míg Szovátán az ev. ref. Egyház fent áll minden évben nagyobb ünnepek alkalmával az egész templomi nép által nevem felemlítésével egy áhítatos imádság könyörgés végeztessék az én lelkem üdvösségéért.

XX. Ezen végrendelet végrehajtásával csokfalvi Szoboszlai György közjegyzőurat bízom meg s kérem fel, hogy gondoskodjék arról, hogy ezen végrendeletem mindenkben az írtak szerint a törvény értelmében teljesüljön, addig pedig míg ezen végrendeletem értelmében hagyatékom a végrendeleti örökösökre joérvényesen átruházatik, hagyom az ezen végrendelet II. –ik 2. pont alatt írt gyógyfürdő, és a II. és IV. pont alatt írt korcsmajog jóvedelmét végrendeleti végrehajtó csokfalvi Szoboszlai György közjegyző urnak hogy ezen jóvedelmekből a végrendeletem végrehajtásával felmerülendő minden nemű költségeket fedezzen, s csak az átruházás után száljon át a gyógyfürdő s korcsmajog azoknak kiknek részére azt hagyományoztam, s addig kezelje s használja Szoboszlai György.

XXI. Mindazon végrendelete s halálesetre szolló ajándékozást, melyeket ezen végrendeletemet megelőzőleg tettem, ezenel vissza vonom s hatályon kívül helyezem, azokat érvénytelennek nyilvánítom s egyedül ezen végrendeletemet nyilvánítom érvényesnek.

XXII.. Végül fenntartom jogomat hogy ezen végrendeletemet is ha később míg élek más gondolatra jönnék módosíthassam, vagy végképp visszavonhassam.

Ezen végrendelet az én határozott kívánságomra egyik végrendeleti tanum Sóváradi Madaras Károly által foglaltatott írásban, s az előttem általa felolvasatott, azt mindenekben helyben hagyom s ezen végrendeletemet az én végrendeletemnek nyilvánítom, s ezt nevemnek saját kezű aláírásával megerősítem, s ezen három ívből álló végrendelet zsinórral összevarva pecsétemmel is megerősítem.

Kelt Szovátnán 1889 Márczius 5-én

Veress József s. k.

A fenti végrendelet aláírása után jutott eszembe hogy nem gondoskodtam arról hogy sírboltom hová építtessék, azért erre nézve elrendelem, hogy a 303 házszám alatti azon belső telkem közvetlen szomszédságában levő pusztá gyümölcsös kertemet melyről eddig végrendeletemben említést nem tettem, hagyom élethossziglani haszonélvezettel gazdaszonyom Csendes Lujzának, tulajdonjoggal pedig a Szovátnai ev. ref. egyháznak, úgy hogy sírboltom ezen kertemben építtessék, s azt míg gazdaszonyom Csendes Lujza gondozza s kegyelettel ápolja s Csendes Lujza halála után pedig a tulajdonos ev. ref. egyházmegye gondozása alá vegye és gondoskodjék arról sértetlenül kegyelettel fentartassék.

Ezen végrendeletem pótlásául írt Záradékokat végakaratomnak nyilvánítom s azt saját kezű aláírásommal a jelen lévő általam meghívott végrendeleti tanuk előtt megerősítem.

Kelt Szovátnán 1889 Márczius 5-én

Veress József s. k.

Ezen három ívre terjedő írásbeli végrendeletet előttünk alólírt végrendeleti tanuk

előtt együttes jelenlétünkben érthető tiszta szavakkal szovátai idős Veress Jozsef úr saját írásbeli végrendeletének nyilatkozottatta, s kijelentette, hogy ezen okirat az ő írásbeli magán végrendeletét tartalmazza, s ezt előttünk két helyen a 10-ik és 11-ik lap oldalon saját kezűleg aláírta, azután ezen három ívből álló végrendelet zsinórral összefűzetvén s azt végrendelező és egyik végrendeleti tanu Bartha Károly a zsinór két végére illesztett pecséttel megerősítve, azt lelki ismerettel igazoljuk.

Kelt Szovátán 1889 Márczius 5-én

Madaras Károly s. k. végrendeleti tanu,

Csanádi Áttila s. k. végrendeleti tanu,

Bartha Károly s. k. végrendeleti tanu,

Szabó György s. k. végrendeleti tanu,

Szopos István s. k. végrendeleti tanu,

A fennebbi írásbeli végrendeletet a nyárádszeredai kir. járásbírósnál 1889 év Márczius hó 14-én szabályszerűen kihirdtetett.

Hogy Nyárádszeredai kir. járásbírósnál 1889 Márczius hó 14-én.

Sándor Lajos s. k.

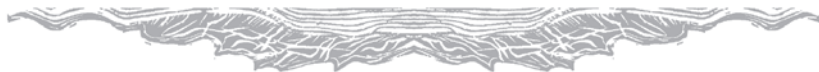
Kjbíró

Hogy ezen végrendelet az eredetivel mely ezen bíróság irattárába II. 889/162 irat jegy alatt van elhelyezve – hogy teljesen megegyező és 1 frtos bélyeggel ellátva van igazolja a királyi járásbírósnál kiadó hivatala.

1889 Április hó 3-án

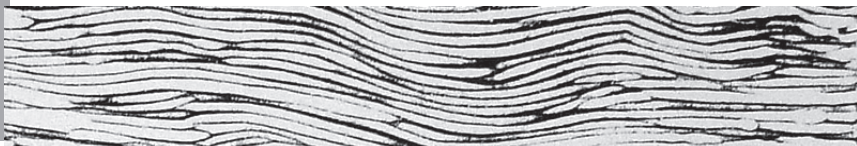
Jakab Sándor s. k.

írnok”

A menyecske - 22cm x 16cm x 10cm, bronz, 2002

MÁRTON BÉLA

A Zudor család gazdasági hatása Szováta-Szakadát

Kulcsszavak: *Zudor család; Szakadát; Zudor síremlék*

Szakadátban az Ozsváth (Iszujkai) csorgóval majdnem szemben balra út tér ki, amely áthalad a Szakadát pataka és a Mátyus patak fölött. Ez a határút átvezet a kb. 150-200 méter átmérőjű vegyes erdőn és az emelkedőn fölvezet a Zudor tanyára. A tanyai udvarházat Zudor Árpád középirtokos építette 1910 táján. Telekkönyv igazolja, hogy a terjedelmes fennsík a gróf Toldalaghy Lászlóé volt, tőle vett meg néhány száz katasztrális holdat Zudor Árpád, ő Marosvásárhelyről költözött a tanyára a XX. század elején. A birtokos család máig tartó nyomokat hagyott a szakadati lakosság szemléletében és gazdasági életében. Vegyük számba a ránk maradt emlékeket!

Írásbeli emlék alig maradt Zudorékról. Ez indokolja azt, hogy a legtöbb adatot olyan egyénektől, családotoktól jegyeztem le, akik kapcsolatban álltak velük, baráti viszonyban voltak, gyakran látogatták egymást. Albert Sámuel (1916-1996) szakadati gazdától 1995-ben jegyeztem le a Zudorékról szóló emlékeket. Az ő szülei (lásd a jegyzetekben) Szakadátban, a református templom szomszédságában laktak (Hosszú utca 577 sz.). Barátság fűzte őket Zudor Árpádhoz, az első feleségéhez: Pál Juliánához (1851-1910) majd később a második feleségéhez Várad Karolinához (1878-1964). Adatközlőm elmondta, hogy az a tanya és a környéke az övéké volt. Kezdetben 300 kat. holdnál több, később a birtok egyre zsugorodott, valamennyi 1964-ig megmaradt.¹ A szováti városi tanácsnál kerestem a telekkönyvi adatokat, de csak annyit tudtam meg, hogy 1937-ben 3,42 ha erdő szerepelt a Zudor Árpád nevében. (M.B.)

Albert Sámuel arra emlékezett, hogy Zudor jóval korábban meghalt, mint a második felesége (Várad Karolina). Úgy tudta, hogy Zudor Árpád és Várad Karolina mindketten reformátusok voltak. A második feleségét Sóváradról hozta, aki Várad János mintagazdának volt a leánya. Adatközlőm határozottan emlékezett arra, hogy Zudor Árpád földbirtokos vadászott is, a tanyája közelében a mogyorót szedő gyermekeket vaktölténnyel riogatta. Emlékeiből felidézte azokat a képeket, amikor a házuk előtt az úton haladt el lovas fogatával, a kétkerekű bricskával/

sarétával, azzal járt a barátaihoz, az ügyfeleihez és a szovátaai üzletekbe. Úgy emlékszik, hogy a birtoka nagy részét a májaiaktól vette.² Sem az első, sem a második feleségétől nem született gyermeke.

A legtöbb adatot a ma is (2010. július) élő, 1927-ben született Csíki (sz. Albert) Irmától jegyeztem le több részletben, legutoljára 2009. június 1-én. Ő édes-testvér volt Albert Sámuellel, a szülői házban többször is látta Váradi Karolinát (1878-1964). Elmondta, hogy Zudor a második feleségének haszonélvezetben meghagyta a tanya körüli kertet és 2-3 darab szántóföldet.

Zudor úr ültette a tanyához vezető út két szélére azt a két fenyősort, amely az 1910-es évektől 1995-ig szépé, hagyományossá tette azt az erdős kistájat.³ A két fenyősort én is (M. B.) több ízben láttam, közöttük gyönyörködve gyalogoltam föl a fennsíkra. Csíki Irma több ízben látta a tanyára vezető út szélén a tölgyfagádos kutat, melyet Zudor Árpád készített. Az udvarház képe úgy maradt meg emlékei között, hogy szép *“úrilak volt pompás berendezéssel”*. A zölde kertjük mellett nagy terjedelmű gyümölcsös díszelgett több tucat alma-, szilva-, körte- és diófavál.

Az 1910-es években telepített gyümölcsös munkálataiba bevont szakadátai férfiakat. Velük ásatta meg egyenként a fiatal gyümölcsfáknak a 80x80x80 cm-es gödröt. Velük hordatott erdei humusztalajt az ültetés-talajjavítás céljaira. Feljegyzések hiányában csak sejtethjük, hogy a szakszerű ültetés irányítására Szovátaról vagy távolabbról hozott gyümölcskertészt. Arra viszont Csíki Irma emlékszik, hogy Zudorék tavasztól ősziig szakadátai napszamosokat foglalkoztattak a zölde kertben, szántóföldeken és az állatgondozásban. Ezáltal Szakadát népe új mezőgazdasági ismeretekkel gazdagodott, ezeket később hasznosította saját háztartásában. A szép úrilak mellett külön állt a pásztorház, ebben volt a kocsisok és a szolgák szálláshelye.

A II. világháború előtt áprilistól az őszi betakarítások végéig szinte folyamatosan kínáltak a szakadátai napszamosoknak munkát. Csíki Irma elmondta, hogy a szakadátaiak szerették Zudornét (Váradi Karolinát), mert a munka közben és utána pompásan ellátta őket jóízű ételekkel.⁴

Azt is tudja, hogy a második felesége anyagiakkal támogatta a szakadátai református egyházat.⁵

Zudorné Váradi Karolinát betegeskedése idején (kb. 1955-1964),⁶ öreg korában a szakadátai Csont Ágnes gondozta, aki Adorján János erdész mellett lakott.⁷ Ugyancsak adatokat jegyeztem le a ma is élő (2010. július) Gál Ferenc (sz. 1929) szovátaai vasúti szakembertől (letette a “Cantonier de grad I. és II.” szakvizsgát). Ő legénykorában a Vágó patak melletti őrházban lakott az édesanyjával együtt. Az édesanyja jó barátságban volt Zudorné Váradi Karolinával, kölcsönösen látogatták egymást. Zudornénak meglehetősen sok könyve volt, az “intelligenciához” tartozott. 1948-as államosításkor a Zudor-kertet, a gazdasági épületeket a szovátaai

Fürdőigazgatóság kezdte használni, oda disznóhizlaldát létesített.⁸ Zudorné ekkor még a hajdani udvarház egy részében lakott. A disznóhizlalda műveletlen állatgondozói sokszor bosszantották, megalázták.⁹

Máig megmaradt Zudor emlékek

1963 ősztől tanárként dolgoztam Szováta-Szakadátón. A Zudor-tanyát gyakran emlegették az iskolások és a felnőttek. Személyesen is kimentem több alkalomkor a tanyához. Meggyőződtem róla, hogy az épületben folyamatosan laktak. 2010. június 20-án kimentem a tanyára, hogy lejegyezzem a Zudor-síremlék méreteit, állapotát és feliratát. A mostani lakója: Plugor Ferenc nyugdíjas és felesége Pop Ecaterina készséggel megmutatta a bokrokkal benőtt, beárnyékolts síremléket. Plugorné azt is tudja (a síremlék tartóssága is bizonyítja), hogy Zudor már életében (kiemelkedő anyagi háttérével) elkészíttette az első felesége és a saját részére tervezett síremléket. Ennek felirata jól olvasható a következőképpen:

ITT NYUGSZIK
LOSÁDI
ZUDOR ÁRPÁD
1853-1933
NEJE
PÁL JULIÁNNA
ÉS a MÁSODIK NEJE
VÁRADI KAROLINA
1878-1964

A második feleségére vonatkozó felirat más színű, fehér márványlapból készült, utólag építették be (M. B. megfigyelése). A síremlék befejezése óta (1932) eltelt 78 év; olyan jó minőségű kőmunkát végeztetett Zudor, hogy most, 2010-ben is jó állapotban van minden része.

Az emlék fejrészénél függőleges állású oszlop második több egységből megszerkesztve, összeépítve: Az alapja 100x80x50 cm, a kereszt "zsámolya" terméskőből van mívesen kidolgozva, mérete 46x40x25 cm. Ezek tetejére ráerősítették a terméskőből faragott keresztet 120x60x13 cm mérettel. A keretes sírhant adatait a jegyzetekben rögzítem.¹⁰ A teljes síremléket míves kidolgozású, tartós vaskerítés övezi. Adataikat a jegyzetek sorában rögzítem.¹¹

Záró soraimban felsorolom azokat a gazdasági-társadalmi hatásokat, amelyekkel szélesítették Szováta- Szakadát lakóinak ismeretkörét:

-Gyümölcsös telepítésével pozitívan hatottak környezetük gazdasági szemléletére.

-Udvarházuk felépítésével példát szolgáltattak a fejlettebb lakáskultúra megho-

nosításában.

- A Zudor-család 300 kat. holddal erősítette Mája református egyházát.
- 1920-30 között újszerű járműveket láthattak birtokán a szakadátiaiak.
- Tucatnyi helyi lakosnak munkát és kerestet biztosítottak.
- Két kiváló kőfaragó sokhónapos foglalkoztatásával láthatták a szovátaiak és a szakadátiaiak, miként lehet az idomtalan helyi- és havasi kövekből jól használható építőkövet formálni.

Jegyzetek:

1. Csiki (született Albert) Irma (1927. V. 16.) Szováta, Eminescu megyed N3/5.
2. Albert Sámuel (szül. 1916-1996, Szováta, Hosszú u. 48.) szóbeli közlése.
3. Albert Sámuel (Hosszú u. 48) szóbeli közlése.
4. Csiki Irma szóbeli közlése.
5. Csiki Irma szóbeli közlése, 2009. VII. 1.
6. Csiki Irma szóbeli közlése, 2009. VII. 1.
7. Csiki Irma szóbeli közlése, 2009. VII. 1.
8. Gál Ferenc, Szováta, Főút nr. 225 (született: 1929. III. hó) szóbeli közlése.
9. Csiki Irma szóbeli közlése, 2009. VII. 1.
10. Terméskőből faragott alap: 100x80x50 cm, a fölötte lévő egység mérete: 130x70x60 cm, a főkeresztet tartó szármoly méretei: 25x40x46 cm (Az első felesége kérésére faragtatta). Összmagasság: meghaladja a 350 centit.
11. Sikó síremlék: ITT NYUGSZIK SIKÓ ALBERT : 1913-1975 ÉS NEJE ANTAL GIZELLA: 1919-2000 BÉKE PORAIKRA
Ozsváth Irén, szomszéd (született: 1933) vallomása szerint (2010. VII. 1.) Sikó Albert megvette az udvarház egy részét és a kertet, azért van ide temetve. A leányuk, Gizella 2000-ig élt. (lejegyezte M. B.).
Antal síremlék: ITT NYUGSZANAK ANTAL LAJOS: 1895-1971 és neje GRILL JULIÁNNA: 1897-1979 - BÉKE PORAIKRA

ZEPECZANER JENŐ

Korondi hangversenyek

Kulcsszavak: Korond-fürdő, Reményi Ede, fürdőélet

„Korond nappala magyar ünnep: látogatások, szabadbani ozsonyák, sósfürdő zuhanyolás, vadászat és Firtosra járás a nap multságai. [...] Éjszakája pedig csendes, csak az éjzenék édes hangja zavarja a pihenő álmaikat.” – írta 1842-ben Kőváry László. „Korond egészen magyar fürdő, s míg Előpatak és Borszéken nagyrészt külföldiek szoktak egybejönni, akkor itt a magyarság seregrel össze, nem azért, mintha rosszmájú és szűkkeblű ember sok lenne köztünk; hanem inkább azért, mert itt fesztelen magyar élet s kedves, hazafias vendégkoszorú szokott lenni, mert a vidék valójában vonzó, meglepően szép, s igen sok tekintetben érdekes, amennyiben a természet megragadó szépséggel, az emberek múlt dicsőség emlékjegyeivel kedveskednek” – jellemezte találóan Orbán Balázs 1868-ban – már a kiegyezés után – a Hargita lábaihoz simuló fürdőt.

Hasonló környezetben hasonló hangulatok, pedig a két időpont között eltelt negyedszázad alatt megváltozott a világ. A háború pusztításait csakhamar kiheverte a fürdő. Újjáépültek a maguk spártai egyszerűségében nem sok kényelmet nyújtó fürdőlakok. „Egyébiránt is e borkút körüli szállások a forradalmi rombolást egészen kiépülték a tulajdonos gr. Toldalagi Ferenc úr gondoskodása által, ki egyszersmind a borkút kényelmesebb használhatása végett új sétatereket is nyitattatott, s a csinoság- s rendrei felügyelet által a vendégek itt mulatását mentől kellemesebbé tenni szándékszik. A költséges és fáradalmas konyhatartáson vendéglő által leendő segítve, ki egyeseknek, s ha kell egész családoknak is, étellel-itallal illendő ár mellett rendszeren szolgáland” – tájékoztatott egy korabeli hirdetés. A Bach-rendszerben megnőtt a jelentősége a fürdők viszonylagos szabadságának. Általánossá vált a magyaros viselet. Jellemző volt a szabadabb „politizálás”. Különös jelentőséget kapott a Rákóczi-induló, amely állandóvá vált a szezonra szerződött zenekarok repertoárjában.

Korond fürdő zenei életének kimagasló eseménye volt Reményi Ede hegedűművész, a „bűvös zenész” látogatása és koncertje. Reményi (Hoffmann) Ede (Miskolc, 1828. január 17. – San Francisco, 1898. május 15.) már kilenc éves korában koncertezett. Zenei tanulmányait Bécsben végezte 1845-ben. A szabadságharc katonája volt, ezért emigrációba kényszerült. Londonban találkozott Orbán Balázzsal, aki elkísérte hangversenykörútján, melynek végén megkapta a „solo Violinist to her Majesty the Queen of England” kitüntető címet. A Londonban 1851-ben rendezett első világiállításon is fellépett. „A világművészet ezen gyűlpontján az iparműkiállítás ideje alatt több képviselői fordultak meg Magyarhonnak is.”

Arany János Reményihez írt versében a szabad Magyarországot követének teszi meg:

*Most a reménynek egy hangját, Reményi
Vidd el nyugatra zengő hírodon,
Hirdesse szózatot fád a világnak,
Hogy újra érez, újra él e hon.*
(1859)

Az üldözések enyhülésekor családja számára is kieszközölte a hazatérés lehetőségét. 1860. januárjában tért haza. Ezután egy nagy hangversenykörutat rendez, melynek során Erdélyben is koncertezett. Kezdeményezte Petőfi Sándor első szobrának felállítását, és koncertjein erre pénzt gyűjtött.

1860. augusztus 5-én, az Anna-napi ünnepek után érkezett a hír, hogy Reményi Ede, az országszerte ünnepelt hegedűművész Korondon száll meg. A korabeli leírás így emlékezett meg a nagy eseményről: *„Hírét vettük, hogy Reményi Vásárhelyről Udvarhelyre utazva Korondot útjába veendi éji szállásul. Azonnal egy bankett lön rendezve a művész tiszteletére, melyen az összes fürdővendégség legnagyobb része részt vett. A nyolcvanöt személyre terített asztal a szabadban volt fölterítve. Reményi szekerének késedelme miatt csak esti 10 óra után érkezett, s ekkor vette kezdetét a vacsora, mely tiszta, szép holdvilágos estén körülvéve a Reményi jöttének hírére összecsoportosult vidéki földész néptől, feltűnő látványt mutatott. Lakoma felett szabatos toaszttal Mentovics üdvözlé Reményit. Utána Berde Áron köszönté a nőnemet, végül Békési Márk toasztjában célzást tett, hogy Reményi hallatná magát. Vacsora után a táncteremben Reményi egy áriát, és a Rákóczit hegedülte el; nem hallhattunk magyariast, mert az itt levő udvarhelyi zenészeket képtelen volt betanítani, hogy neki kontoraljanak. Ennyi is azonban elég volt, hogy művészetével úgy a fürdővendégeket, mint a népet méltó bámulatra ragadja.”* – írta egy kolozsvári újság. A Rákóczi-induló az önkényuralom korában kedvelt zeneszám volt. A hagyomány szerint első variánsát katonai kürtjelek felhasználásával a fejedelem primása, Barna Miska szerezte. Ezt írta át 1809-ben Bihari János (1769-1828).

A Toldalagi-birtokon nyaralt a grófi család, a grófnő kezdeményezésére divatba jött az *„olaszok kedvenc népjátéka, a tombola.”* Reményit a vacsora asztalnál Mentovics Ferenc (1819-1879), a híres matematika professzor és Berde Áron (1819-1892), az MTA tagja köszöntötte. A rögtönzött hangversenyen az előkelő fürdővendégek mellett részt vett az *„összecsoportosult földész nép,”* amelyet a zene bámulatra ragadta. A nép nem volt más, mint a korondi lakosok.

Minden valamirevaló fürdő, a korondi is, a nyári szezonra cigányzenekart szerződtetett. A fúvós- és katonazenekarok is népszerűek voltak. Hajnali 6 órától a reggeli ivókúra mellé sétazene szólt, délután 6 órakor újra kezdődött a zene, s a vacsora mellé is kötelező volt a zene. A zenekar a gyakori esti multságokon, báloklok is helyt kellett álljon. Híresebb zenekarok is szerződtek Korondra. Az 1861. évadban a kolozsvári ifj. Salamon János zenekara *„fogja a fürdőidényt válogatott*

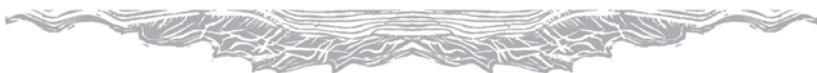
darabokkal fűszerezni,” – kinek saját szerzeménye volt az „Előpataki induló” és a „Repülj fecském” című nóták.

Az 1892. évi szezonban a zenét a Marosvásárhelyről a korondi fürdőre szerződött a korondi Bámbó Józsi, Ferenc, Albert és János egyesített zenekara szolgáltatta. Július 31-én este a közönség a vendéglő Nagytermébe sietett, hogy meghallgassa a székelyudvarhelyi amatőrök zenéjét. Vendégzenekarokkal is rendeztek koncerteket. Korondon és más fürdőhelyeken rendszeresen fellépett a Székelyudvarhelyen 1868-ban alapított Székely Dalegylet. „Taps és éljenzés jutalmazta a dalegylet énekelőadását,” melyet dr. Vajda Emil (1858-1916) történész, főreáliskolai tanár, egyleti karmester dirigált. „A hangverseny fénypontját azonban dr. Vajda Emil hegedűjátéka képezte.” Hubay Jenő *Magyar ábránd* című darabját játszotta vonósnyegyes kísérettel.

A dualizmus kori fürdőkultúránk elfeledett emléke a Kelemen Lajosné Zathureczky Berta – a múzeum alapító Csereyné Zathureczky Emilia unokahúga – íróő által szerzett *Szovátai búcsúdal*.

Vénusz - 14cm x 10cm x 10cm, bronz, 2001

HORVÁTH ISTVÁN

A Parajdi-medence földtana

I.

Kulcsszavak: Sóvidék; Parajd; sótelep

“Ne mondjátok, hogy keressek magamnak máshol helyet a világban, mert nincsen ennek a világnak helye, ami az enyém volna azon az egyen kívül. Ne mondjátok, hogy befogadtok ebbe vagy abba az országba, mert nincsen nekem azokban az országokban semmi keresnivalóm. Ne mondjátok, hogy lelek magamnak helyet a Kordillerákon vagy a Sierra Nevadán: mert a más hegyei azok, nem az enyémeek. Az én számomra nincs szépségük és nincs békességük azoknak a hegyeknek. Adjátok vissza az én hegyeimet!”

Wass Albert: *Adjátok vissza a hegyeimet*

A Sóvidék hazája az Erdélyi-medence, a kréta időszak végén és a paleogén korszak elején kezdődött folyamatos süllyedés révén keletkezett, mialatt a szomszédos Kárpát-hegylánc felgyűrődött. Ebben a mélyedésben alakult ki egy sekély beltenger. A medence állandó süllyedése, egy kb. 5000 m vastag üledékes rétegösszlet kialakulását eredményezte, amelynek kőzetanyag-összetétele tükrözi a lerakódás körülményeit és a vidék paleoklimatikus viszonyait.

Az Erdélyi-medence peremén paleogén üledékek találhatók, melyek a medence belseje fele dőlnek, bennebb találjuk a diapír-redők övezetét, ahol a mélyben levő sötömzsők a felszín felé emelkedtek, és áttörték a fiatalabb üledékrétegeket. A medence központi része a széles hullámredők – az ún. dómok – vidéke, amelyeknek a porózus kőzeteiben tekintélyes földgáztelepek halmozódtak fel a felsőbádeni, szarmata és alsó-pannon geológiai korokban. Újabban, a Shell cég kutatásai során, nagyobb mélységben (5000-6000 m, Magyarsároson) kőolajat tartalmazó rétegeket mutattak ki, szintén a medence középészén.

A Parajdi-medence a két nagy földtani egység, az újharmad-negyvedidőszaki Kelemen-Görgény-Hargita vulkáni vonulata és a Küküllőmenti dombvidék kréta, paleogén és neogén üledékei között húzódik. A vulkáni plató vidékét nagy kiterjedésű völgyközi mezők képezik, melyek az Erdélyi-medence irányába enyhén lejtnek. A negyedkor elejéig többé-kevésbé összefüggő lávamező övezte a Mezőhavas kalderáját is, ezt a lávamezőt a fiatal, nagy esésű patakok a negyedkorban feldá-

rabolták. A Mezőhavas kalderaperemét csak a Székely-patak vágta át északon, bő vízhálózatot alakítva ki a kalderaudvarban, amely ettől eltekintve majdnem teljesen ép.

A pliocén végén de különösen a pleisztocén elején kezd kialakulni a Korond-Parajd-Szováti medence, az akkori csapadékos időszakok elősegítették azt az eróziós folyamatot, amely mintegy ablakot vágott a vulkanikus platóba. Ugyancsak a pleisztocén korban folytatódott a sóredők emelkedése, melynek során átdöfték a fiatalabb (mio-pliocén - kori) üledékes köztrétegeket.

Eredetét tekintve, a Parajdi-medence a mélyített (eróziós) medencetípusok közé tartozik, a medence felszínének alakulásában döntő szerepe volt a diapirtektonikának. A Parajdi-medence földtani szerkezetében tulajdonképpen három fő geológiai közzétípust különíthetünk el:

1. andezites lávafolyások, aglomerátumok, breccsák és tufás beékelődések a neogén vulkanizmus termékei, melyek a különböző kitorési ciklusokban, változó szemcsézetű tufás kötőanyagban ágyazódva, darabos vulkáni törmelékanyagként jelentkeznek, ezeket andezites és bazaltos közettellérek, valamint nagyméretű andezit kőtömbök (népiesen „cserekövek”) tarkítják,

2. pliocén üledékek a völgyfenéken, amelyekre az andezites eruptív kőzetek települnek,

3. közép-miocén sós üledékek, amelyeknek legjellegzetesebb képviselője a parajdi sótelep.

Ezen kívül természetesen meg kell említeni a folyók, patakok hordalékanyagát, amelyek holocén kori teraszos lerakódásokat alkotnak és természetesen a fiatal törmelékkipokat, csuszamlásokat és karbonátlerakódásokat is (lásd: a korondi aragonit).

Orbán Balázs páratlan remekművében, a *Székelyföld leírása*-ban romantikus lelkességgel a Székelyföld kincsesbányájának nevezi a föld keblében rejtőzködő, a föld felszínére „kitoró” sóbérceket. Századokon át a Kalonda, Bucsina, Tolvajostető hitvány, köves útjain az egész Székelyföldről, Brassóból és Fogarasról ráf nélküli, úgynevezett „fakószekerek” vonultak Európa „fehér hollója”, a sóbánya felé, hogy a természet nélkülözhetetlen adományát eljuttassák Erdély minden részébe.

A Korond-Parajd-Szováta-Szászrégen vonulat a kelet-erdélyi sófeltörések fő nyomvonala (a keleti „sóöv”), s ebből, mint valami hatalmas rönk, emelkedik ki a parajdi sótest. Felgyűrődésekor átdöfte a környező (fölé települő) mio-pliocén márga- és agyagrétegeket, és sósziklák, sós források kíséretében, szemet-lelket gyönyörködtető természeti ritkaságként domborodik ki a Parajdi-medencéből.

Parajd sóvagyónának helyzetmeghatározását Orbán Balázs nagy szakszerűséggel közli: „A két víz egybeszakadásánál képződő derékszögön a Korond pataka jobb s a Küküllő balpartján egy 300 bécsi láb magas domb terül el, hol 900 b. öl szélességben

és szintannyi hosszúságban szétmállott molasse-képződmények alatt egypár ölnyi mélységben mindenütt kősóra találunk. A parajdi sóhegy mintegy 800,000 négyyszög ölnyi tért foglal, hol a sósziklák a Korond patakától véve 270 láb magasságra emelkednek, a lemosott vagy kivájt diluvium agyag alatt, itt meredek szirt-oldalakat, ott hegyes gerinczeket, vagy tátongó mély nyílásokat képezve. E szirtek aljában fekszik a parajdi sóbánya-telep, hol jelenleg a sótermelés az egyetlen 'József' nevű sóaknából üzetik... Abból tehát, mit a sószikla-oldalokon, a művelésben levő 45 öl mélységre lehajtott aknában és az ahoz közel vízzel színig megtelt ugynevezett Újbányában észlelni lehet, úgy látszik, hogy a sótömsz egy egész tömör testet képez, délről észak felé nyúlik, s ez irányban vonulnak legtöbbször az ő rétegei is, melyeket sötétszürke és világosb, 2-8 hüvelyk vastag csíkok jelölnek."

A parajdi sótelep anyaga, a kősó vagy tudományos néven a halit, egy halogénid ásvány, amely kőbős (kocka) rendszerben kristályosodik, de nagyon ritkán lehet oktaéderes formája is. (A halit szónak érdekes történeti háttere van, a hal kelta nyelven sójt jelent. Számos helynév őrzi ennek emlékét, például Hallstatt Salzkammergutban vagy Hallein Salzburgban, Hall Tirolban és Württembergben, sőt Halle a Saale mellett. Hallstatt volt a világ első ismert sóbányája, itt már a bronzkorban fejtették a kősót. Jellegetes kultúra alakult ki – erről nevezték el a vaskorszak első felét Hallstatt–kornak.) A régészek szerint a kőeszközök és fegyverek pattintásához szükséges tűzkövön (kovakövön) és szarukövön kívül, ez volt a második ásványi nyersanyag, amellyel a kereskedelem első, ősi formája megindult.

A halit törése egyenetlen, kagylós, hasadása a gyengeségi síkok mentén tökéletes kocka alakot mutat, színe pedig, az átlátszó üveges, tejfehértől egészen a sötétszürkéig és a feketéig változik, a tartalmazott szennyeződésektől függően. Például a káliumiont tartalmazó sóváltozat színe, a halvány rózsaszíntől egészen a sötét bíborvörösre terjedhet. Ezt allochromás színeződésnek nevezzük, vagyis az eredetileg színtelen ásványt idegen szennyezőanyagok színezik. A kősó gyakran előfordul tömeges vagy tömött formában (eredetileg csak a tömött alakú ásványt nevezték kősónak), durván szemcsés szövetű, karca fehér, üvegfénye van és tappintása zsiros, a lángot pedig sárgára festi.

A parajdi sótelep közberétegzett zárvényaiban, esetleg ezek környezetében, találhatunk jellegzetesen rostos, szálás szerkezetű kősót is, rózsaszín vagy hófehér változatban. A rózsaszínű sóváltozat neve görgeyit, egy kálium és kalcium tartalmú dupla szulfát, mely lapok és hasábok formájában jelentkezik. Ez a változat a meglevő repedéseket és üregeket tölti ki, a tellérekhez hasonló módon. A kőzet-repedések szélességétől függően a sószálak mérete terjedhet 1-2 centiméterestől egészen 8-10 centiméteresig is.

A kőzet-sorozatokban a halit társulhat más evaporitos ásványokhoz, ilyenek a szilvin, gipsz, dolomit, anhidrit, stb., keménysége pedig a Mohs-féle osztályozás

szerint kettes. Orbán Balázs szerint: „*a parajdi só egy kissé kékes színű, de ha nem oly szép is mint a marosujvári, azért Erdély sói között a legjobb és legsúlyosabb; legfelebb a tordai közelíti meg.*”

A sókristály geometriai formáját a rácsszerkezet és kristálynövekedés különböző irányokban eltérő sebessége együtt határozza meg. A NaCl (kősó) vegyi összetételű kristálycsíra az azonos összetételű oldatból újabb és újabb nátrium és kloridion csatlakozásával folytonosan növekszik, mivel a folyadékban úszkáló ionok minduntalan nekiütköznek a kristálynak. Ha például egy pozitív nátriumion olyan helyen ütközik, ahol a rácspan szintén pozitív ion helyezkedik el, az elektromos taszítás miatt visszalökődik. Ha olyan helyet talál el, ahol negatív ion van, akkor az ellentétes töltések közti vonzóerő odatapsztja a kristályhoz. A kis energiájú, lassú ionokat az anyakristály könnyebben magába építi, mint a nagy energiájúakat, ezek elpattannak. A legszebb sókristálypéldányok (kockaalakzatok 10-12 cm-es élhosszakkal) nagyon lassan, hosszú idő alatt képződnek. A sókristályok növekedési iránya a kocka sarkai felé a leggyorsabb (a főátlók mentén), aztán következnek az élek, és végül a kristálynövekedés az oldallapok irányába a legkisebb sebességű. Ezért a ki nem fejlődött kristályok érdekes formákat nyerhetnek, a kristályosodási folyamat fejlődési stádiumától függően. A kifejlett sókristályok alakját a legkisebb növekedési sebesség irányára merőleges lapok határozzák meg. Tiszta sóoldatból képződött kristályok tökéletes kocka vagy téglatest alakúak, de ha az oldatba kevés ólomion kerül, a kocka sarkai eltűnnek, helyükön ferde oktaéder lapok jelennek meg, ritkábban az is előfordul, hogy a NaCl kristály oktaéder alakú lesz.

Érdekes megfigyelni, hogy a telített sósoldat felszínén keletkező sókristályok egy darabig a felszínen lebegnek, a felületi feszültség hatására, egészen addig míg a vízszintesen növekvő sókristályok súlya lassan a mélybe kényszeríti a kristálydarabkát.

A sósztalaktitok növekedése és fejlődése is figyelemre méltó kristálytani jelenség, ugyanis a gyorsan (a mészkősztalaktitokhoz viszonyítva) növekvő sztalaktit makaróni formát nyer, de ha kissé lassul a lerakódás, a sztalaktit egymásba kapcsolódó kockasor alakját veszi fel, és ezek ferde, vagy vízszintes irányban is növekedhetnek, ha a légáramlat is segít ebben.

Tudnunk kell, hogy a kiszórt só hatására a hó és a jég elolvad és még jóval $0\text{ }^{\circ}\text{C}$ alatt sem fagy meg. Magyarázata a vízmolekulák és az ionok erős kölcsönhatása a jég és a sókristály érintkezési pontjain. A hőmozgás segítségével ($0\text{ }^{\circ}\text{C}$ környékén jelentős a hőmozgás, jóval alacsonyabb hőmérsékleten, például $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$ -on, a sózás sem hatásos) a vízmolekulák kilépnek a jégkristályból és az ionok köré rendeződnek. Egy-egy ion a hidrátburkában sok vízmolekulát köt meg, s ezek a “fogságba esett” molekulák nem tudnak újból jéggé rendeződni. A sózott jég megolvad, ha az ionok valamennyi vízmolekulát maguk köré vonták. A sósoldat megfagyá-

sához töménységétől függően 0-21 °C hideg szükséges. E hőmérséklet alatt a só már nem olvasztja meg a jeget. Ennek a jelenségnek a fontossága a parajdi kősó, útszórósóként való értékesítésében rejlik.

A parajdi sótelep egyik jellegzetessége, hogy közberétegzett köztöredékeket, rétegeket (kristályos palát, kristályos mészkövet, dolomitot, kvarcitot, réteges homokkövet, agyaggalát, márgát) és masszív kőzetzárványokat is tartalmaz, ez hátrányosan befolyásolja a minőségi mutatókat. Magyarai Mihály nagyon szemléletesen, már 1896-ban így írja le a parajdi sót: *“... a só itt sötét színű, tömör és apró jegecsez, de igen gyakran a tiszta sóban is agyag-beágyazódásokkal találkozunk, mely körülmény a tiszta só kiválasztását igen megnehezíti”*. Ezeket régen fős-fészkeknek nevezték az erdélyi sóbányáknál (a kifejezés Vízaknáról maradt fenn). A parajdi sótest idegenanyag tartalmát Orbán Balázs is részletesen és korának megfelelő különös földtani szakértelemmel mutatja be: *„Tömöttsége e sótestnek majd minden magasságban egyenlő, csak a levegőnek kitéve állt sziklaéleken, a földerekkel érintkezésben levő részecskék mutatnak hajlandóságot a szétmállásra. A sószemcsék is, melyek általában a koczka-rendszerben tartoznak, minden magasságban ugyanakkorak; különöset itt is csak a rétegek nyílásain beférkezett idegen ásványok miatt képződő üregekben az eredeti jegecsezéstől eltérő körülmények között történt leülepedésekben lehet észlelni, mi igen ritkán fordul elő. Az idegen földnemek, melyek a tömör sótestben feltalálhatók, egyidejű képződések s a sötömzs megszakadozott felső részeibe behatolt sárrétegektől megkülönböztetendők. A sötömzsben foglalt anyagok a sórétegekkel egy irányt tartanak, s legtöbbnyire sóagyag, szétmállott sötét pala, apró kovagszemcsék és ritkán gipszből állanak, s még akkor is, mikor berakodásuk a sórétegektől eltérőleg kerekded nagyobb-kisebb üregekben történt, az ekképp tisztátlanított sótest határvonalai mindkét oldalról a sótest irányvonalába esnek; és így kimutatják a bányásznak azt az utat, melyen haladnia kell, s azt a határt, meddig aknáival fel s alá a legnagyobb mélységekig, tiszta kősóban terjeszkedhetik.”*

Figyelemre méltó, hogy a nagy székely termésméztudós összehasonlítja a parajdi sótelepet a wieliczkaival, sőt a nagykamrás kitermelési módszert is előrevetíti: *„Ha a wielicskai sótelepet akképp jellemezzük, hogy az diluvium, agyag és közvetlen futóhomok fedő alatt sóagyag közé vegyült sötömzs töredékekből áll, melyeknek nagysága, alakja s ásványtani tulajdonságai szüntelen változnak, s hol egyirányban, egy rendszerben való lerakódások csak kivételképp fordulnak elő; ugy a nagy különbség, mi a wielicskai sótelep és a parajdi sötömzs között létezik, tán legvilágosabban ki van fejezve. Míg a parajdi sótestben az idegen vegyületek csak kivételesek, addig azok a wielicskai sótelepek alkatrészét képezik, s joggal mondhatni, hogy azzal egy idejű képződményeknek tekinthetők, a mennyiben helyüket az alapkőzet medencéjében valamely nagy sötömzs szétszórt maradványaival egyszerre foglalták el. Azért a parajdi sötömzs egytestiségénél fogva alkalmas, hogy ne tárnarendszer, de tágas és*

lemélyíthető üregekben műveltessék, vagy, hogy napszint rendezett bányakeretekben vágattassék mindaddig, míg a hatalmas sóhegy a havasi folyamok színvonaláig fog lepadni.”

Az elsődleges sókristályok szintén tartalmaznak különböző zárványokat és belső szennyeződések, ilyenek a ritkán előforduló libellás vízzárványok. A só előfordulása sűrű rétegzést mutat, hófehér, kékesszürke és sötétszürke sórétegek váltakoznak ritmikusan, a rétegvonalak pompásan bizarr gyűrődései jól láthatók a sókamrák falain. Ezek a belső, úgynevezett intraformacionális gyűrődési alakzatok bizonyítják a kősó folyását, torlódását, vagyis belső rétegeinek egymáshoz viszonyított elmozdulását, áramlását.

A parajdi sótelep fedőkőzetét finoman szemcsés és homokos, sós agyagpala, réteges homokkő, gneisz, csillámpala és kloritos-szericites kristályos pala, valamint kvarcittörmelék és gipszes rétegdarabok alkotják.

Az erdélyi só- és ezen belül a parajdi sóredő - keletkezése az alsó-bádeni geológiai korra vezethető vissza (az újharmadkor középmiocén időszak), ezelőtt kb. 20-22 millió évre. Ekkor a sekély beltenger elzáródott az ősi, közép-európai Tethys-től (az alpi-kárpáti hegylánc kiemelkedése miatt), és az erős párolgás következtében kicsapódott sórétegek lerakódtak a közben egyre süllyedő medencébe. Az ezt követő geológiai korok üledékei ráakódtak ezekre a sórétegekre, és nyomásuk hatására a só, mint valamilyen lassú folyású, sűrű állagú folyadék, az Erdélyi-medence peremei felé nyomult. A sónak, környezeténél kisebb fajsúlya is elősegítette a mozgását. Ezt nevezzük tulajdonképpen diapírtektonikának. Tudnunk kell, hogy a só, a gleccserjéghez hasonlóan, tixotrópikus tulajdonsággal rendelkezik, azaz szilárd halmazállapota ellenére, bizonyos esetekben (nagy nyomáskörnyezetben és magasabb hőmérsékleten) folyadékként viselkedik. A felfele torlódó sóredő közepe gyorsabban “folyt”, mint a szélei, ezeket a vele érintkező, szomszédos rétegekkel való súrlódás lassította. Itt, a diapír-redők zónájában, a plasztikus sórétegek összetömörültek a hatalmas erők hatására, és a meglévő gyűrődéses törésvonalak, vetők mentén felfele nyomultak, mindig a legkisebb ellenállás irányába, roppant sötömtzsők, só-gyüremkedések és sóredők (diapír-redők) formájában.

Rétegtani szempontból elmondható, hogy a Parajdi-medence kőzetanyaga a földtörténeti újkor (neozóikum) neogén (újharmadkori) földtani képződményeiből áll. A változatos rétegsorú miocén, pliocén és pleisztocén (jégkorszaki) medenceüledékek anyaga, az agyag, agyagmarga, és egyéb ártéri képződmények nagy területeket borítanak. A kristályos, geológiai középkori (mezozóos) medencealjzat neogén eleji végleges beszakadása után mutatkozó lassú, de állandó süllyedése egészen a pliocénig tart. Ebben az időben alakult ki az Erdélyi-medence neogén tengere. A Keleti-Kárpátok belső oldala és az Erdélyi-medence között létrejövő töréses övben élénk vulkáni tevékenység indult meg, mely a neogén közepétől hatal-

mas mennyiségű effuzív (kiömlési) kőzetrétegeket és rétegsorokat eredményezett. Ezekből alakult ki a Parajdi-medence közelében található Dél-Görgény andezites vulkáni vonulata.

A középső miocén (bádeni) emelet lerakódásai nagymértékben meghatározták a Parajdi-medence ösföldrajzi viszonyait. A legfontosabb földtörténeti esemény a szovátaí és parajdi sőtömszök kialakulása (feltörése) volt. A medence szélén található törmelékes rétegcsoport üledékanyaga: a partmenti homokok, márgák, konglomerátumok és a kősórétegek (mint zátonyfácies), az egykori neogén tengerpart közelségére utalnak. A bádeni emelet lagunáris (sekélyvizű, partmenti öblökben lerakódó) fáciesek helyi elterjedését a sós agyagok, sőtömszök, sósforrások jelzik. A Korond patak szurdokában, a Sóhát déli oldalán, a jobb partot kísérő sós agyagokban vékonylemezű homokkő-közbetelepülések figyelhetők meg, gyakori sósforrások környezetében.

A szarmata emelet (felső miocén) mintegy 50-60 m vastagságban telepedett a bádeni emelet közeteire, ilyenek a Sóhát délkeleti részén található homokkő és mészkő kavicsok. A szarmata rétegek vastagsága arra vall, hogy a medencefenék süllyedése a bádeni időszak után is folytatódott.

A pliocén medenceüledékek, pannón, dáciai és levantei emeletei szintén megtalálhatók a környéken. A pannóniai rétegösszlet hamu és vulkáni törmelékes rétegei a Görgényi-havasok eruptív képződményei alá nyomulnak. Több helyen suvadásokat figyelhetünk meg, melyeket a pliocén üledékekben megtalálható agyag, homok és homokkő eredményeztek. A pliocén vége felé megindult a vízhálózat kialakulása és a hordalékok felhalmozódása, mely a pleisztocénben és a holocénben is folytatódott.

A pleisztocén üledékek (kavics, homok, sárgás-meszes agyag) főleg a Korond-Parajdi-medence alacsonyabb térszíneit borítják. Számos vízmosás figyelhető meg, gyakori hordalékkúp képződéssel. A Kisküküllő és Korond patak mentén teraszos üledékeket találunk, melyeket a kavicsrétegeken kívül negyedkori agyagok és homokpadok borítanak. A lejtőtörmelékek több helyen piroklasztitokból és laza összetű agyagos-márgás üledékekből állnak, ezeknek nagy része a holocénben keletkezett. Ezen kívül számos vízmosás és torrens figyelhető meg, főleg a ritka vegetációjú részeken, a gyors felszíni erózió eredményeként.

A parajdi sótelep a dézsi-tufarétegekre és az alatta fekvő kristályos alapkőzetre települ. Az alapkőzet szürkés-zöldes szericites-kloritos, gyúrt kristályos palákból áll, melyeknek hasadásaiban vöröses limonitos lerakódások találhatók. Az említett kristályos alapkőzet tulajdonképpen a kárpáti kristályos-mezozoós alaphegység alkotórésze (a geológiai középkori medencealjzat), melyet a felsősófalvi 2880 méteres Haromalji mélyfúrás mutatott ki, szürkés-zöldes kloritpalákkal és a Parajdi-Korondi-medence harmadkori üledékei alatt foglal helyet. A sótest kiemelkedésé-

nél valószínűleg szerepet játszott a medencealjzat függőleges irányú rögzítése, melyhez a vulkáni üledékek gyors felhalmozódása eredményeként kialakult többletnyomás is hozzájárult.

A környezetéből jelentősen kiemelkedő sötét szelvényes felszíni karsztformákat eredményezett. A földkéreg felszínén, a karsztos domborzat sajátos helyet foglal el, mivel az összes domborzati formák közül, az egyedüli formátípus együttest tartalmazza, mely kizárólagosan a kőzettípus miatt keletkezik. Pontosabban, a kőzet oldhatósága az, ami miatt létrejön. A sóhegyek, sósziklák övezetében igen élénk sókarsztjelenséget figyelhetünk meg, a sós területek felszínén kisebb-nagyobb tölcserék fordulnak elő, melyek hasonlítanak a mészkővidékek karsztjelenségeihez: oldásbarázdák, oldásgödrök, dolinák, víznyelő töbrök, sókarrok, csatornakarrok, lankás sókarr-mezők, sóoszlopok jöttek létre az erózió nyomán. Ezek egy része még most is folyamatosan képződik, a föld alatti vízfolyások által kioldott só üregeinek a beomlása által. A barázdák, hasadékkarrok fokozatosan mélyülnek, közöttük éles, tarajos gerincecskék alakulnak ki.

A nagyobb méretű tölcserék, töbrök a régi, felszíni rendszertelen bányászkodásnak a nyomai, esetenként a római sófejtés amfiteátrum-szerű szabálytalan üregei vagy "betyárbányák" (helyi sólopások által keletkezett mélyedések). A gyorsan változó sókarszt viszont negatívan hat a régi bányák fölötti felszín alakulására és a régi légaknák körüli vízbeszivárgásokra. Az exokarszt (az említett felszíni karsztformák gyűjtőneve) ugyanis, a meglevő nyitott bányamunkálatok (aknaszájak) víznyelő hatása miatt, rövid időn belül endokarszttá (víznyelő tölcserék nyak-részei, oldási üregek, diaklázisok, kisebb oldási barlangok, kémények, töbrök) fejlődnek. Ezek negatívan befolyásolják a felszínt és a bányamunkálatokat, a rajtuk beszivárgó felszíni édesvizek további oldásai miatt.

A karsztfejlődés fokozott ütemét Zentai Zoltán (1994) a Korond-patak egy egykori oldalágának a helyén mérte, pontosabban a Kádas-gödrenél. Szerinte a víznyelők kialakulásának története a következő lehetett: a patak, medrét egyre mélyítve, a vízzáró rétegeket annyira elvékonyította, hogy vizének egy része a medertalpon elszivároghatott. Így alakult ki a mederben az első víznyelő, amely egyre tárgult, növekedett, s a víznek egyre nagyobb hányadát vezette el a mélybe. Közben a víznyelő fölötti mederszakaszon is kivékonyodott az üledék, s elkezdődött egy újabb víznyelőnek a fejlődése, amely aztán egyre több vizet nyelt el, míg végül a patak teljes vízmennyisége ebben a víznyelőben tűnt el. Ezzel az első nyelő elveszítette vízutánpótlását, s fejlődése új szakaszába lépett, vagyis sorra képződtek a vízgyűjtő nélküli, tányér alakú zárt mélyedések.

Jegyzetek

1. A tanulmány megjelent a szerző *A Székely sóbányászat rövid története* című könyvében, 2004-ben

NÉMETH JÁNOS

Medve-tó

Pálné-gödre volt egykoron,
terült, virult szépen,
fűbe gázolt, ki arra járt,
kankalinos réten.

Fentebb csupa erdő, égbolt,
festve zöldre, kékre...
Sóhegy ormán öreg sóőr
bámult a vidékre.

Ő tudta csak, merre, meddig,
minek mi a rendje,
ég s föld között súgta neki
sós levegő csendje.

Megült kunyhóján, kalapján
jókedv s kedvtelenség,
sósziklán, erdőn, pázsiton
öreg időtlenség.

Ámde mégse. Új idő jött
sószikla-omlással,
szakadó pázsit jajával,
virágpusztulással.

Új mélységbe szaladt bele
hús források gyöngye,
s oda talált a Sóvidék
tengerszemnyi könnye.

Azt is mondják: itt borított
fátylat szerelmére
Rapsonnének erre tévedt,
zokogó tündére.

Fénynek, sónak, könnyeknek, gyöngynek
bűvös tégelyében
fel- és feltámad a csoda
hév nyarak tüzében.

Nyárnak heve, tónak szíve
összesimul szépen,
él és éltet a Medve-tó,
/köszönjük meg szépen/.

Tudják bűbáját, varázsát
hírből, hallomásból,
megkeresik, megtalálják
hetedhét országból.

Tó szegélyén, tó vízében
édenkertre lelnek,
s garmadával hordnak bele
fájdalmat, szerelmet.

Majd elmennek... Marad a tó;
tükre piros, sárga,
bükknék, tölgynek, berkenyének
dísze koronázza.

Ősszel, télen csak a mienk
ábrándos varázsa,
őrsi álmát titokzatos
földi-égi strázsa.

Ott van a tó, megnyugodva,
tündér uszályában,
szelíd szívű, erős kezű
sóőrök markában.

BERECZKI KÁROLY

Maradunk

Se szeri, se száma manapság a kopjafa állításoknak. Kárpát-medence szerte, de a nagyvilág más pontjain is ma már csaknem valamennyi ünnepünket kopjafa állítással és ökümenikus szenteléssel kötjük össze. Jól is van ez így: a kopjafába vésett motívum a magyar lélek tükre és a szépteremtő szorgalom évezredes bizonytsága. Van azonban egy kopjafa Gyergyószentmiklós főterén, amely olyan fontos üzenetet sugall a szemlélőnek, hogy nem lehet szó nélkül hagyni.

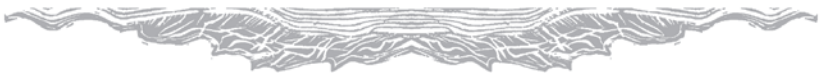
A talapzat fölött néhány centire nagybetűkkel van vészték be: MARADUNK. A fáma szerint Bajna György, a város költő-újságírója adta az ötletet. Úgy is értelmezve, hogy a huszadik század örvényében sodródó magyarságot megtartja, túlélésre és továbbfejlődésre noszogatja a székely akarat. Üzeni, hogy a székely számára is az igazi szülőföld a Kárpát-medence, amelynek minden szegletében otthon kell lennie a magyar életnek.

Számomra azt üzeni ez a szerény, cserefából faragott gyergyói kopjafa, hogy ha maradunk, akkor vagyunk! Megmaradtunk. Ahogyan voltunk és leszünk is, ha magyaros összefogással vetünk gátat a mindenkör ránkdeselkedő létsorvasztó indulatoknak. Maradunk, mint ahogy szikláról a Nap felé kacsintva marad a havasi gyopár, marad a Hargita fölötti felhőket csipkéző napsugár, s a Szejke vízében az ínyhúzó, kénes íz. Maradunk, mint az Alföld végtelen horizontja, mint a Hortobágy délibábjá, a Dunántúl dombjai, a Balaton szelíd vihara, a Csallóköz fölötti bársonyos szivárvány, Bodroghöz árvíz mosta falvai, Munkács büszke vára és a késmárki vörös templom kriptája. Maradunk, mert marad a szó, az anyától tanult, és marad a minta, amelyet fába és a lélek szorgalma, vagy a pentaton dallam a magyar népdalokban. A gyergyószentmiklósi kopjafára magyarul vészték fel a megmaradás ígét. Ez a magyar nyelv egybeötvöző mágikuma. Az édes magyar anyanyelv, amely ezer esztendő pusztulás, keveredés, vegyülés után is él, romlatlanul fejlődik és szókészlete gyarapodik. Úgy is mondhatnánk, hogy tető alá hozta ezt a Kárpát-medencében élő szedett-vedett népeiséget. Nyelvünk életfa szivóssága, mindent betöltő ereje és hőmpölygése, mindent befogadó és magyarító szókincese, pompás lírai zamata, felhőtlen üdesége, a kimondhatatlant is kimondó szószátyársága, komor fukarsága, pajkosan noszogató házsártossága a legbiztonságosabb fogódzó ahhoz, hogy a maradást magyar étellel béleljük. Népünk pusztult bizony ezer esztendő tragikus sodrában, de nyelve megmaradt és romlatlanul fejlődik tovább. Olyan talány ez, mint államiságunk makacs túlélése is. Pusztai kóróként, nyíló tavirózsaként, magányos suttogásokban, tiltások árnyékában, bölcsőkbe számúzve, torkokba fullasztva, avar alá taposva és nyolcfele szaggatva él

és gyakorolja(ná!) a magyarság fölötti főhatóságát. Igyekezvén egybetartani ezt a trianoni galádsággal szétszabdalt népességet, amely a világnak ezen a parányi részén magyarnak vallja magát. És mindenütt, 53 országban szétszóródva, de lelki egységben imádkozva.

Jelenti azt is ez a gyergyószentmiklósi kopjafa, hogy a tőlünk „örökölt” Kárpát-medencei utódállamokban a területtrablóknak közös forгатókönyve van a magyar gyűlöletre és az intoleráns pökhendiségre. Természetesen a Trianonnal elkövetett történelmi igazságtalanság felülvizsgálatától való páni félelem táplálja ennek az agresszív kirekesztődsínek a tüzét. Milyen kár és közös jövőnket kilátástalanító, hogy „szomszédaink” közül sokan milliárdokat költenek homogén nemzetábrándok és hamis történelmi mítoszok, ifjú nemzedékek lelkét mérgező talmi legendák gyáira... Ahelyett, hogy a történelmi és gazdasági hátrány mihamarabbi leküzdésére törekednének, elfogadva nekik nyújtott megbocsátó kezűnket. Pedig számtalan példa van arra, hogy ha okosan, józanul politizálnak és beemelik a magyar (még ha kisebbségi is) szakértelmet az ország mindennapos áramába, akkor hetek, hónapok alatt át lehet lépni az etnikai különbségek határait.

Ilyen üzenetű kopjafákat állítanék a Vereckei-hágótól Sopronkőhidáig, Trenčséntől Zimonyig, Lendvától Ungvárig, Dévénytől Brassóig. Mindenütt, ahol még magyarul ejtik a szót. Maradunk mi, Kárpát-medence és a nagyvilág magyarjai akkor is, ha az Európai Unió hóna alatt vagyunk. Óceánok zúgásából is kihallszuk a magyar ige: MARADUNK!

RÁDULY JÁNOS***Veszíték***

Folyton veszíték
Tökéletességemből-
Napfogyatkozás.

Mérlegre

Mérlegre dobom
Értékrendemet. Kellő
Súlyok vannak-e?

Királyi pár - 15cm x 8cm x 14cm, bronz, 2001

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD

Király András anekdotái Sónváradról

Szól a harang!

Úgy este tíz órakor szólott a harang. Hát valamiért félreverték, mert tűz volt, vagy nagyidő. Hallotta a feleség, Liza néni s mondja az urának, a harangozónak, hogy szól a harang.

– Kelj fel, Ferenc, mert szól a harang!

Azt mondja az ura:

– Az nem létezik, hát nem látod, hogy én itt vagyok?

Ilyen volt a szokása

Egyik mézárosnak, Gergelyfi Sándornak, aki megjárta Oroszországot, ott tanulta a mesterséget, az volt a szokása, a disznót seggbe rúgta, hogy menjen ki a pajtából. Nem volt szokás megkötni, hanem kint több férfi, a segítségek elkapták. De a disznó megrugaszkodott, s az a kettő, Kis Lajos és Barta Dénes, aki két oldalt a fülét fogta, úgy összeütötte a fejét, hogy hanyatt estek.

A kordován csizma

Két fiatal, Győr nevűek, József és Dénes nagyon szerette volna, hogy az apjuk vegyen nekik kordován csizmát, de hiába vártak erre. Felhívták az apjukat az udorba, és lelökték – beleesett a szénásszekér gyakába, az a torkát átszúrta és meghalt. Hát így álltak bosszút, hogy az apjuk nem vett nekik csizmát!

Új módszer

Egy asszony panaszkodott Vas Berciéknél, hogy sok poloskájuk van, annyi, hogy a padlódeszkák közül jönnek fel. Az illető pedig, Biró Dani, akinek elmondta, ajánlkozott, hogy kiirtja. Odament a házhoz, fejszével ütni kezdte a falat a földszinten, az emeletről pedig jött le az öregasszony, hogy mi történik.

– Hát el kell üldözni a poloskákat! – mondta a férfi.

Attól nem fél

Téli időben faluhelyen kórusokban töltötték a hosszú estéket az emberek, általában valamilyen munkával, de a munkaalkalom mintájára kórusnak nevezik a szomszédolást is. Ilyenkor bőven van idő beszélgetni, és kellemesebben is telik.

Vas Bercinek azonban azt mondta a felesége egy alkalommal, hogy leforrázza, ha még máskor is olyan sokáig ott marad, éjfél utánig. Ugyanis kórus után kártyázni is szoktak, meg pálinkáztatni a férfiak.

– Én attól nem félek – mondta a férj –, olyankor a kályhán már nincsen forró víz!

Rend a lelke...

Király Józsi megkarikázta a malacot s Rác Albi bátyám segített. Ők voltak a meseterek. Ittak egy pohár bort, kettőt, átjöttek, megkarikázták nálunk is a két malacot. Na, jöjjenek be, bort iszunk tovább. A hűtő helyén volt a fászláda, az ajtó mellett. Beszélgetünk, s egyszer Irma ágyó kiáltja:

– Albi, gyere haza, Albi, Albi...

Józsival hangosabban beszélünk, hogy ne hallja bátyám, hogy kiáltják. Olyan Gheorghiu Dej-sapkája volt. Beszélgettünk, egyszer az ajtó nyílik, s ő pont odafordult, no ha odafordult, pont kézügyben volt, Irma ágyó úgy megcsattintotta, hogy a sapka kirepült a fejből.

– Nem hallod, hogy a bornyúnak enni kell adni?

A sapka lerepült a fejiről, ott hagyta s osztán elmentek. Hogy enni adtak a bornyúnak, nem adtak, nem tudom, a sapka ott maradt, ahova leesett. Nem vittem utánuk. Egy kicsi idő múlva jött vissza Albi bátyám. Józsival úgy kacagtunk, a könnyünk is folyt.

Papucs alatt

Fát vágunk a géppel, s amikor elvégeztük, hát a traktossal eléjött az első udvarra, a tyúkudvaron a kaput bétettük, Sánta Imre leállította a traktort, bémentünk, kezét mostunk, kezdték tölteni a pálinkát. Alig ittunk meg egy pohár pálinkát, hát Irma nén ott van, Albinak, az urának azt mondja:

– Gyere azonnal haza. Onnét is kivette. Egy pohár pálinkát megivott, s haza kellett menni. Enni nem volt idő, Irma nén hazatette.

Rëa két hétre hozatott Jóska bá megint fát, s akkor megint elhívott favágni. Ugyanazok voltunk: Józsi bátyja, Barabás Jóska bá, Kari s én. S hát amikor felvágtuk, azt mondja Jóska bá Sánta Imrének, hogy ne állítsd le a traktort, relantinban ereszed,

hogy menjen, mert ha nem, akkor Albi bát a felesége hívja haza. Hogy higgye aztot, hogy nem végeztünk. De leállította mégis. Osztán nem jött utána a felesége, de azt mondja Jóska bá Albinak, hogy le se ülj, vegyed a kezébe a poharat, én töltöm, s legalább három-négy pohárral igyál meg. S ha jó, hát haza kell menni. Megitatott vele négy pohár pálinkát egyvégtibe, nem is hagyta, hogy leüljön.

– Tartsad ide – töltött s ő itta. Lett egy nagy kacagás belőle. S nem jött utána akkor Irma nén. Leült, s amikor ittunk, hát neki is töltött megint, s együtt megittuk aztán. De négy pohár pálinkát, anélkül, hogy leült volna, megivutt.

Megtalálta

Sónváradon történt, hogy egy családban, veszekedés után az asszony sokáig egy szót sem szólt. A férje meggyújtott egy kijáró lámpást, és azzal járt ki a házból és vissza addig, amíg a társa megszólalt:

– Mit keresel?

– Ezt kerestem! – volt a válasz, hogy az asszony megszólalt.

Többet ne forduljon elő!

Volt nálunk egy éjjeliőr, Szél Mócsi, bakter falusi nyelven. Szegény elaludt az őrszobában, mert egész nap dolgozott, békoppant a szeme, aludt, s a milicista, Farkas István megfogta, rajtakapta és megbüntette.

– Na – azt mondja – fizet ötven lejt, mert aluszik, nem őrzi a boltot.

Azt mondja a bakter, ahogy fizette ki a büntetést:

– Ez megtörtént, elaludtam. De többet ilyen elő ne forduljon!

Mármint hogy a rendőr megbüntesse őt...

Ugye megmondta?

Idős Berecki Eleknél az udvaron láncfűrészsel vágta a fát ifjabb Tóth József. Az öreg elmondta, a fiatalembernek a Tóth nagyapjától hallotta azt a mondást, hogy minél kisebb a béka, annál nagyobb a szája. A menyé, Enikő, aki alacsony, kövér, és kibédi származású, éppen kiabált a férjének bent a házban, és kihallatszott.

– Ugye megmondtam én! – erősítette meg az öreg az általa emlegetett szolás igazságát.

Hajtsad, Újfalvi!

A falu végén Újfalvi István jó gazdaember volt. S rajtuk felül, a falu végén sátoro-

sok laktak. Láta, hogy két sátoros jön fel a Hóstáton, tart hazafelé, bécsalta az udvarra. A pajtának volt olyan szellőztető csatornája, deszkából, felvitt két veder vizet a pajta híjára, s mondta, gyertek bé, mert a nagy bagoly benne van a kéményben, a szellőztető likban. Azt mondta, álljatok alól, s én fejuőrlő hajtom, s fogjátok meg! Kicsi csepp benzint belétöltött, a vederből vizet csepegett. Mondta a sátoros:

– Hajtsad, Újfalvi, mert már huggyik!

Újfalvi a két veder vizet betöltötte, a két sátorost szembe kapta a víz.

Ő kezdte

A számár megrúgta Lőrinci Ferencet a pajtában, s ő kezdte ütni, verni, hogy mért rúgta meg. Ment a felesége, s mondta Giza:

– Mért ütötted?

Azt mondta Lőrinci:

– Ő kezdte!

Az volt a szerencséje

A régi szekereken van a felhéc, amire lépik fel az ember. Annak volt egy vontatófája, mert kengyelvégre jött rá. S Kirilla Albert kivitte Gerebenes Tócsihoz, a cigányhoz, hogy csináljon felhércet. Az egyiket erre tette, a másikat arra tette – mind a kettő hátrafelé kellett volna álljon. Visszavitte Kirilla s ledobta a műhelyben:

– Maga milyen munkát csinált nekem?

A cigány nem nézte, erre áll, arra áll, felháborodott, a nagykalapáccsal kezdte Kirillát kergetni. De a cigánynak elszakadt a nadrágszíja, a nadrágja esett le. S azt mondta aztán a fia Tócsinak:

– Az a szerencséje Kirillának, hogy elszakadt a nádrágszíja ápámnak. Hanem most halott volna!

Mit vétett?

Fent a falu végén lakott egy nagy bendős cigány, úgy hívták, Jankó bácsi. Jó földozócigány volt, az üstökhöz értett. S felült a vonatra, s azt mondta Szerbia bának, Józsa K. Andrásnak:

– András, menyek Kolosvárra!

– No menjél, a sárvíz ölje meg a köldökedet!

– Hát András, hát mit vétettem én neked?

Földhöz vágom a leánykádót

Jöttek a cigányok az utcában. Egyik hozta a fiút, a másik a leánykát. Veszekedtek valami felett. Azt mondja a cigány a feleségének:

– Ha még egyet szólsz, úgy földhöz vágom a leánykádót!

Olyan jólesett

Páskó Dénes mondta el, hogy egy alkalommal jött haza valahonnan, ittas is volt, meg nagyon éhes. Előkészítette a tűzgyújtót a kályhába, aztán hamar tojásrántottát készített. Evett, és olyan jólesett, hogy gondolta, rágyújt. Amikor a kályhaajtót kinyitotta, hogy gyújtson rá, akkor látta, hogy a tűzgyújtó úgy volt még, ahogy berakta...

Még a kutya is

Bíró (Gálné) Sándor a testvérével, Ferencsel otthon voltak a sóváradai Gálnében, a mezőn dolgoztak (Gálné nevű részen volt a tanya). Egyszer nekiláttak, hogy egyenek. Nem volt kenyérük, nekifogtak puliszkát főzni. Híg volt, lisztet tettek hozzá, akkor meg kemény lett, vizet töltöttek hozzá, mikor amiből kellett.

– Olyan lett, még a kutya is megrázta a fejét, még az se ette meg – mondták el később. Úgyhogy étlen maradtak a puliszka mellett.

Ott lakik

Egy sóváradai férfi, Berecki Károly meghívta szovátai munkatársát, Angi Palit hozzájuk. Így magyarázta el, hol laknak:

– Ahogy bejössz a faluba, azt nézzed, hol van a legtöbb bugyi kiterítve s egy gagya, ott lakunk...

Szó szerint

Sebe Zoltánnak, a tanárnak a felesége a sóváradai kollektívában könyvelő volt. Délben hazament ebédelni, de vissza kellett sietnie a munkahelyére.

– Ahogy végeztél, aztán rakd el az asztalt – mondta a férjének.

Amikor később hazaért, hát nem találja az asztalt a lakásban. Keresi – hát a csűrben volt, oda “rakta el” a férje.

Ki a főnök?

Csere alatt kaszáltak a kollektív idején, többen. Sátoros cigányok jártak arra, Biró (Gálné) Sándor pálinkafőző üstöt rendelt tőlük a gazdaságnak, miután kivallatta őket. Meg is szegődtek a két új üstöt.

A cigányok egyszer állítanak be a két üsttel a kollektívába, és keresik az elnököt. Mondják, hogy ott van, Király István volt akkor az elnök. A cigányok összenéztek – Nem ez rendelte meg az üstöt... – aztán szomorú képpel elmentek.

Gyere!

Futballmeccsen történt, Sebe Zoli szerezte meg a labdát, indult is vele, a kapunál pedig Újfalvi Béla kiáltotta:

– Gyere, Zoli, gyere!

Zoli otthagya a labdát, és odament:

– Mi van, Béla?

Közben a csapat már gólt kapott.

Virtuskodó komák

Moldován Árpád és a komája, Mezei Imre mentek haza együtt a Hóstátból (a falu felső feléből), a kocsmából, a mostani Balog Albi-féle házból, amit kotolyának neveztek. Moldován egyszer azt mondja:

– Gyere, komám, birkózzunk meg!

– Menj el, hagyj békém...

De Moldován már meg is fogta. Mezei Imre úgy odateremtette, hogy eltörött a keze Moldovának. Az felugrott, és úgy odarúgott, hogy a komájának két oldalbordája törött be.

Aztán mentek haza együtt, mert közel laktak egymáshoz.

Még nem tanulta meg

Király Imre örökké járt futballmeccsre, vagy 15 évig. Egyszer, amikor vasárnap délelőtt készült, az anyja, Ágnis megkérdezte:

– Te már annyit jártál, még nem tanultad meg?

Diagnózis

Barabás Sándor bevezette a tehént a kollektíva udvarára, mert almát nyelt, és

megpuffadt. Izsmi Józsi volt az állategészségügyi, megvizsgálta. Izsmi állt a tehén fejénél, lenyúlt a torkába, Barabás pedig a farkánál.

- Látsz, te Sándor? – kérdezte Izsmi.
- Én nem.
- Akkor ennek a tehénnek bélcsavarodása van! – mondta Izsmi.

Cifra fenyegetés

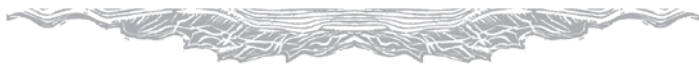
Cine Paliék, a csordapásztorék mentek haza, veszekedtek.

- Hallod-e, Trézsi! Fogd meg a szádod, mert úgy megütöm a kontyodot, hogy a fejed kibúvik a szádon! – mondta Pali, aki magyar huszár, Ferenc Jóska huszárja volt.

Sokba kerül

Vas Tima mérgében a központban odavágta az üveget italostól.

- Ez magának sokba kerül! – mondta Szél Mózsi, az éjjeliőr.
 - Sokba, mert sok a halott!
- Ugyanis ő volt a gödörösó.

MOLNOS FERENC

Kand úr
(Novella)

Kand úrral – mondhatni – rendszeresen szoktunk összejönni. Legtöbbször arra lófrál, ahol mi lakunk, s este vagy reggel bármerre indulunk, az utunkba kerül. Ilyenkor váltunk vele néhány barátságos szót, megkérdezzük: hogy van? Ez amolyan fölösleges szertartás tulajdonképpen, mert messziről látszik, hogy jól van, kitűnő az egészsége, és a hangulatával sincs soha semmi baj. Általában vidáman szökken, ha meglát, és máris ott van mellettünk. Kand úr még fiatal. Irigylésre méltóan ruganyos a járása. „Istenem, ha én így tudnék mozogni, ha ilyen hajlékony lehetnék!”, gondolom, miközben roskatagon vonszolom magam elmeredő forgókkal, csigolyákkal. Ha úgy akarja, alig érinti a földet, egyetlen nesz nélkül, súlytalanul suhan végig rajta. Ezzel a képességgel, azt hiszem, kitűnő vadász lehet még belőle.

Másnak is megtetszett. Egy korosabb özvegyasszony kinézte magának és napokig kerülgette. Szerette volna a magányát megosztani vele. Úgy gondolta, ő lesz a legalkalmasabb erre. Meleg otthont ígért, s azzal kecsegtette, hogy a tenyeréből fogja etetni. Az sem zavarta, hogy Kand úr nem rajongott érte. Sőt, azt lehet mondani, hogy vele szemben egyenesen hűvös és elutasító volt. Kitért a felé nyújtott kéz elől, nem szenvedhette a közvetlen közelségét, s távolabbról is bizalmatlanul méregette. Az asszony egy darabig reménykedett abban, hogy csak feltámad benne valami rokonszenv, amiből aztán előbb-utóbb lehet valami szorosabb kötelék is. Nem sejtette, hogy Kand úrnak a szabadsága a legfontosabb, ezért mindenféle köteléktől menekül. A szorosaktól meg pláné. Szabadnak született, s kizárólag a természet törvényeinek engedelmeskedett. Kicsi korában is vadóc volt, felnőttként sem bizalmaskodott senkivel. Szeretetre éhes, mohó özvegyasszonyokkal különösen nem. Egyértelműen jelét adta, hogy csak ő kezdeményezhet. Ő dönti el, hogy odahajtja-e valakinek a buksiját. Ő választhat partnert, időt, helyet, alkalmat. Hát most egyik sem volt alkalmas. Az özvegy nem bizonyult kitartónak, hamarosan le is kopott. Mi eleinte aggodalommal szemléltük, a próbálkozásait, aztán pedig megkönnyebbülve fogadtuk a dolgok illetén alakulását.

- Lehet, hogy önző vagyok, de jó, hogy így történt – örvendeztem én.
- Nem voltak egymáshoz valók – vonta le a következtetést életem párja.
- Majd itt leszünk mi neki, ha társaságra vágjuk.

Ezt komolyan gondoltam. Azóta már nem véletlenül futunk össze, magam is keresem az alkalmat, hogy szóba állhassak vele. Észrevette és méltányolja ezt. Ha meglát, ő is hozzám iparkodik.

Megesik olykor, hogy elmarad a találkozásunk, mert éppen ügyes-bajos dolgai után jár valamerre, de ez ritkán, talán hetente egyszer történik meg. Ilyenkor hiányérzetünk van, feleségem, az enyémnél érzékenyebb idegrendszerrel megáldott teremtés, nehezebben viseli hiányát, s többször is nyugtalankodva kérdezi:

– Láttad ma? Vajon mi lehet vele?

– A lányok után jár – mondom én neki. – Kujonkodik – teszem hozzá egy kis vigyorral a képemen. – Ő megteheti, hiszen még legény. Ne nyugtalankodj, ha a csajok elengedik a grabancát, majd előkerül!

És nem tévedek. Valóban már másnap a fölé magasló fenyőfák alatt, a járdaszögleten illegeti magát.

– Látod, milyen hetyke? – mondom a feleségemnek. – Úgy illegeti magát, mint szerelmes bakmacskák szokták holdfényben a háztetőn. Minden mozdulata arról árulkodik, mennyire pompásan érzi magát. Most aztán szívesen elmesélné legújabb kalandját.

Szemérmesek vagyunk. Nem kérdezzük meg. Egyszerűen csak örvendünk a találkozásnak. Nyár vége felé járunk. Az idő még gyönyörű. A nap előreláthatóan ma megint nem fog spórolni a tüzelővel. Délre már becsülete lesz a jó kövér árnyéknak. Még portalan, tiszta a levegő, jólesik nagyokat szippantani belőle. Érdekes, nem érzem a fenyő illatát benne, pedig lennie kell, hiszen ha nem is susog körülünk fenyves, azért néhány tekintélyes példány itt is akad. Túlságosan hozzászoktam volna? Lehet. A megszokás eltompítja az érzékeket. Láttam már ilyet. Az isztambuli Galata-hídon közömbös arcú horgászok sora közt siettem, akik nem érezték azt az orrcsavaró büzt, ami engem már-már rohanásra készítetett, hogy hamarabb túljussak rajta. A nyílt víz felől jövő nehéz, sós levegő, amit a képembe vágott a tengeri szél, sem tudta elnyomni, semlegesíteni. Ha másodpercekkel tovább tartottam, minden bizonnyal öklendezni kényszerülök. Szerintem ők nem is érezték a tömény halszagot, mint ahogyan a híd alagsorában egymás mellett sorakozó vendéglőkben ücsörgők sem, akiket – már túljutva – az Aranyszarv-öböl partjáról láttam. „*Mazochisták lehetnek, különben hogy bírhatnák ki ott akár percegig is*”, gondoltam akkor. Most már tudom, ők nem érezték, nem érezhették azt a büzt, ami naponta betölti a tüdejüket. Csak a hiányára figyeltek volna fel.

Kand úr talán más benyomásokkal élte volna meg a Galata-epizódot. Ha ott lehetett volna, azóta talán még nosztalgiával is gondolna rá. „*Micsoda fölséges illatokkal volt tele ott a levegő!*” Valami ilyesmi járna a fejében. Nem tudhatom. De szeretném kilesni, mit forgat a kemény kobakja mögött. Ahhoz persze, gondolatolvasónak kellene lennem, másképp ki nem szedhetem belőle, mert lehet ő bármilyen kedves és barátságos hozzám, mindeddig nem adta semmiféle jelét annak, hogy legtitikosabb gondolatait szándékozna megosztani velem. Nem, nem annyira kitérülködő. Sőt, úgy vélem, emberkerülő inkább. Igen nagy kegynek tar-

tom, hogy feleségemet és engem kedvel és kitüntet figyelmével. Értünk elviseli gubancos kutyánk jelenlétét is, bár korábban nyilvánvalóan jelezte, hogy ki nem állhatja Isten aféle teremtményeit. Kölcsönös köztük az antipátia. Régebben ki is fejezték rosszallásukat, hogy miért állok szóba ilyen alakokkal, de aztán látva ragaszkodásomat, ma már megtűrük egymást, és mindketten az elemi udvariasság szabályai szerint viselkednek. Ha Gubanccal sétára indulva vagy onnan hazatérőben találkozunk, kimértekké válnak a mozdulataik, és azzal a fenséggel lépkednek mindketten, mint trónörökös a koronázó terem felé.

Magamra ismerek bennük. Én is ilyenformán viselkedem, ha kedvem ellenére való helyzetekbe kényszerít az élet. Az pedig gyakran megesik. Ilyenkor odalesz belőlem minden lazaság, bemerevedek. Ha tehetem, meg sem mukkanok, de ha szólnom kell, egyszerre roppant hivatalossá leszek, szűkszavúan csak a legszükségesebbet közlöm azzal az illetővel, akit valamiért ki nem állhatok. A jelenlétében még másokkal sem tudok kiengedni és önfeledten cseverészni.

Kutyámmal egy évtizede rójuk az utcákat, egy életre szóló a kapcsolatunk. Velünk lakik, túlzás nélkül mondhatni, családtag. Ő is így érzi, és eszerint is viselkedik. Egyenrangú velünk. A kiszolgáltatottak meghunyászkodása idegen tőle.

Kand úrnál sem észleltem soha ilyesmit. Mindig magabiztos a fellépése. Mint egy fél éve lépett be az életembe. Feleségem a tél óta ismeri, én viszont csak a tavasszal futottam össze vele. Emlékszem, hófoltok voltak még itt-ott, amikor először találkoztunk. Kand úr bizalmatlanul méregetett, s magam sem voltam túlságosan elragadtatva az új ismeretségtől. Vörös képe nem tetszett nekem. Talán gyermekkorom rókameséi okán, a vörös képűt mindig őszintétlennek, ravasznak, sőt álnoknak láttam, aki rendkívül barátságos, olykor meg ájtatos maszkja mögött valami disznóságot forral az éppen ügyeletes jószándékú balek ellen. Nem akartam balek lenni, ezért mindig figyeltem rájuk. Most is igyekeztem résen lenni. De ez csak első reflex volt nálam. Hamar elmúlt, mert Kand úr nem törte magát a barátságomért. Nem hízelgett és nem sunyított. Szemében nem láttam csillogni azt az apró fénypontot, ami szürni szokott, mint a tű, s ami tulajdonképpen az erős koncentrációval álcázni próbált rosszindulat áruló jele. Kissé álmatagnak tűnt, mint egy lírai költő. Ha félhangosan vessorokat mormol, meg sem lepődöm. „A szürrealista költészetet kedveli”, gondoltam akkor róla, és ma is ekként vélekedem. Nem is tudom, hogy miért, de ez illik hozzá. Vagy mégis? Hiszen valószínűbb a valóságnál is. Több nála, több mint önmaga. Egyszerre az, amivé lett, és ami lehetne, ami szeretne lenni. Vágy és valóság. Álom és ébrenlét. Felette áll a mindent megszőlő, majd elnyelő pornak. Semmi kétség, szürrealista.

Talán a szürrealizmus okán jut eszembe Salvador Dali róla. De lehet, hogy a kacsiás bajszja miatt. A katalán festőnek vékonyra pödört, felfelé kunkorított hosszú bajuszát nem lehet elfelejteni. Éppen ilyen kikent-kifent, mint a Kand úré. Mít

nem adnék, ha együtt láthatnám őket. Sajnos erre már nincs esély. A nagy művész nem adta meg ezt a lehetőséget, eltávozott abba a misztikus világba, amibe képei tanúsága szerint, egy életen át vágott. Ha ők egymással szemben állhattak volna! Salvadornak még nagyobbra kerekedtek volna a szemei. „Megdöbbenően hasonlít rám, de ez vörös képű, tehát nem lehetek én”, gondolta volna. „Mit akar ez az örült a két szál bajszával tőlem?“, tette volna fel a kérdést magában Kand úr. Eddig el tudom képzelni a jelenetet. Hogy aztán sarkon fordulnak vagy beszédbe elegyednek egymással, vajon melyik változat a hihetőbb?

Érdekes, hová viszi az embert a gondolat, amely úgy cikázik, mint atommag körül a megkerült elektron! Egy pillanattal elébb még Dali bajszát bámultuk, s lám már India ösrengetegeiben járunk. Az egyszerre riasztó és vonzó dzsungel buja növényzete közt bujkálunk. Valahol itt él Maugli, a farkasok által nevelt gyermek, Balu és Bagira barátja és Shír Kán halálos ellensége. Shír Kán itt jár, nesztelen léptekkel oszon a fény- és árnyékfoltokból szőtt háttér előtt. Portyára indult, és jaj, annak, akit kiszemelt, akire sárga szemét ráveti! Csíkoktól szabdalt bundája megállás nélkül hullámszik a feszülő-ernyedő izmokon. Párhuzamosai olyanok, mint szélben lengő bambuszok rőt gyepre eső mozgó árnyékai. Shír Kán... Shír Kán... Miért jut eszembe nekem Shír Kán?

Kand úrral állunk egy nyárvégi reggelen itthon a fenyőfák alatt, a járdasarkon. Egymásra nézünk. Valami cinkosságfélét vélek felfedezni a tekintetében. Igen, ő is úgy érzi, hogy minket valami összefűz. Valami kapcsolat van közöttünk, ami több mint egyszerű szimpátia. Azt hiszem nem is kutatja, mi lehet az. Valami, amihez szavak sem kellenek. Anélkül is tudjuk, hogy szükségben egymásra számíthatunk. Nem vájkálunk egymás lelkivilágában, nem oszunk kéréstlen tanácsot, s nem terhelem őt a gondjaimmal, és ő sem teszi velem azt. Nem társadalmi konvencióknak engedve találkozunk, hanem örömmel vállaljuk. Szertartásosan, mert a ceremónia ünnepélyessé, széppé teszi együttlétünket.

Most egy kissé szégyenkezem. Nem értem, ha vele vagyok, miért kószál a gondolatom távoli tájakon? Lám, az imént is hol Katalóniában, hol meg Indiában. El sem merem mondani neki, hogy láttára mi mindenre asszociálok. Nem tudom, miként reagálna rá. Nem szeretném megbántani. Érzékeny lélek. Arra a kis időre, amit velem tölt, nyilván igényt tart a teljes figyelmemre.

Régebben tartózkodó volt. Még velem is centizgette a távolságot. Bevallom, örültem neki, mert nem szeretem azt, aki már az első találkozásnál a nyakamba omlik. Így többre tartottam. Lassan mutatkozó barátságát jobban becsültem. Egyénisége megfogott.

– Varázsa van – mondtam a feleségemnek, akivel sokat beszélünk róla, mert mindketten élményként értünk meg minden vele való találkozást.

– Igen – hagyta helyben ő is lelkesen.

Ritkán látott egyetértésben vélekedtünk róla. Tulajdonképpen jót tett a házasságunknak, mert általa nyugalom és harmónia telepedett körénk. Idővel Gubanc féltékenysége is enyhült, mintha rájött volna, hogy Kand úr feltűnésével nem kap kevesebb szeretetet tőlünk. Már nem nyugtalankodik, türelemmel kivárja, amíg Kand úrral befejezzük szertartásos találkozókat, s utána sem panaszkodik, pedig nyilván észleli, hogy kapcsolatunk egyre nyájasabb. Bizony! Kand úr már odajön, megbök:

- Na, hogy vagyunk, hogy vagyunk?
- Jól – mondom én.

És valóban jól vagyok, hiszen szép az élet, s ha van szemünk hozzá, láthatjuk. Persze, bele lehet vakulni a mindennapi rohanásba, vágyálmok kergetésébe. Bele lehet savanyodni a gondba, ami mindig rád talál. Át lehet szenvedni az életet. Nem kunszt, hiszen egy pillanat alatt véget ér. De örömet is lehet találni. Például abban, hogy valaki megbök, s van kinek azt mondanod: „jól vagyok”.

Igen, jól vagyok. De komolyan... Hogy elképzelhetetlen mélységeivel örvénylik alattunk, fölöttünk a pénzügyi-gazdasági válság? Hogy ismét infláció van, és naponta emelkednek az árak? Hogy egyre teljesebbé válik a létbizonytalanság? Hogy sajnó tagokkal ébredünk, és csak reméljük, hogy még csak lesben áll, s nem támadott hátba újabb alattomos kór? Hogy naponta észleljük, ujjaink között egyre gyorsulva pereg el az a néhány év, ami ránk kiszabott? Mégis jól vagyok. Annál inkább, mert immár íze lett az életnek. Most már tudok figyelni rá. Nem visznek másfelé fölös vágyak, korgó gyomrú hiúságok. Kand úr sem törődik mindezzel. Tudom, hogy ő is „jól van”, mert meg van benne a képesség, hogy az életet annak vegye, ami. Annak, amit élni kell.

Most jut eszembe: rossz időt jósoltak a meteorológusok. Egyik napról a másikra véget ér a nyár, hirtelen novemberi időjárás következik. Váratlanul ér a jó meleg után ránk törő hideg. Átmenet nélkül nem könnyű ezt elviselni. Akkor fázni fogunk, az eső és hideg elől otthonunkba menekülünk. Meleg ruhákat veszünk magunkra, s az ablakunkon kopogó esőt hallgatva talán éppen Kand úrra gondolunk.

– Merre lehet? – kérdezi majd a feleségem. – Van-e otthona, nem veri-e őt az eső valahol? Én meg kinézek az ablakon, mintha arra számítanék, hogy most is ott áll a fenyőfák alatt, pedig onnan oda sem lehet látni.

– Jól szaporázza, lehet, hogy árvíz lesz belőle valahol! – mondom, mintha nem hallottam volna a kérdést. Bosszantóan közömbös a hangom, pedig engem is érdekel a felvetés, csak nem szeretek betársulni más aggodalmaskodásába. Elég nekem a magamé. Kand úr lakásviszonyairól mit sem tudok, a címe felől sosem kérdeztem. Régi otthonát ismertem, de onnan már régen kilakoltatták. Így aztán nem tudom, hol szokta lehajtani a fejét. Meg vagyok győződve, hogy nehéz körülmé-

nyek közt is feltalálja magát. Most ugyan hideg őszi eső zuhog megállás nélkül, de a naptár szerint, az igazán kemény próbatétel, a tél, még tulajdonképpen messzi van.

– Ettől még hosszú és szép ősz is lehet – mondom akkor a feleségemnek, aki értetlenül néz rám, mert azt várja még, hogy választ kapjon a kérdésére.

Kehely - 24cm x 14cm x 23cm, bronz, 2002

NAGY MIKLÓS KUND

*Sánta Csaba derűs bronznépessége*Kulcsszavak: *Sánta Csaba; kispasztikák*

Induljunk ki egy olyan paradoxonból, amely több jeles erdélyi magyar szobrász munkásságának sikeres szakaszában jelentkezik döntékényszerrel járó jelenségként. Az történik, hogy miközben az alkotó következetesen halad előre a maga választotta és kitartó munkával mind járhatóbbá taposott úton, előbb-utóbb eljut egy pontig, ahol válaszüttal találja szembe magát. Teljesítménye, tehetsége, tudása, növekvő hírneve végre lehetővé teszi, hogy köztéri szoborpályázatokat nyerjen, ami nyilván elismerés, újabb előrelépés, és anyagilag sem megvetendő esély, mert a kedvező visszhangot keltő monumentális mű a további szoborállítók figyelmét se kerüli el, s az első ilyen megbízatást többnyire újabbak követik aztán. De ez hamarosan dilemma elé is állítja a szobrászt. Ugyanis a folyamat beindulta annyi elfoglaltsággal, idő és energia befektetéssel jár, hogy annak a pályaszakasznak a lezárulásához, jobbik esetben szüneteltetéséhez vezethet, amely a szobrász addigi alkotóművészetét a leginkább meghatározta és sikereit meghozta. Nehéz eldönteni, hogy mindehhez miképpen viszonyuljon, de az esetek többségében az új kihívás a győztes, mert bármennyire is ragaszkodna a maga tematikai és formai, pasztikai világához, a szobrász mégsem mondhat le arról a lehetőségről, hogy nevét, talentumát hosszú ideig fennmaradó, köztéren elhelyezett, sokak által látott és megbecsült szobrok, emlékművek örökítsék meg. Mifelénk azonban a műemlék szobrászatban a történelem olyan nagy hiátust teremtett, hogy a magyar vonatkozású köztéri alkotásokkal még mindig csak a lemaradásokat igyekeznek bepótolni, egyelőre általában a lemaradt közízlés elvárásaihoz igazodva. És a jelek szerint elég sokáig lesz még így, noha a rendszerváltás óta eltelt két évtizedben a honi szobrászok ilyen szerű feladatai ugyancsak felsűrűsödtek. Ennek következtében a kispasztika, amely kezdetben elérhetőbb, kézenfekvőbb a fiatalok számára, és a kísérletezések tekintetében is virágzó műfajjá vált, a modernebb szemléletű, szokatlanabb hangvételű művek sorozata tehát, amelyre a művész korábban feltette az életét, és a közönség nagy részének is ezzel nyerte el a tetszését, időhiány és az előbbieken jelzett fontosabb elfoglaltságok miatt háttérbe szorul. Akkor is, ha a monumentalitás jegyeit is magán viseli, vagyis igazán alkalmas lenne arra, hogy esztétikailag gazdagítsa, korszerű látványelemekkel színesítse városaink jellegtelenszürke arculatát.

Negyvenhat évesen a szovátai Sánta Csaba is ebbe az alkotói szakaszba jutott. Elégedett lehet, mert bekerült az erdélyi magyar szobrászok nem túl népes elit csapatába, amelynek köszönhetően mind többfelé érezhetjük, hogy újra miénk itt

a tér, hisz munkájuk nyomán nagyjaink bronz- vagy kőmása közvetít onnan számunkra fontos üzeneteket. De kissé frusztráltak is érezheti magát, mert sokkal ritkábban mintázhatja meg azokat a korfüggetlen, ám örökké időszerű, különös kis bronzgroteszkeket, derűs fémalakzatokat, amelyek eddigi sikereit meghozták, hírnevét öregbítették, és bizonyára neki is sok örömet szereztek születésükkor. Hasonló gondolatot egyszer már kifejtettem az egyik határokon túl is elismert mestere, a szintén szovátai Bocskay Vince esetében, akinél még egyértelműbben konkretizálódott a most is taglalt jelenség. Sánta Csabánál viszont az elfoglaltságok körét még tetézi az, hogy az évek folyamán létrehozta jól felszerelt öntőműhelyét, és kitűnő bronzöntő mesterré képezte magát, aki gyakran közvetlen fizikai munkával is hozzájárul szobrászkollégái alkotásainak megvalósításához. Ez is idő- és erőfaló ténykedés, ami szintén elvonhatja saját alkotói elképzelései kivitelezése elől. Ellenben ismeretei az anyagról, annak formálhatóságáról, átlényegítéséről csakis bővíülhetnek, ez pedig mindenképpen előnyös az alkotótevékenységben. A tudást különben Bocskay mellett olyan kiváló szobrásztanároktól szereshette a kolozsvári képzőművészeti egyetem szobrász szakán, mint az erdélyi szobrászat nemrég elhunyt két markáns és nagyra becsült egyénisége, Gergely István és Korondi Jenő. Szakmai ismereteket és hivatástudatot is bőségesen juttattak neki, ezzel azonban már tizenévesen gazdagon felvértezte Szováta és Marosvásárhely. A megyeközpontban a művészeti középiskola és rangos tanári gárdája, szülővárosában Bocskay mellett a művésztelep fiatalokra erőteljesen hatni tudó, ugyancsak nagy karizmájú és alkotó szenvedélyű mesterei, Kusztoz Endre és Kuti Dénes. Ma már persze ő maga és a nyomukba lépő újabb fiatal tehetségek is joggal növelik a Sóvidék művészetének hírét-nevét. Sánta például másfél évtizede eléggé sűrűn itthon és külföldön is megrendezett egyéni kiállításaival és a 80-as évek elejétől számos alkalommal felvállalt csoportos megmérettetéseivel. Kisplasztikáinak válogatását magyarországi és németországi egyéni tárlatokon is bemutatta, a szovátai Teleki Oktatási Központban éppenséggel állandó kiállítást is nyitottak belőle. Rangos csoportos bemutatkozásokon pedig számos romániai kulturális központban, anyaországi, franciaországi, ausztriai galériák közönsége láthatta bronzszobraikat. És művésztelepek is gyarapodtak munkáival, többek közt a marosvásárhelyi Bolyai Alkotótábor, a Gyergyószárhegyi Művésztelep, a Kecskeméti Nemzetközi Kerámia Stúdió szimpozionja, a szovátai, a nagyatádi, az Arusha-Tanzánia alkotótábor. Ez egyben azt is jelzi, hogy alkotásai szervesen kapcsolódnak a szűkebb pátriához, de tőlünk jóval távolabbi művészetkedvelő tábornak is szólnak. Művészetének egyik méltatója, a költő György Attila e kisplasztikákról írva, ezt így fogalmazza meg: *„Ha a szobroknak hangjuk lenne, nyelvük és fonetikájuk, nyitott, zengő hangzókkal, sajátos, csupán a mi fülünknek édes és otthonos hanglejtéssel szólalnának meg...Azon a belső nyelven, amelyen Csontváry vagy Szerb Antal szól hozzánk, de*

ugyanúgy ért belőle a gyimesi csángó és a mátyásföldi magyar is.” És továbbá hangsúlyozza, hogy ugyanúgy megértik azok is, akik messzebbre találhatók a magyar kultúrától. Sőt a kései korok emberei is szeretni fogják Sánta különös szobrocskáit. Hogy mégis konkrétabban milyenek ezek? Engedtessek meg, hogy e sorok szerzője önmagától idézzon abból a tárlatkrónikából, amelyet Sánta Csaba műveiből 2006 október, novemberében rendeztek a marosvásárhelyi Bernády Házban:

„Bronznépességről beszélek, mert a geometrikus és az organikus formák egybefonódnak ugyan ezeken a kisplasztikákon, de egyértelmű, hogy emberi alakokkal, fogalmakkal, tulajdonságokkal, jelképekkel van dolgunk. Nőkkel és férfiakkal, kettejük közös dolgaival találkozunk a tárlaton. Nász és gyász, születés és elmúlás, kezdet és vég és mindaz, ami közte van, öröm és bánat, dicsőség és gyarlóság, helytállás és öndicsőítés s még ki tudja mi minden tűnik föl a Sánta-féle plasztikai ötletsziporkák kavalkádjában. Ökonomikus, tömondatos megfogalmazásban, ám igen leleményesen, olykor cifrázva is életfás motívumokkal, csigavonalakkal, különleges karcolatokkal, bemélyülő, domborodó díszítőelemekkel. A humort, a groteszket is kellőképpen adagolva, amiért még emberibbek, még kedvesebbek lehetnek ezek a szobrocskák számunkra. Ölekezés, Nász, Bölcső, A menyecske, A király, Az ör, Kehely, Farsang, Kapu, Elmúlás, A kitüntetett... néhány cím a kiállításról, amelyen régebbi és friss munkák keveredve tanúsítják Sánta Csaba inventivitását, s azt a kivételes adottságot, ahogyan ötvözni tudja a primitív népeknél vagy a gyermekeknél jelentkező természetes naivitást és a tudatosan adagolt, tetszetős művességet. Mértani idomok, körök, gömbök, háromszögek s az előszeretettel használt kehelyalakzatok, kitüremkedések és funkcióhordozó hiányok szervesülnek antropomorf formákká e szeretnivaló, furcsa kisplasztikákon, melyek többsége a lehetséges monumentalitást is élénk vetíti.”¹

És mégsem ezek felnagyított, köztéri változatai kerülnek a nagyközönség elé. Bár bizakodni lehet, hogy eljön majd az ő idejük is. Egyelőre múltunk korszakos jelentőségű eseményei s az azokban meghatározó szerepet betöltő kiemelkedő személyiségek, példás életű, szellemükben, tetteikben maradandót nyújtó elődeink, hőseink, halhatatlan előjáróink kívánkoznak piedesztálra. Szobormásuk ihletett megalkotásából Sánta Csaba is egyre gyakrabban kiveheti a részét. Szent László mellszobra Tordaszentlászlón, Szent István mellszobra Hármásfaluban, egész alakos bronzszobra Biharban, Kossuth Lajos egykori marosvásárhelyi szobrának újraalkotott pontos mása Gyergyócsomafalván, a Szent Jobbot őrző Mercurius apát alakja Szentjobbon, Tamási Áron mellszobra Farkaslakán, a Hadiárva emlékmű és Domokos Kázmér bronzszobra Szovátán, az 1848-as emlékmű Csikdánfalván, Jánosy József honvédőrnagy szobormása Oroszhegyen, hosszú a felsorolás, de nem teljes a köztéri művei sora. A művész pedig minden esetben igyekszik a legnagyobb igényességgel igazodni az éppen aktuális feladathoz, beásni magát a

korba, amelyben az ábrázolandó személy élt, alkotott, remélt, s visszaadni személyiségéből a leglényegesebbet, önmagából is annyit nyújtva, hogy a jelen s a jövő embere is értse, érezze a szoborba öntött üzenetet.

Jó periódusában írunk Sánta Csabáról. Környezetvédelmi szoborpályázatra is benevezett, kisplasztikai gyarapításáról se feledkezett meg, öntőműhelye se konghat az ürességtől. Kapuja, ablaka, antennája fiatalosan nyitott ihletadó környezetere és a bajok közt is sok derűt sugárzó nagyvilágra. Ígéretesen bővül az életmű.

Jegyzetek

1. In: *Népújság. Múzsza melléklet.* 2006. november 4.

Harckocsi - 22cm x 30cm x 10cm, bronz, 2007

Hogy unokáinknak is megmaradjon

Most induló rovatunkban, mint azt a neve is mutatja, elsősorban a tudományos kutatásra fektetjük a hangsúlyt. A folyóirat szerkesztősége nem csak a már megvalósult feltárások eredményeit kívánja összefoglalni, hanem maga is aktívan közreműködik, és kezdeményez hasonló kutatásokat. Ezt bizonyítják a honlapunkon (www.prosovidek.ro) közzétett projektek, melyeket most folyóiratunk hasábjain is bemutatunk. Rovatunk célja ugyanakkor, hogy a megvalósult eredményekről is beszámoljunk, valamint közöljük a kutatások „termékeit” is.

SZOLLÁTH HUNOR
főszerkesztő

1. Sóvidéki feliratok

A Sóvidék nem csak az itt létrejött turisztikai látványosságokról nevezetes, úgymint sós tavak, sóbánya, hanem kistérségi kultúrájáról, annak tárgyi emlékeiről is. Ennek nagy részét képezik a feliratok, melyek kapukat, templomokat, lakó- és gazdasági épületeket, emlékműveket, vagy egyéb tárgyi emlékeket díszítenek. Ezek tanulmányozásából számos írás, tanulmány, cikk született, de az egész kistérség feliratainak egybe gyűjtése még nem történt meg. Ez a feladat a terepbejárás során összegyűjtött feliratok leírása, lefényképezése, és egyéb módon való dokumentálása révén valósul meg. Figyelembe veszi a tárgyi emlék keletkezését, korát, készítőjét, annak stílusát, anyagát, valamint történetét is. Ehhez járul hozzá az esetleges tulajdonosok, gondozók kikérdezése is.

Az egybegyűlt anyag egy a Sóvidék Folyóirat honlapján elhelyezett digitális adatbázis céljait szolgálja elsősorban, de egy kiadvány terve is megfogalmazódott. A projekt szakmai irányítója Fekete Árpád, közreműködik: Szolláth Hunor, Fülöp Rita.

2. A megélt kommunizmus

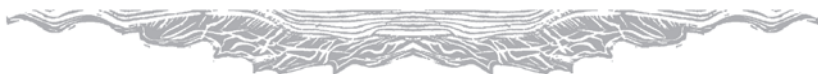
Az elsődleges, és legfontosabb célkitűzés egy átfogó kép kialakítása a szovétai kommunista időszak élethezjáról, az egyes emberek által megélt valóságokról. A kutatás nem levéltári, vagy írott anyagok, dokumentumok átvizsgálását tűzte ki célul, hanem azoknak a személyeknek a beazonosítását, kikérdezését, akik ennek a korszaknak cselekvő egyénéi voltak. A kutatás két irányban halad: az egyik a kollektívizálás nyomvonala, a másik pedig a szovétai értelmiségiek helyzete a

kommunista időszak alatt. Az interjúkészítés nyomán létrejött hang, valamint képanyag egy digitális adatbázis létrehozását szolgálja, mely bármikor kutatható, felhasználható lenne. A projekt vezetője Szolláth Hunor, közreműködik Moldovai Péter Attila.

A kutatás elsősorban az oral history módszere alapján tervezi feltárni a kérdéses területet. Ez a módszer a legmegfelelőbb a saját emlékek feltárására, valamint rögzítésére. A kérdező egy előre megtervezett kérdéssort intéz a kiválasztott személyhez, és ezt különböző módszerekkel rögzíti. A létrejött interjúkat a kutatás végső szakaszában elemezni kell, és egy átfogó képet kialakítani ezeknek alapján. Az összehasonlító elemzés a legcélszerűbb az összegyűlt adatok vizsgálatára.

3. Helyismereti bibliográfia

Helytörténetre vonatkozó bibliográfiai összeállítás, vagy ilyen jellegű kezdeményezés még nem született, mivel a régebbi publikációk elég nehezen hozzáférhetőek. Csak egy néhány, nemrég kiadott munka van folyamatos használatban a kutatók, érdeklődők körében. Ugyanakkor, nem ismerjük eléggé a helyi szakemberek munkásságát, valamint minden kutatás megkezdésekor elsődleges feladat a bibliográfiai lista feltérképezése, ami nagy valószínűséggel nem lesz teljes. A konkrét cél egy bibliográfiai kiadvány összeállítása, mely orientációt ad bármiféle irányú helytörténeti kutatás elkezdéséhez. Ezek a munkák nélkülözhetetlenek, és a kutatás ilyen bibliográfiai tételek magyarázatát tűzi ki célul, mintegy értékelve, kritikát adva a kérdéses írásról. Ennek feltétele, hogy a bibliográfia exhausztív legyen, aminek érdekében minden olyan írást fel kell tárnunk a kutatás során, amely valaha megjelent Szovátával kapcsolatos történeti információs forrásként. A feltérképezett anyagból egy gyűjtemény létrehozása is kívánatos, ami hozzáférhetővé válna az érdeklődők számára. Ez lehet papír alapú, vagy digitális, természetesen a szerzői jogok figyelembevételével.

DR. JESZENSZKY GÉZA

Antall József, a nemzetpolitikus

Kulcsszavak: *Antall József; rendszerváltás; új kormányprogram*

Két, egymással felelő idézet az Antall által kezdeményezett magyar nemzetpolitikáról:

„Közel másfél évtized mérlege a helytállást illetően nemcsak lehangoló, de tragikus. A magyar kormányok mulasztása értékes idő lehetőségeit herdálta el. Mindaz a nemzetpolitikai feladat, ami a lehetőségek első napjától megnyilatkozott, elveszett a gyakorlatban. A legnagyobb mulasztás természetesen Magyarországé, az elmúlt 13 év magyar kormányainak nagy történelmi bűne. A magyar törvényhozás házában nem tudott érvényesülni a felelősség érzete az egész nemzetért. Az ország egészében nem tudott megfogalmazódni és a nyilvánosság elé kerülni valamilyen elfogadható és követhető nemzetpolitika. Ilyen hiányában elsorvadt, mert támogatás nélkül maradt nagyon sok jó kezdeményezés a végeken. A magyar kormányok nem ragadták meg a történelmi alkalmat, elfecséreltek eddig 13 évet, és semmi jele a változásnak, már ami a jelenlegi kormányt illeti. Nemcsak a mi gyenge hangunkra nem figyeltek oda, de Erdély, Délvidék, Felvidék, Kárpátalja magyar szervezeteinek autonómia-követeléseit sem támogatták, még kevésbé vitték nemzetközi fórumok elé.”

(Csapó Endre: „A nemzet mégis élni akar” In: [Ausztráliai] Magyar Élet, 2004. január 29.)

„Egyik vezérelve így szólt: lélekben tizenötmillió magyar miniszterelnökének tekinti magát. Mondta ezt higgadtan, politikai felelősséggel, hátsó szándékok nélkül, a világos szavak értelmében bízva. Senki, aki utána jön, senki, aki a nyomába lép, ezután meg nem kerülheti őt abban, amit a határokon kívül élő magyarságért cselekedett.”

(Sütő András beszéde 1993. december 18-án, Antall József temetésén)

Tizenöt millió miniszterelnöke?

Antall József örökre a határon túli magyarság szívébe zárta magát emlékezetes, 1990. június 2-án, az MDF. III. Országos Gyűlésén elhangzott és még itthon is annyiszor félreértett, vgy szándékosan félremagyarázott kijelentésével: „Törvé-

nyes értelemben, a magyar közjog alapján minden magyar állampolgárnak, ennek a tízmilliós országnak a kormányfőjeként - lélekben, érzésben 15 millió magyar miniszterelnöke kívánok lenni.”¹ Túllépett-e ezzel a magyar alkotmányba az 1989-es kerekasztal tárgyalások eredményeként (az MDF és nem kis mértékben éppen Antall által szorgalmazására) beillesztett felelősségvállalás (“A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért”) elvén? Nem, e mondat csak az elv megerősítését jelentette, annak gyakorlattá tételét ígérte. Jóval kisebb feltűnést keltve, a gondolat benne volt az 1990. május 22-én az Országgyűlés elé terjesztett kormányprogramban: “A magyar államnak különleges felelőssége a magyar nemzet, mint kulturális és etnikai közösség megmaradásának támogatása.”

Az emlékezetes mondatból egyesek – elsősorban a bel- és külföldi politikai elendrukkerek – a magyar irredentizmus, a szomszéd államokkal szembeni területi követelések programját olvasták ki. Ehhez jó adag rosszhiszeműsége volt szükség,² illetve a miniszterelnöki mondat hiányos, pontatlan idézésére. Közép-Európában a nemzet fogalma hagyományosan nem az államhoz, hanem a nyelvhez, a kultúrához, a történelemhez kapcsolódott, Antall egy kézenfekvő tény (a magyar nemzet létszáma jóval meghaladja a magyar állampolgárok körét) rögzítéséhez csak annyit tett hozzá, hogy gondolkodásában, politikájában mindig jelen lesznek a Magyarország határain kívülre kényszerült, magyar nyelven beszélő, magukat továbbra is magyarnak valló milliók. Márpedig erre nagy szükség volt, mert a kommunizmus évtizedei alatt a hivatalos magyar politika velük nem törődött, jórészt még a hazai iskolai oktatásból is száműzte őket, ezzel is hozzájárulva sorsuk mostohaságához. Ezt Sütő András temetési beszédében így idézte föl: „Mondta ezt, közel fél évszázaddal a letűnt magyar politikai vezetés szintjén elárult, nemzetközi szinten is közönnyel szemlélt kisebbségi sorsban vergődő magyar nemzeti közösségek védelmében. [...] Elment, de mi tudjuk, hogy mindörökké velünk marad. Velünk marad a világ magyarságának nemzetközi létküzdelmében.”³ Valóban arról volt szó, hogy Magyarország támogatja-e a határain kívül élő magyarokat a megmaradásért folytatott küzdelmükben. A második világháború és a kommunista uralom következtében a határainkon kívülre került magyar népesség ugyanis abszolút számban majdnem egy millióval, arányát tekintve pedig még aggasztóbb mértékben megfogyatkozott,⁴ s ez a teljes megsemmisülés veszélyét veti föl. Az ún. szocializmus évtizedeiben a velünk szomszédos országokban ugyanis kíméletlen asszimilációs és kisebbségellenes politika folyt, belső telepítésekkel és az iparosítással számos térség nemzetiségi összetételét mesterségesen megváltoztatták, miközben a teljes politikai jogfosztottság következtében a kárvallott magyar közösségek még tiltakozni sem tudtak. A megpróbáltatásoktól súlyosan érintett magyar nemzeti kisebbségek a rendszerváltozástól helyzetük radikális megváltozását remélték,⁵ és 1990-től, a politikai pluralizmus eszközeivel élve, magyar pártokba tömörülve az

adott ország parlamentjében és a helyi önkormányzatokban küzdenek jogi, politikai és gazdasági helyzetük megjavításáért – lényegében véve fennmaradásukért és jövőjükért. E törekvéseik támogatását Antall József és kormánya az egyik legfontosabb nemzeti célnak tekintette.

A kormányprogram világosan és minden jóhiszemű megfigyelő számára megnyugtató módon fektette le Magyarország szomszédsági politikájának alapelveit. *“A közép- és keleteurópai változások kezünkbe adták a nagy lehetőséget, hogy megszüntessük, vagy legalább jelentősen enyhítsük az itt élő népeket régóta szembefordító ellentéteket. A függetlenné váló nemzeteknek szabad kapcsolatokat kell kialakítaniuk egymással, az államhatárok ne akadályozzák a személyek, az információk és az eszmék szabad áramlását. Bízunk abban, hogy egyetlen szomszédunknak sem lesz szüksége a jövőben a magyarságra, mint összetartó ellenségképre. Az összeurópai együttműködés velejárója az intenzív regionális együttműködés, erre törekszünk valamennyi szomszédunkkal. A föderáció felé haladó Európában ugyanakkor éppen a regionalizmus biztosíthatja a nemzeti sajátosságok megőrzését, a nemzeti érdekek további érvényesülését minden nacionalista felhang nélkül.*

Kisebbségi politikánk fő célja az emberi jogok, s ezeken belül a kisebbségek jogainak érvényre juttatása határainkon kívül és határainkon belül egyaránt. Tekintettel arra, hogy a magyarság egyharmada határainkon kívül él, a magyar államnak különleges felelőssége a magyar nemzet, mint kulturális és etnikai közösség megmaradásának támogatása mindenütt. Ezért állunk ki – a fennálló nemzetközi szerződések tiszteletben tartásával, azok szellemében – a határainkon kívül élő magyar közösségek önrendelkezési jogának megtartása mellett, a szomszéd államok kormányainak nyilvánított ígéreteivel is összhangban. Ideje, hogy a nemzeti kisebbségek valóban az országok közötti barátság legfontosabb hídját alkossák, de ezt csak a jogaikat és méltóságérzetüket visszanyert közösségek láthatják el. Ebben a tiszta törekvésünkben számítunk a demokratikus államok kormányainak és közvéleményének támogatására éppen úgy, mint az európai és a nemzetközi szervezetek politikai segítségére.”⁶

A „léleken 15 millió magyar miniszterelnöke” kifejezés tehát a kormányprogram idézett részének a tömör összefoglalása volt. A Magyar Demokrata Fórum tagóságán és támogatóin kívül elsősorban a magyar határokon kívül rekedt magyar közösségeknek szólt, azt üzentek nekik, hogy vége annak az időszaknak, a kommunizmusnak, amikor a magyar haza látszólag leírta őket, számukra sem erkölcsi, sem gyakorlati segítséget nem nyújtott, fejük fölött barátkozott, iszogatót és vádászgatót elvtársi egyetértésben az őket elnyomó vezetőkkel.⁷ Románia, valamint az akkor még fönnálló Csehszlovákia, Jugoszlávia és a Szovjetunió magyarsága azonnal meghallotta e mondatot, erőt merített belőle, s örökre szívébe zárta Antall Józsefet. A szomszédos fővárosokban ugyanakkor sokan fölkapták a fejüket és az újjáéledő magyar területi követelések rémével riogatták saját közvéleményüket és

a világ kormányait. Ebben sajnos segítette őket nemcsak a kritikus mondatból a „lélekben, érzésben” szavakat sok esetben tudatosan kihagyó hazai és nemzetközi sajtó, de nem kevés hazai politikus is.⁸ Ezzel vette kezdetét az a szerencsétlen és káros gyakorlat, hogy a magyar politikai élet szereplői egy alapvető nemzeti ügyben az egységes fellépés helyett azt a látszatot keltették, hogy van egy radikális, szélsőséges, nacionalista külpolitikai irányvonal, amely a szomszédokkal a konfrontáció, netalán a konfliktus útját követi, s van egy ezzel szembenálló, meg egyezésre törekvő, nemzetközileg egyedül szalonképes irányzat. Külföldön ekkor kezdték sokan azt hinni, hogy az Antall-kormány az előbbi, annak ellenzéke pedig az utóbbi képviselője.

A vitatott mondat elhangzását követően azonban a magyar miniszterelnök szavainak pontos idézésével és a fent összefoglalt háttér bemutatásával elértük, hogy nemzetközi partnereink döntő többsége megértette, nincs másról szó, mint hogy az újjászületett Magyarország bel- és külpolitikájában vállalni fogja a trianoni békeszerződésben a szomszédos országokhoz csatolt magyar közösségek támogatását.

A magyar kormány álláspontjának szilárd elvi alapja is volt. Nemcsak a határainkon kívüli magyar kisebbségek jogait tartottuk fontosnak, hanem minden nemzeti kisebbségét. Ahol azonnal mód volt változtatni a korábbi gyakorlaton, az a hazai nemzeti kisebbségek kezelése volt. Antall létrehozta a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Hivatalát, élén egy német nemzetiségű szakember-politikussal (Wolfart János), és megkezdődött a hazai kisebbségek kollektív jogain alapuló kisebbségi törvény kidolgozása.

Jegyzetek

1. Debreczeni József: *A Miniszterelnök. Antall József és a rendszerváltozás*. Budapest: Osiris, 1998. 137. A beszéd nem szerepel a gyűjteményes Antall-kötetben.
2. A Magyar Rádió riportere a beszéd után annak lehetséges negatív olvasatát vetette föl a miniszterelnöknek, aki tömören kifejtette, mit jelent és mit nem jelent kijelentése. *Magyar Külpolitikai Évkönyv* (a továbbiakban MKÉ), 1990. 191-192.
3. Uo. 224.
4. Dávid Zoltán: *A magyar nemzetiségi statisztika múltja és jelene*, In: Valóság, 1980/8, 97. és Kocsis Károly – Kocsis-Hodosi Eszter: *Ethnic geography of the Hungarian minorities in the Carpathian Basin*. Budapest, 1998.
5. Jó példa e várakozásra a Nagy Imre és mártírtársai 1989. június 16-i újrateremtésekor megszületett *Magyar-Román Nyilatkozat* és a *Magyar Demokrata Fórum 1989 karácsonyi kiáltványa*. Az előbbit közli *Limes*, 1989. 1. sz. Az új folyamatokra lásd: Jeszenszky Géza: *A rendszerváltozások hatása a Kárpát-medencében élő magyarságra*. Kézirat.
6. Antall József.: *Modell és valóság*. Budapest, Athenaeum Nyomda Rt., 1994, II. kötet. 34. és *A Nemzeti megújulás programja*. Budapest, 1990. 184.
7. Az 1980-as években történt némi elmozdulás, a magyar kormány diplomatái, elsősorban Romániában, figyelmet kezdtek fordítani a magyar kisebbségek helyzetére, annak romlására. Jó példa erre

a *Háromszék* c. lapban Sylvester Lajos sorozata, ez a bukaresti magyar követség jelentésein alapul. A rendszerváltozás hajnalán azután Tabajdi Csaba vezetésével megindult a munka egy aktív kisebbségpolitika érdekében.

8. Kovács László, az 1994-es kormányváltás utáni utódom, több fórumon is azt állította, hogy külföldi partnerei megnyugodva értesültek tőle, miszerint az új kormánynak nincsenek területi követelései. Határozottan állítom, hogy nekem ilyen irányú aggodalmat senki nem jelzett, ezért kétségbe vonom utódom állítását.

A király - 24cm x 12cm x 14cm, bronz, 1995

ORSZÁGH PÉTER

„Azért tértem vissza, mert el sem akartam menni!”
(Beszélgetés Szócs Gézával)

A 17-18. században született az a gondolat, mely szerint az ember annyiban ismerhet meg valamit, amennyiben azt maga alkotta. Ebből kiindulva – elvileg – a matematikát könnyebben felfoghatjuk, mint például az elektromosságot. A történelemmel más a helyzet, ugyanis semmi sem érthető meg előttte és utánja nélkül, márpedig bizonyos korokban sokan kerültek történelmi helyzetek sodrába - akár előzetes tapasztalások nélkül is -, s arra kényszerültek, hogy magatartást válasszanak maguknak akkor is, ha a történet nem árult el magáról többet, mint amit az egyoldalú média közvetített. Egy történelmi esemény szemtanúinak hitelességét az korlátozza, hogy jelen voltak, hogy akár az esemény alakítói voltak, éppen ezért oly nehéz a közelmúltat helyesen megítélnünk. A rendszerváltás bonyolult fordulatai, viszonyai és viszonylatai között segített eligazodni ez a beszélgetés, mely Szócs Gézával készült.

Mi az ön foglalkozása?

Ha úrlapot vagy hasonló nyomtatványt kell kitöltenem, ahol a polgári foglalkozásomat kell beírnom, azt szoktam odaírni, hogy hírlapíró. Ha tévés szereplések alkalmával megkérdezik, hogy mit írjanak a nevem alá: politikus, író vagy szerkesztő, akkor azt szoktam kérni, hogy írják oda, hogy költő. Talán a foga-

lom tartalmát illetően ez áll a legközelebb a valósághoz, amit a „költő” szóval kapcsolatban gondolunk közmegegyezés alapján.

Miben látja annak az okát, hogy a rendszerváltás óta egyre kevesebb író vállal politikai szerepet?

Ennek két oka van. Az egyik az, hogy akik egy rendszerváltást vagy bármely fordulatot, forradalmat megvalósítanak, nem alkalmasak az adott ország kormányzására. Más képességekre és személyiségekre van szükség a változások előidézéséhez, és másra a változások utáni viszonyok konszolidálásához, menedzseléséhez. Ezt a történelemből tudjuk, és ez újra és újra beigazolódik. A másik ok az, hogy a humán értelmiségi emberfajta a legtöbb esetben nem rendelkezik azokkal a bürokrata típusú, menedzser típusú erényekkel, kválitásokkal, amelyek a kormányzáshoz szükségesek. Mindkét dolognak látványos példája az, ami a Szabad Demokraták Szövetségével történt Magyarországon. Az SZDSZ a rendszerváltó erő nimbuszával jelent meg a '90 utáni magyar politikai életben sok olyan értelmiségivel - íróval, költővel, szociológussal, filmsessel -, akik tevékeny szerepet, sokszor jelentős kockázatot vállaltak a megelőző években. Ha innen nézzük, akkor érthetetlen, hogy miért vált az SZDSZ egy mára nem létező tényezővé, amikor ily-

en intellektuális potenciál, erkölcsi és politikai tőke állt a rendelkezésére. A folyamat magyarázata, a válasz abban van, hogy az SZDSZ az értelmiségiektől volt erős, nem a politikusoktól. Amikor a politikusok elkezdtek politizálni, párt-politikát folytatni, azonnal megjelent a feszültség a párt politikusai és az értelmiségi holdudvara között. A holdudvaron azt a politikai erőt szoktuk érteni, amely többé-kevésbé közelről, többé-kevésbé intenzíven támogató erőt, egyéb elfoglaltságú értelmiségieket vagy üzletembereket jelent. Jelen esetben az történt, hogy a politikusok a rájuk jellemző göggel jelezték ennek a holdudvarnak, hogy ne szóljanak bele a politikába, mert nem az ő mesterségük, és nem jól csinálják. Egyébként ez többnyire igaz is. Ugyanakkor el kell mondanunk azt, hogy ezekben a politikai mesterkedésekben képzetlen írók és költők, a maguk ösztönös erkölcsi érzékénél fogva, sokkal világosabban látták át a politikai helyzetet, a döntéseket és a lehetséges konzekvenciákat is. Például 1994-ben, amikor az SZDSZ koalícióra lépett a kommunista utódpárttal, a Magyar Szocialista Párttal, ezt a lépést nem a profi, hanem az amatőr politikusok ellenítették, akik – ma már tudjuk, hogy az idő nekik adott igazat – világosan látták a helyzetet, azt hogy nem szabad koalícióra lépniük az MSZP-vel, mert ez a párt felszívódásához, beolvadásához vezet majd, ahonnan már nincs visszaút. Kiderült az, hogy nem lehet valaki politikus és például író egyszerre. Az SZDSZ példájánál maradva: Kiss János nem tu-

dott egyszerre politikus és filozófus maradni, ezért kimaradt a politikából, mint Tamás Gáspár Miklós is. Eörsi István kilépett az SZDSZ-ből, Petri György is hátat fordított a pártpolitikának. Az elmúlt évtizedek politikai tapasztalata megerősíti azt a feltevést, hogy majdnem lehetetlen párhuzamosan két hivatásnak eleget tenni azonos felelősségérzettel és komolysággal. Kivételek vannak, de minket most nem a kivételek érdekelnek. A kettő nem kompatibilis, csak forradalom előtt és alatt, ez igaz minden keleti államra.

Mivel foglalkozott '79/'80-ban Bécsben?

A bécsi kalandomnak volt formális és lényegi része. Amikor a Herder-ösztöndíjat megkaptam, akkor a fehér hollónál is ritkább volt, hogy egy induló költő – akkor még csak háromkötetes voltam – megfordulhasson nyugaton. Romániában a kommunista táboron belül is csak kétévenként lehetett, igen hosszadalmas tortúrát követően, útlevelhez jutni, amivel csak Bulgáriába, Lengyelországba vagy Magyarországra lehetett menni. Példátlan volt, hogy valaki egy évet nyugaton töltsön, és onnan vissza is jöjjön. Akkor fontos ismereteket kellett magamba szívnom, és azokat a kapcsolatokat kellett fölépítenem, amelyek a teljesen izolált erdélyi kultúra és a nyugat között egészen addig nem léteztek. Egy egyszemélyes hídfőként kellett elképzelnem magam, aki elmegy, tanul és lát, majd hazajön és hozza azokat az ismereteket, amelyekkel gazdagabb lett.

Sütő András jelölése döntő volt abban, hogy én Bécsben tanulhattam. Amikor kiutaztam, a népképzelet úgy döntött, hogy nem fogok hazajönni, ugyanis annyira hülye nem lehetek, hogy nem élek az emigráció lehetőségével. Bécsben igyekeztem minden meghívásnak eleget tenni, mivel nyilvántartottak a nyugati magyar emigráns központokban, műhelyekben. Így ellátogathattam Svájcba, Franciaországba, Németországba, még az Egyesült Államokba is. Mindenhová mint költőt hívtak meg, a költői esteken keresztül olyan művészekkel és (nemcsak emigráns) politikusokkal ismerkedhettem meg, akiktől gazdag anyagot gyűjthettem arról, hogy a világ egy másik részén hogyan ítélik meg az erdélyi magyar problémákat. A szó szerinti misszióm az volt, hogy a Bécsi Filmművészeti Főiskolán, ami akkor sem volt egy neves intézmény, megtanuljam a filmrendezéssel kapcsolatos alapismereteket. Amikor úgy döntöttem, hogy hallgatóként engem a bécsi főiskola érdekel, akkor abban a téves hiszemben voltam, hogy azon a főiskolán tanít Szőts István filmrendező is – az Emberek a havason rendezője –, aki addigra sajnos már nyugdíjba ment. Amikorra én elkezdtem oda járni, addigra az oktatás nagyon alacsony szintre süllyedt. Elavult műszaki ismeretet oktattak, amely egy filmrendező mesterségbeli tudásához hozzá tudott tenni, de a művészi értelemben vett fejlődéséhez aligha. Nem véletlen, hogy azóta sem hallottunk erről a bécsi műhelyről. Az ember mindig és mindenhol tanul, de

ennek az iskolának alig volt szerepe az általam készített filmek megírásában, illetve a mesterségbeli képességeim megszerzésében. Azt tapasztaltam, hogy az én túlon túl szürrealista, olykor a normális logikán túlmutató elképzeléseim nem nyerték el a nagyon közép-európai, nagyon pedáns, nagyon átlátható logikai struktúrákban gondolkodó tanárok tetszését.

Hogyan teltek a második emigráció évei?

1986 augusztusában el kellett hagynom Erdélyt, és akkor úgy gondoltam, hogy az NSZK-ba fogok költözni. Nem sokkal azelőtt az NSZK felajánlotta nekem a politikai menedékjogot, ezen kívül olvastam, beszéltem és írtam németül. Fontos szempont volt, hogy az az ország még viszonylag közel volt a magyar univerzumhoz, nem akartam nagyon eltávolodni sem Magyarországtól, sem Erdélytől. Németországban sok barátom, ismerősöm volt, jó kapcsolatot építettem ki sok kiváló ottani emberrel, akiknek a megléte és a hívása is arra ösztönzött, hogy oda menjek. Történt azonban egy furcsaság is. Azt a hírt kaptam Habsburg Ottótól, hogy az erdélyi németiségért és az erdélyi nemzetiségekért tettem annyit, hogy minden további nélkül megkaphatom a német állampolgárságot. Ezek az érdemek nem voltak elválaszthatóak az Erdélyben élő németektől. Akkor óriási fontossága volt annak, ha az embernek volt nyugati állampolgársága, mert felbecsülhetetlen védeltséget jelentett. A német állampol-

gárságomhoz elő kellett volna keresnem azokat az őseimet, akiket németként tartottak számon. Sokan beszéltek a családomban németül, de senki sem németként határozta meg magát. Úgy éreztem, hogy nem is akarok annak a révén német állampolgár lenni, hogy a származásom német, hanem vegyék figyelembe, hogy a német jogokért és a német szempontból is fontos értékekért szót emeltem akkor, amikor ezt nem sokan tették meg. Nem kezdtem német ősokeket gyártani magamnak. Ebben az időben Svájc is felajánlotta a politikai menedékjogot, így végül Svájcban telepedtem le. A svájci állampolgárságot a mai napig nehéz megszerezni, rövid ideig Zürichben, majd Genfben éltem. Kapcsolatépítésként, ismeretszerzésként határozható meg az ottani tevékenységem, akkor már néhány kötetem megjelent az Egyesült Államokban, de lefordították a műveimet más országokban is. Előadói körutat tervezett a kiadó, ezért lehetetlen lett volna olyan állást betöltenem, amely egy helyhez kötött volna. Részben a svájci állam által megítélt anyagi támogatásból, részben az előadások jogdíjából, az újságírói munkából élünk a családommal. Elég sokat dolgoztam rádióadóknak, de írásaim jelentek meg olvasott, nagy példányszámú napilapokban is. 1988 őszén lehetőség kínálkozott arra, hogy Magyarországon a Szabad Európa Rádió irodát nyisson, ezt éppen én vettem fel. Ennek az irodának a létrehozásával és működtetésével engem bíztak meg. Az első komoly szakmai teljesítményünk az volt, hogy a Hősök

teréről és a 301-es parcella mellől egész nap közvetítettük Nagy Imre és mártírtársainak újratemetését 1989 nyarán. Addig elképzelhetetlen volt, hogy a Szabad Európa Rádió – a rendszer számára a legfőbb ideológiai ellenség – országon belülről közvetítsen egyenesben olyasmiről, ami egészen addig tabu volt. Ez a tény önmagában akkora csapás volt a fennálló államrendnek, amit nem is tudott kiheverni. Akkor még nem voltam magyar állampolgár, svájci útlevelemmel dolgoztam a rádiónál.

Miért tért vissza?

Azért tértem vissza, mert el sem akartam menni. Amint megváltoztak a viszonyok, jöttem. Természetesen hívtak is, hangsúlyozták, hogy itthon van rám szükség. Az RMDSZ-nek olyan vezetőkre volt szüksége, akik nem működtek együtt a megelőző rendszerrel és rendelkeznek tapasztalattal a diplomácia terén. Így lettem az RMDSZ főtitkára és kolozsvári szenátora.

Prágai Tamás szövegdemónnak neveszi önt az egyik tanulmányában. Ön szerint mitől ilyen jók a Szócs szövegek?

Bármely irodalmi alkotás kétféleképpen lehet újszerű, kétféleképpen ragadható meg. A gondolati vagy tudattartalmi, illetve a nyelvi megközelítésben. Vannak olyan szerzők, akik forradalmasították a költészetet és az irodalmat a mentális strukturáltság és artikuláltság szempontjából. Ezek azok, akik felrobbantották azokat a toposzokat,

modelleket és szabványokat, melyek mentén a műalkotást korábban elképzeltük. Mások a gondolkodásnak talán nem forradalmárai, de nyelvi megújítói igen. Klasszikus tartalmakat ragadnak meg újszerű, még ki nem próbált nyelvi fordulatok, képek segítségével. A kérdésben volt egy állítás is: hogy jók a Szöcs szövegek. Az, hogy mi jó és mi nem, az utókor fogja eldönteni, de nem vagyok biztos abban, hogy az utókor jó bíró. Kétségtelen, hogy a későbbi nemzedékek véleménye az, amit döntőnek tartunk, és amit elfogadunk, de olykor az utókor igazságtalanul ítél. A kérdés az, hogy egy alkotó és az alkotás mennyi időn keresztül képes megszólító erővel közölni valamit. Ne feledjük, hogy mindig megvan az a kockázat, ha valami jól működik, azt mások is megtanulják és lestrapálják. Például Petőfi Sándor jelentős költő volt, mert új hangot ütött meg, de a mából visszanézve Petőfi közbeszédbeli nyelvi valóságát nem tudjuk átélni. Abban nagyon rezonált Petőfi hangja is. Vörösmarty magasabb költői nyelven szólalt meg, Petőfinél a közvetlenség figyelhető meg. Ezt a közvetlenséget nemzedékek eltanulták és utánózták, és ma alig tudjuk, hogy mitől volt Petőfi olyan nagy költő, hiszen sokan szólaltak meg ugyanabban a regiszterben, csak hogy ezek utólag írtak így. A magam részéről csak azt mondhatom, hogy örülnék, ha minél több embert minél több ideig megérintene az, amit leírtam, ezeket hívószónak éreznék, és felismernék azokat az állításokat és kérdéseket,

melyek bennem is megmozdítottak valamit intellektuálisan és emocionálisan is.

Kiket tekint példaképének Szöcs Géza?

Vannak szerzők, akik az életművük által olyan erővel szólaltak meg bennem, hogy az hatással volt/van/lesz egész életemre. Sorsot meghatározó teljesítmény például Széchenyi Istváné, akinek az életműve a legimponálóbbnak tekinthető az újkori magyar történelemben. Ha ellentéppárokban gondolkodunk, akkor Kossuth egyaránt nagy példakép számomra, a bölcs és a forradalmár Kossuth is. A Dunai Konföderációt tervező, a kis-ázsiai alkotmánytervezetet összeállító, a Kasszandra levelet megíró Kossuth Lajos. Költőként legintenzívebben Weöres Sándor, íróként pedig Szentkuthy Miklós - Prae című regénye – és Hamvas Béla hatottak rám. Ide sorolhatnám még Jókai Mór: A jövő század regénye című könyvét is, de akkor bele kéne kezdenem egy hosszú felsorolásba. Ezek a művek és alkotók a legfontosabbak, ezek változtatták meg a képzeletimet, a fogalmimat a világról.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD

Ösvények Korondról indulólag¹

Kulcsszavak: *Ambrus Lajos; helyismeret; Korond*

Elegáns kivitelben, több mint háromszáz oldalon jelent meg Ambrus Lajos új verseskönyve, kitűnő papíron, színes illusztrációkkal, kemény borítóval. Címe: *Ösvények az égben*. A kötetnek alcíme is van, mégpedig: *Összegyűjtött versek*. A Ráduly János szerkesztésében a csíkszeredai Pro-Print Könyvkiadónál megjelent kötet alcíme mintha azt sugallná: lezárult az alkotói életút, Ambrus letette a lantot, a tartalmában és külalakjában is tiszteletet keltő kiadvány összegzés, vagyis ott van már az i-n a pont... Meggyőződésünk, hogy nem így van, talán rossz beidegződés, korábbi pályatársak életművének egyetlen könyvben való kiadása miatt társul az alcímhez ez a (kényszer)képzet.

A könyv fejezeteiben az Ambrus-verseket kedvelő olvasó hamar ráismer korábbi kötetek címére is (*Lopott hold, Játék a tájban, Boldogok hajóján*, illetve utolsó fejezetként a *Csodavárban* gyermekverskötetére), tehát valójában eddigi verseskönyveit tette egymás mellé a szerkesztő. Csak érdekességképpen, visszapillantva az időben, megjegyezhetjük: az első verskötete (*Lopott hold*) 1995-ben, a *Csodavárban* című 2008-ban hagyta el a sajtót.

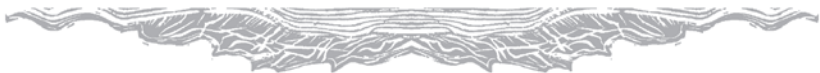
A szerzőn kívül nyilván az olvasó tekintheti ajándéknak a könyvet, bár a szerző nem könyöklős fajta, nem nyomul, irodalmi lapjaink klikkjeibe tervezve betörést, bejutást. Nem is azt a fajta költészetet műveli, amely programként kiemelhető, röpködő és kavargó izmusok zászlójaként lobogtatható. És a népi szólást idézve, ahogy jötenek, úgy mennek módon esetleg odalegyen, mint az idei márciusi hó. Maga öröme, mások lelkiismerete altatása ellen róttá sorait, néha szikár, máskor bővebben hömpölygő mondatokban. Mert hogy az embernek még a beszédhez sincsen mindig túl sok kedve. Miért lenne, lehetne másabb a költő?

Egy képzeletbeli antológiába olyan verseit válogatnám be, mint az *Itthon, Hűség* címűek. És nézzük csak, milyen nagyszerű képben fogalmazza meg a sóvidéki romantika egykori, talán az ő legénykorában dívó erejét egyik szabadversében: „*A legszebbik kalászt/ mindig magának őrzi/ meg a szerelem,/ szaladhat szökén/ a szél,/ a tilalmak a tűzö/ napsütésben is/ vadrózsákat nyílnak*” (*A mezőn*).

Hát ezért fogalmazhatunk úgy, hogy ajándék ez a könyv, elsősorban a sóvidé-

ki olvasónak, aki Cserepeskőtől a pálpataki tanyáig, vagy Tószegig, Fügevárig, Kodárosig több helyszínt éppen olyan jól ismerhet, akár a szerző. Barangolás ez a könyv ezeken a tájakon, másrészt pedig az elmúlt évtizedekben is. A hangulatokhoz hozzátartoznak a fazekasok, a mezők pora és illata, akárcsak a pillangók meg a csak balladába írható sorsok. A mértékek, a szonettforma néha nem tudják befogadni a szikár szavakat, pedig (még verscímként is kiemelve) Tündérkert ez a vidék – még ha e vers épp másnak is festi.

Egy nagy kalendárium az egész kötet, az Ambrus-i *Őssze gyűjtött versek*, mert benne van sok minden (ami a mienk is, azokéi is, akik Korondon, más sóvidéki falvakban egy-két röpke délutánra szagoltak bele a szélbe), évszakok változásától a szokásokig (lásd például: *Emlékezés*), nyugtalanság, kétely és emlékezés szépítette évtizedek. És olyan is, mint a fazekasok nézőedénye: aki ezeket a sorokat ismeri, tudja, tudhatja, milyen volt és milyen most egyén meg közösség élete.

Jegyzetek

1. Ambrus Lajos: *Ösvények az égben. Össze gyűjtött versek*. Csíkszereda, 2009.

HEGYI NOÉMI

„Egy család története a huszadik században”¹

Kulcsszavak: Családtörténet; székelység; megmaradás

Pál Sándor „...*Maroknyi székely porlik, mint a szikla...*” című műve családtörténeti írás. A szerző kitűnő írói vénával megáldott mérnökember, aki „*érzelemdúsan ír a történeésekről, magáról a történelemről, amelyet meg- és átélt.*” Pál Sándor a 2000. évi Csíksomlyói Búcsún döntötte el, hogy székely származású édesapjának mintegy méltó emléket állítván, megírja ősei történetét. Munkája az erdélyi gyökerekig lehatolva örökíti meg, hogyan ívelte át a Pál család a XX. századot. Az író célja megmutatni, hogy milyen volt a XX. században székelynek lenni, és milyen érzés ugyanez a XXI. század elején, a határ bármely oldalán.

Őseit sziklakemény, erős, szívós emberekként rajzolja meg. Magukat a székelyeket öntudatos, makacs népnek, amely a nyelvét, kultúráját, önazonosságát soha fel nem adta! Viccesen megjegyzi azt is, hogy a székely ember keveset beszél, de annak veleje van. Az író az édesapjához fűződő történeéseken keresztül végigvezeti az olvasót a XX. századon. Bemutatja, hogyan élte meg apja az I. világháborút, a Székely Hadosztály oldalán harcolva, és miként boldogult a szétdarabolt, megcsonkított anyaországban, ahol a háborút követően letelepedett...

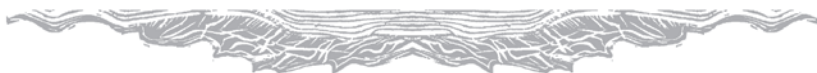
A szerző gyerekkorában, 1943-1944 között családjával kis ideig Erdélyben, Marosvásárhelyen élt. Magyarország háborús vereségét, és Észak-Erdély Romániához való visszacsatolását követően a Pál család visszatért Magyarországra. Időközben a kis Sándor felnőtt férfivé vált, megnősült, és később visszaült az iskolapadba, a Műegyetem Gépészmérnöki Karának hallgatójaként. Egyetemistaként érte őt az '56-os forradalom, amelyben ő maga is részt vett. Így emlékszik vissza: „*Átérve a pesti oldalra, a Szent István körút sarkán elének ugrott egy ősz, öreg bácsi, bottal a kezében, és elkiáltotta magát: Hősök vagytok, fiaim...! Nékem a torkom elszorult, és remélem, senki nem vette észre, hogy két könnyecsepp is legördült a szememből.*”

Időközben Sándor családja két gyerekkel gyarapodott, munkáját szorgalommal és becsületesen végezve teltek mindennapjai. Családjával többször is ellátogatott Erdélybe, Szovátrára, nem felejtve a székely gyökereket. Ezek a látogatások mindig mély nyomokat hagytak bennük, és sok-sok szép emlékekkel, izes tájszavakkal feltelisznyálva engedték őket vissza az Anyaországba. Hazatérve még sokáig ízlelgették a székely rokonok „pityóka”, „fuszulyka”, „paszuly”, „murok” szavait, ujjongva, hogy milyen szép is a magyar nyelvünk!

Szováta gyönyörű tája, az ízek, illatok, és az itteniek gondolkodásmódja mind-mind lenyűgöző volt számukra. Egy varázslatos, felfedezésre váró birodalom fogadta őket itt. A Medve-tó sós vizével csalogatta őket, a szénamezők lágy illata

járta be a lelküket, az ízletes erdei róka-gomba után pedig a Nádas csorgó hús vizével enyhítette szomjukat. Az estéket mesék szőtték át, éjszaka pedig a friss hegyi levegőn aludtak. A havasokon a méhek a legfinomabb mézet gyűjtötték számukra, az asztalon pedig egymást váltották a finomabbnál finomabb ételek: puliszka, bivalytej, piros pettyes pisztráng. A családi összetartozás, a gyökerek ma is elszakíthatatlan kötelékként fűzik Pál Sándort apja szülővárosához.

A szerző meggyőződése, hogy azáltal, hogy ezt a könyvet megírta, és eljuttatta erdélyi testvéreihez, apja lelke a szülőföldre visszatérve örök békére lelt. A könyv írója azzal a reménnyel állította össze ezt a családtörténeti munkát, hogy talán ezzel is hozzájárulhatott ahhoz, hogy ne porladjunk olyan gyorsan, mint a szikla. Hiszen Sütő András szavaival: „*Elindulni csak annak van miért, akinek van miért visszatérnie.*”

Jegyzetek

1. Pál Sándor: „...Maroknyi székely porlik, mint a szikla...”. *Egy család története a huszadik században*. Graf-X Media Consulting Kft., 2004.

MOLDOVAI PÉTER ATTILA

„Írások a zenéről”¹

Kulcsszavak: *Bartók Béla; Kodály Zoltán; Seprődi János; zenetörténet*

Sok-sok évszázaddal ezelőtt Arisztotelészben megfogalmazódott egy kérdés. Vajon mit képvisel a zene: nevelési eszközt, intellektuális szórakozást, vagy gyönyörködtetést? A kérdésre akárcsak akkor Arisztotelész mi is nyugodtan mondhatjuk, hogy a legkomolyabb alapon besorolhatjuk mindezen csoportokba.

Dr. Orosz Pál József zenetanár, karnagy nemrég megjelent könyve a zene világába próbálja meg elvezetni az olvasó közönséget. Egy olyan világba, amit minden ember kicsit magáénak tekint, hiszen az jelen van életünk minden egyes mozzanatában. A zene képes kifejezni az emberi örömet, bánatot, büszkeséget és szenvedélyt. Akarva akaratlanul, de miközben hallgatjuk formál bennünket sokszínű mondanivalója és a kellő gonddal hozzárendelt szöveg. Napjainkra a zene rengeteg formában és alakban tárulkozik eléink. Ennek ellenére a klasszikus zenétől kezdve egészen a rockzenéig ezek a dallamok mind-mind egyaránt formálnak, tanítanak és szórakoztatnak bennünket.

A könyv szerkezete két nagyobb részre osztható fel. Az első részben a szerző a magyar zenetörténet legnagyobb alakjaival ismerteti meg az olvasókat. Bartók Béla és Kodály Zoltán nevét bizonyára mindenki hallotta már, hiszen jelentős munkásságuk a zene területén nem csak hazánkban de az egész világon ismertek. Seprődi János zenetudós neve aki a Maros megyei Kibédén született már nem annyira ismert, de Kodályhoz és Bartókhhoz hasonlóan ő is kiemelkedő szerepet játszott a magyar népzene kutatásban.

A könyv második fejezete néhány ismertebb zeneművet boncolgat, amelyek megértéséhez nem árt ha vannak előzetes zenei ismereteink is. Többek között olvashatunk arról, hogy miként keletkezett az Erkel és Kölcsey himnusza, hogy Kodály Esti dal című kórusművében a dinamikai változások miért sugallnak zaklatottságot és hogy mindez „*Miért szép?*”.

A könyv második része talán sok laikus olvasó számára kicsit nehezen érthetővé teheti Dr. Orosz-Pál József írásait a zenéről. De mindenképpen ajánlatos elolvasni hiszen ha jobban belegondolunk az egész nem csak a zenéről szól, hanem rólunk is akik mindannyian egy-egy hangjegyei vagyunk annak a zeneműnek melyet életnek hívunk.

Jegyzetek:

1. Dr. Orosz Pál József: *Írások a zenéről*. Székelyudvarhely, 2009.

A kitüntetett - 34cm x 22cm x 12cm, bronz, 2005

FEKETE ÁRPÁD

Maghiarii-armeni în Regiunea Ocnelor II.

Noțiuni-cheie: *Maghiarii-armeni; Regiunea Ocnelor; familia Szenkovits*

Studiind documentele referitoare la nume de familie din Regiunea Ocnelor și cercetând originea acestor familii, ne convinsăm de existența unor maghiari-armeni și a urmașilor acestora în regiunea amintită. Aceste familii cunosc bine originea lor și se definesc drept maghiari de origine armeană, sau mai simplu maghiari. Alături de familiile cunoscute ce apar des în documente am descoperit recent un nume nou, cel de Szenkovits. Am remarcat faptul că, intrând în orice magazin din Sovata, descopeream în fiecare un urmaș al familiei, urmaș care îndeplinea funcția de șef al unității respective, sau fost vânzător în respectiva unitate.

LUKÁCS ALBERT

Școala din Săcădatu de Sus în regimul comunist

Noțiuni-cheie: *Săcădatu de Sus; ascultările; comunism*

În 1964 am fost înlăturat din școala orășenească din Sovata datorită atitudinii mele politice "necorespunzătoare". O lege de amnestiere a prescris angajarea acelor persoane care au fost amnestiate, angajare potrivită studiilor efectuate. Persoanele amnestiate au fost supravegheate și urmărite în continuare. Personal am fost numit la Școala Generală cu clasele I-IV din Săcădatu de Sus. Am fost învățătorul-director al acestei școli timp de 21 de ani. În anul

amintit școala avea clase doar cu limba de predare maghiară.

SZOLLÁTH HUNOR

Un testament-fondator de biserică

Noțiuni-cheie: *Veress József; Biserica Reformată*

Cercetând istoria bisericii reformate din Sovata de multe ori apare numele lui Veress József, fiindcă bazele materiale ale existenței acestei biserici au fost asigurate și depuse de el. În anul 1889 Veress a lăsat prin testament marea parte a averii sale acestei instituții. Textul testamentului, care a fost descoperit recent, înlătură o serie de dubii privind mărimea averii. Veress nu a testat întreaga sa avere bisericii, o parte a acesteia a ajuns la rudele lui Veress. Totuși, moștenitorii au atacat în instanță testamentul. După un proces de lungă durată, sentința definitivă a favorizat biserica. În testament Veress a stabilit locul unde urma să fie înmormântat, loc care să-i servească odihna pașnică. Prezentăm textul testamentului cu greșelile incluse. Două exemplare ale copiei testamentului se află în prezent la Arhiva Bisericii Reformate din Sovata.

MÁRTON BÉLA

Influența economică a familiei Zudor la Sovata-Săcădat

Noțiuni-cheie: *Familia Zudor; monumentul funerar; Săcădat*

La Săcădat față de Izvorul Ozsváth (Iszujka) trece un drum spre stânga peste pârâurile Săcădat și Mátyus. Drumul ne duce printr-o pădure cu o diagonală de

150-200 m și după un urcuș ajungem la cătunul Zudor. Casa din cătun a fost ridicată în 1910 de Zudor Árpád. Cartea funciară dovedește că acest teritoriu întins era în proprietatea familiei nobiliare a lui Toldalagi László. Zudor Árpád a cumpărat câteva sute de holduri de la dânsul, după care s-a mutat în acest cătun la începutul secolului al XX-lea, din Târgu-Mureș. Familia a influențat pozitiv viața economică a locuitorilor și a produs o schimbare în viziunea economică și generală a locuitorilor din Săcădat.

GÉZA, JESZENSZKY, Dr.

Antall József – politicianul națiunii

Noțiuni-cheie: *Antall József; instalarea noului regim; noul program guvernamental*

Primul-ministru al noului regim Antall József și-a înscris numele în inimile maghiarilor de peste hotare printr-un discurs rostit la 2 iulie 1990, la a treia Adunare Națională a Forumului Democrației Maghiare. În discursul său afirma următoarele: „*într-un înțeles legal, în calitatea mea de șef al guvernului acestei țări cu 10 milioane de oameni ... dar în suflet, prin sentimentele mele doresc să fiu ministrul al celor 15 milioane de maghiari*”. Declarația a stârnit politici, reacții dușmănoase în statele vecine. Se pune întrebarea: a depășit Antall ideile constituției? Nu, această declarație a consolidat principiul constituțional, a promis un exercițiu politic în acest sens.

ÁRPÁD, FEKETE

Armenian Hungarians in 'Sóvidék', the Salt country II.

Key words: *Armenian Hungarians; Sóvidék (Salt country)*

Analysing the last names of the inhabitants in Sovidek (Salt country), we are sure to find a few Armenian-Hungarians or their descendants who acknowledge their origins and call themselves either Hungarians of Armenian origin or simply Hungarians. After having analysed the well known and often recurring last names I found a new one, the name 'Szenkovits'. It was then quite surprising that if I entered any of the trade shops I always found a descendent of this family working as a shop assistant or manager.

ALBERT, LUKÁCS

During Communism- at the school of 'Felsőszakadát' (Recollections)

Key words: *Felsőszakadát; being tapped; communism*

In 1964 I had been removed from the town school of Szováta due to inappropriate political attitude. The amnesty rule established on one hand that all the acquitted persons should be given a job based on their qualifications, and on the other hand it also stated that they should be supervised. Consequently, I was nominated as director and teacher to the primary school of Felsőszakadát where I had been working for 12 years. In september 1964 only Hungarian speaking classes were functioning.

HUNOR, SZOLLÁTH***A church- establishing will***

Key words: *Veress József, The Reformed Church, Alsó-Telep*

When mentioning the Reformed Church Of Szováta, we spontaneously think of Veress József, since he is the one who founded the parish church from the financial point of view, by leaving a major part of his fortune to the ownership of the church in 1889. At the same time the text of the will dispells many doubts concerning its context: in his will, Veress included his relatives, too, by leaving an important part of his fortune to them. Nevertheless, his descendants attacked the will which led to a long litigation. Finally the law suit was won by the church. Furthermore, in the codicils of the will, Veress leaves some instructions regarding his burial place.

The will is published in its full length, preserving its original context. Two copies of the will can be found in the Archives of the Reformed Church in Szováta.

BÉLA, MÁRTON***The economic influence of the Zudor family on Szováta-Szakadát***

Key words: *the Zudor family; Szakadát; the Zudor tombstone*

In Szakadát, opposite the Ozsváth spring, there is a road on the left that passes above the the brook of Szakadát and Mátyus. This

road leads through a forest of 150-200m in diameter up to the Zudor farm. This farm house had been built by the landlord Zudor Árpád in 1910.

According to the land register the extensive table-land had previously belonged to Count Toldalaghy László and was later bought by Zudor Árpád who moved to the farm at the beginning of the XXth century.

The family of the landlord Zudor Árpád made a lasting impression on the community of Szakadát.

GÉZA, JESZENSZKY DR.***Antall József, the politician of the nation***

Key words: *Antall József; change of regime; a new government programme*

The Hungarian people beyond the frontiers had taken Antall József into their hearts on the occasion of the III. MDF. National Meeting (on the 2nd of June 1990), where he made the following declaration: "*In the legal sense, based on the Hungarian public law, as the Prime Minister of this country of 10 millions- I would like to be the Prime Minister of the 15 millions of Hungarians*".

Did Antall József exceed the principle of responsibilities ("*The Hungarian Republic feels responsibility for the destiny of the Hungarian people across the borders*") included in the Hungarian constitution (as a result of the round- table discussions in 1989)? No! In reality, his declaration meant the confirmation of that principle.

